

ВОДИЧ

ЗА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЦРВЕНОГ КРСТА СРБИЈЕ
У ПРУЖАЊУ ПОДРШКЕ СОЦИЈАЛНОЈ УКЉУЧЕНОСТИ
ДЕЦИ И ПОРОДИЦАМА ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА

ВОДИЧ ЗА ОРГАНИЗАЦИЈЕ ЦРВЕНОГ
КРСТА СРБИЈЕ У ПРУЖАЊУ ПОДРШКЕ
СОЦИЈАЛНОЈ УКЉУЧЕНОСТИ ДЕЦИ И
ПОРОДИЦАМА ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА

Црвени крст Србије
Red Cross of Serbia

1876

Београд, 2018. година

ИЗДАВАЧ:

Црвени крст Србије
За издавача: Весна Миленовић, генерални секретар

АУТОРИ:

Доц. др Снежана Илић
Биљана Радовић
Мелита Ранђеловић
Ивана Зубовић
Сања Дрезгић Остојић

Каталог активности сакупиле, прилагодили, осмислили и уредили:

Доц. др Снежана Илић
Биљана Радовић
Мелита Ранђеловић
Ивана Зубовић
Сања Дрезгић Остојић

Штампа: Црвени крст Вождовац
Тираж: 500
Београд, 2018.

Каталог активности је сачињен на основу искустава, дизајнираних и тестираних приступа и радионица у оквиру програма Црвеног крста Србије, као и програма који се спроводе у оквиру Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног Полумесеца.

Одређене радионице које су прилагођене за потребе рада са децом и младима из осетљивих група су из следећих програма Црвеног крста Србије: Промоција здравих стилова живота, Прва помоћ, Безбедност деце у саобраћају, Весела болница, Смањење ризика и ублажавање последица од елементарних непогода и других опасности, Превенција борбе против трговине људима, Промоција хуманих вредности, Бити хуман је лако, када знаш како. Поједине радионице и приступи представљени у *Каталогу активности* су предложени од стране самих аутора.

Од расположивих материјала у оквиру Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца аутори су консултовали следеће: Истраживање хуманитарног права (*Exploring humanitarian Law*), Међународни комитет Црвеног крста, Млади као агенти промена (*Youth as Agents of Behavioural Changes, YABC*), Међународна федерација друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца; Истраживање хуманитарних принципа и вредности, Међународно хуманитарно право и психосоцијална подршка (*Exploring Humanitarian Principles and Values, International humanitarian law and psychosocial support*) Дански Црвени крст, Изазов младима (*Y Challenge*), Аустралијски Црвени крст.

Остали ресурси консултовани приликом израде овог Водича, дизајнирани изван Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца, су истакнути на крају овог документа у сегменту *Литература*.

Интегрални део овог водича су четири радне свеске које прате предложене активности у сегменту *Каталог активности*. Радне свеске прате активности распоређене по узрасним групама и намењене су водитељима за припрему материјала за реализовање радионица.

САДРЖАЈ

Увод.....	7
Улога Црвеног крста у подршци развоја деце и младих из осетљивих група	8
Коме је намењен Водич	10
Осврт на родну равноправност и различитости	10
Програм подршке деци и младима из осетљивих група.....	11
Деца из социјално нестимулативних средина	12
Деца са сметњама у развоју.....	13
<i>Деца са оштећењем слуха</i>	13
<i>Деца са оштећењем вида</i>	14
<i>Деца са интелектуланом ометеношћу</i>	14
<i>Деца са моторичким сметњама</i>	15
Организовање програма подршке у организацијама Црвеног крста	16
Организација рада	18
<i>Подсетник за супервизора и волонтере</i>	18
Реализатори активности са децом и младима из осетљивих група.....	20
Обуке за реализаторе	24
Мониторинг, евалуација и извештавање.....	26
Мониторинг	26
Евалуација.....	28
Извештавање	34
КАТАЛОГ АКТИВНОСТИ	37
МОДУЛ 1. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА ДЕЦОМ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА	37
I Здрави стилови живота.....	38
Моје тело	38
Значај физичких активности	40
Општа и лична хигијена	43
Леп осмех – Здрави Зуби	45
Здрава исхрана	46
II Како бити безбедан.....	49
Прва помоћ	49
Понашање у незгодама	51
Безбедност деце у саобраћају	52

Борба против трговине људима	53
III Развој хуманости и толеранције - <i>предлог радионица из приручника Бити хуман је лако када знаш како</i>	56
Толеранција	57
Култура лепог понашања	60
Недискриминација	64
МОДУЛ 2. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА ДЕЦОМ МЛАЂЕГ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА	68
I Успостављање правила рада	69
II Здрави стилови живота	71
Што је лепо бити здрав	71
Значај физичких активности	73
Општа и лична хигијена	76
Леп осмех – Здрави зуби	79
Чувајмо околину	82
Здрава храна	83
III Како бити безбедан	88
Прва помоћ	88
Понашање у незгодама	90
Безбедност деце у саобраћају	93
Борба против трговине људима	95
IV Развој хуманости и толеранције	97
Промоција хуманих вредности	105
МОДУЛ 3. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА ДЕЦОМ СТАРИЈЕГ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА	110
I Успостављање правила рада	114
II Здрави стилови живота	115
Мени је здравље важно	115
III Како бити безбедан	121
Прва помоћ	121
Понашање у незгодама	123
Борба против трговине људима	128
IV Развој хуманости и толеранције	130
Промоција хуманих вредности	137
МОДУЛ 4. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА РОДИТЕЉИМА И ДЕЦОМ ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА	143
4-7 година: активности за децу и родитеље	146

Упознавање.....	146
Припадање.....	147
Емпатија	148
Сарадња	150
Подршка учењу	151
7-13 година: активности за децу и родитеље	153
Упознавање.....	153
Припадање.....	154
Емпатија	155
Сарадња	156
Подршка учењу	158
ПРИЛОЗИ.....	161
ЛИТЕРАТУРА.....	161

УВОД

Црвени крст Србије је од 2002. до средине 2018. године спроводио програм подршке деци из осетљивих група, *Заједнички програм за инклузију ромске деце и деце из осетљивих група у образовање*, уз подршку Швајцарске агенције за развој и сарадњу, Међународне федерације друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца, данског Црвеног крста, шпанског Црвеног крста, белгијског Црвеног крста. Овај програм се спроводио у 53 средине у Србији обухватајући више од 30,000 корисника, деце из осетљивих група и њихових родитеља.

Основни циљ овог пројекта био је укључивање деце из осетљивих група у образовни систем, доприносећи испуњавању циљева који су у складу са Стратегијом за развој образовања у Србији до 2020. године, као и циљева из документа Србија 2020:

- Универзална доступност предшколском образовању: до 2020. године сва деца узраста од 4 до 5,5 година биће обухваћена бесплатним, квалитетним, полудневним предшколским програмима, а сва деца узраста од 5,5 до 6,5 година биће обухваћена припремним предшколским програмом.
- Унапређење примене инклузивне праксе у образовању.

Током имплементације пројекта Црвени крст Србије допринео је да се више од 25,000 корисника укључи у образовни систем и заврши основну школу. Пројекат се реализовао кроз три компоненте:

- Подршка ромској деци и деци из осетљивих група у образовању узраста од 4 до 14 година;
- Помоћ деци и младим особама са сметњама у развоју од 7 до 14 година;
- Промоција хуманих вредности са ученицима основних школа узраста од 7 до 11 година.

Реализација пројекта у оквиру ове три компоненте допринела је да се одговори на потребе деце из осетљивих група за подршком у образовању, као и да се, кроз рад са њиховим вршњацима у оквиру програма *Промоција хуманих вредности* подстакне развој атмосфере сарадње и прихватања деце из осетљивих група.

Активности пројекта допринеле су већем степену укључивања ромске деце и деце са сметњама у развоју у школу и смањењу напуштања школе, подршци психо-социјалном развоју деце, развијању толеранције за боље прихватање ромске популације и деце и младих особа са сметњама у развоју кроз промовисање хуманих вредности.

Резултати које је овај програм постигао нису видљиви само у обухвату деце већ и у дефинисању модела укључивања ове деце у локалну заједницу и модела који је мобилишу да сопственим капацитетима подржи најугроженије. Континуирано спровођење програмских активности, поред усвојених знања, примене постојећих знања и модела понашања, допринело је инклузији осетљивих група у образовање и друштвену заједницу.

Основна карактеристика овог програма је одговарање на стварне потребе корисника, па су активности биле довољно флексибилне и прилагодљиве условима локалне заједнице. Евалуације које су спроведене током периода реализације активности су потврдиле да је пројекат имао утицај на образовна постигнућа циљних група, као и на позитивну промену ставова на локалном нивоу где је достигао признање и у неколико средина институционализацију активности.

Након петнаест година спровођења различитих активности са децом из осетљивих група путем донаторске подршке, излазна стратегија *Заједничког пројекта за инклузију* започела је средином 2017. године са циљем да се дефинишу елементи одрживости програма у организацијама Црвеног крста. Параментри за одрживост *Заједничког програма за инклузију* су представљени у овом водичу, али нису само ограничени на организације које су спроводиле пројекат већ и на све оне, које имају

потребу да на структуриран начин пружи подршку деци и породицама из осетљивих група. Потребно је да организација Црвеног крста испуни неколико значајних критеријума, односно основних предуслова за спровођење активности:

- добро развијени волонтерски капацитети, са едукованим волонтерима из различитих области деловања Црвеног крста,
- добра сарадња са школама и предшколским установама,
- адекватни просторни услови.

УЛОГА ЦРВЕНОГ КРСТА У ПОДРШЦИ РАЗВОЈА ДЕЦЕ И МЛАДИХ ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА

Закон о Црвеном крсту Србије, члан 9. тачка 4¹ је основни законодавни оквир за спровођење програма и активности Црвеног крста са децом и младима из осетљивих група. Стратешки документи Црвеног крста Србије такође су основа за спровођење активности за најугроженију децу и младе, као и Стратегија социјалне делатности Црвеног крста до 2018. године. Црвени крст као део локалне заједнице, а кроз сарадњу са организацијама и институцијама на локалном нивоу и кроз добро развијену и едуковану волонтерску мрежу, одговора на потребе најугроженијих. Овај одговор има за циљ да допринесе већој социјалној инклузији, оснаживању породица и заједнице у којима сви појединци живе у достојанству и задовољавају своје основне потребе, јачању социјалне свести угрожених појединаца и њихово активно учешће у решавању проблема са којима се суочавају. Ово је у складу и са напорима Међународног покрета Црвеног крста/Црвеног полумесеца да допринесе социјалној инклузији и изградњи културе ненасиља и мира, што је један од стратешких циљева Међународног покрета Црвеног крста/Црвеног полумесеца до 2020. године. Ови глобални циљеви биће остварени кроз јачање националних друштава у оквиру којих се делује на развој капацитета и компетенција активних појединаца Црвеног крста. Овај Водич омогућава предузимање конкретних корака у едукацији најмлађих и млађих чланова друштвене заједнице у циљу њиховог оснаживања ка већој инклузивности друштва. Оваква врста активности на нивоу локалних организација омогућиће промоцију толеранције различитости и повећати сензитивност најмлађих чланова друштва за прихватање деце/особа из осетљивих група, што директно утиче на превенцију дискриминације. Предност Црвеног крста у остварењу веће укљученост свих чланова друштва, у односу на друге организације хуманитарног карактера, је мрежа организација Црвеног крста и позитиван однос грађана према Црвеном крсту, освешћен доприносом наше организације у њиховој заједници.

Овај Водич садржи конкретне смернице и скуп радионица чијом применом можемо оснажити сваког учесника у правцу социјалне инклузије и допринети већем прихватању деце и особа из осетљивих група. Познато је да се предрасуде темеље на незнању, те тако кроз конкретну едукацију, радионице и догађаје које можете организовати у вашој локалној заједници користећи овај Водич, можете допринети развоју инклузивне климе и поставити темеље социјалне инклузије. Такво окружење требало би да буде свакодневица деце која ће у будућности постати самосвесни,

¹ Црвени крст Србије спроводи програме и активности који произлазе из циљева и задатака Међународног покрета, а нарочито: 4.) спроводи програме помоћи деци, хендикепираним, старим и немоћним лицима у сарадњи са донаторима и надлежним државним органима и органима територијалне аутономије и локалне самоуправе; Закон о Црвеном крсту Србије, Сл. Гласник Р. Србије број 107/2005

толерантни људи, који знају да препознају насиље, занемаривање или злостављање и на њега адекватно реагују. Деца/особе из осетљивих група, кроз укљученост у овакву врсту подршке, стећи ће виши степен компетенција и знања корисних за друштво у којем живе, упознаће вредности

Програм који је овде представљен заснован је на *четири стуба образовања* које је идентификовала *Међународна комисија за образовање за 21. век*¹. Према закључцима ове комисије, образовање би требало да се ослања на следеће циљеве/стубове:

- **Учити да знам** захтева комбиновање широког општег образовања са могућношћу практичног рада на неком пројекту.
- **Учити да урадим** значи стицати компетенције за снажање у различитим ситуацијама, као и компетенције за рад у тиму (компетенције које оспособљавају појединца да нађе своје место у друштву).
- **Учити да живимо заједно с другима** значи развијати разумевање за друге и уважавање узајамне зависности у духу поштовања вредности плурализма и међусобног разумевања. Деца и млади стичу знања, вештине и вредности које доприносе духу солидарности и сарадње међу различитим појединцима и групама у друштву.
- **Учити да будем развијена личност** значи умети деловати са највећим степеном просуђивања и личне одговорности.

систем већинске популације и имати прилике да искажу свој. Доживљај пријатности, око кога се и ми можемо потрудити током радионица, као и доживљај укључености, појачаће самопоуздање и жељу за учествовањем и укључивањем.

Свака организација Црвеног крста има различите снаге и могућности за пружање подршке деци и младима из осетљивих група, које су условљене, како самим капацитетима организације, тако и контекстом у коме се активности спроводе. Наиме, у неким локалним заједницама видљиве су активности укључивања деце/особа са сметњама у токове живота локалне заједнице осмишљавањем начина њиховог радног ангажовања и оспособљавања, док у другим локалним заједницама волонтери покушавају да околишним путевима дођу до деце/особа са сметњама, јер је степен стигматизације врло висок, па родитељи, из страха од осуде средине, скривају децу.

Овај Водич даће вам могућност да, сходно капацитетима које имате на локалном нивоу и потребама које видите, одаберете садржаје које ћете понудити деци узраста од 5 до 14 година. У циљу достизања веће укључености деце/особа из осетљивих група, стварања позитивне климе и толеранције према различитостима, можете сами осмислити број радионица и место одржавања. Поједностављено, а мало и у шали, Водич нуди различите садржаје попут менија са којег можете одабрати оно што одговара „јеловнику“ ваше локалне заједнице. Предјелом ћете загрејати атмосферу, супом (растом) најмлађе чланове друштва ојачати ка већој толеранцији, главним јелом обезбедити разумевање предрасуда, обрачунавање са стереотипима, злостављањем и занемаривањем и као десерт, заједнички осмишљавати активности за веће укључивање и ангажовање деце и младих из осетљивих група и са сметњама у развоју. Оваква врста ситости омогућиће нам изградњу и одрживост друштва које не дискриминише, него укључује!

Основни принципи у одабиру садржаја намењених деци и младима из осетљивих група у оквиру програма подршке Црвеног крста и начина његове реализације јесте функционализација. Садржаји су одабрани да буду директно у функцији припреме за одговорно живљење и развијање низа практичних вештина које су неопходне у свакодневном животу детета или младе особе.

Квалитет живота у друштву огледа се и у томе да сви његови чланови имају исте могућности, приступачност свим организацијама и активностима у локалној заједници, укљученост у све токове

друштва без обзира на националну припадност, социјани статус или сметњу/тешкоћу у развоју. Циљ нам је да заједно достигнемо већи степен уважавања различитости и превазиђемо предрасуде и стереотипе о мањој вредности деце/особа из осетљивих група, да реагујемо осудом сваке врсте насиља, злостављања и занемаривања у нашем окружењу. Оснаживањем најмлађих кроз радионице представљене у овом Водичу постављамо темеље друштва у коме ће бити места за свакога, без обзира на социјани статус, боју коже или развојну сметњу/тешкоћу, друштва у коме ће се развијати комуникација, узајамно поштовање, прихватање разлика и уважавање најбољег интереса сваког детета. На овај начин програм доприноси унапређењу инклузивне праксе, али и промоцији и поштовању наших Основних принципа, а пре свега принципа хуманости и непристрасности.

КОМЕ ЈЕ НАМЕЊЕН ВОДИЧ

Овај Водич је намењен волонтерима који су предвиђени да буду водитељи активности са децом и младима из осетљивих група. Препоручујемо да се са његовим садржајем упозна и руководство и запослени у организацијама Црвеног крста у градовима и општинама како би проценили да ли постоје потребни ресурси за реализовање активности. Сам приступ у раду представљен у овом Водичу подразумева укључивање особа са педагошким/психолошким/дефектолошким образовањем, које би имале улогу волонтера супервизора, са циљем да се осигура да рад са децом и младима буде у складу са приступом *do no harm*², да прати потребе деце и младих, као и да буде релевантан и квалитетан, уз укључивање родитеља и мобилисање целе заједнице.

ОСВРТ НА РОДНУ РАВНОПРАВНОСТ И РАЗЛИЧИТОСТИ

Значајно је истаћи да је приступ Црвеног крста Србије у раду са децом из осетљивих група заснован на стратешком оквиру Међународне федерације друштава Црвеног крста и Црвеног полумесеца (МФЦК) о родној равноправности и различитости³. Ова стратегија дефинише род и различитост као:

- **Род** - односи се на социјалне разлике између жена и мушкараца током животног циклуса. Иако дубоко укоренење у свакој култури, ове социјалне разлике између жена и мушкараца су променљиве током времена и различите су у оквиру једне културе. Род одређује улогу, моћ и ресурсе за жене и мушкарце у свакој култури.
- **Различитост** - значи прихватање и поштовање свих форми различитости која укључује нпр. пол, сексуалну оријентацију, године, тешкоће у развоју, ХИВ статус, социо-економски статус, вероисповест, националност и етничко порекло.

² Осигурати да програм не допринесе учвршћивању стереотипа и предрасуда или до појачане напетости у заједници. Допринети оснаживању фактора који доводе до социјалне кохезије. Социјална кохезија се у Црвеном крсту дефинише као спремност чланова друштва да међусобно сарађују са циљем напредовања. У оперативном смислу, социјална кохезија је смањење напетости и разлика и оснаживање оних елемената које повезују људе у заједници.

³ IFRC Strategic Framework on gender and Diversity Issues 2013-2020, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies (<http://goo.gl/jzSL8h>)

На основу МФЦК Минимум стандарда за обезбеђивање родне равноправности и различитости у програмима хитног одговора⁴, програм подршке деци из осетљивих група Црвеног крста Србије се спроводи у складу са следећим принципима:

- **Поштовање људског достојанства** – Поштовање људског живота и достојанства је идеја водиља у раду Црвеног крста, а која је јасно приказана кроз Основни принцип Хуманости. За Покрет Црвеног крста/Црвеног полумесеца, људско достојанство значи поштовање живота и интегритета појединца. Мере за поштовање, заштиту и промовисање достојанства појединца у ситуацијама екстремне рањивости није ограничено само на однос са поштовањем. Поштовање, заштита и промоција достојанства такође укључује обезбеђивање психосоцијалне добробити популације која је у стању рањивости, осигурање њихове приватности и одговор на специфичне потребе које потичу из културе појединца.
- **Приступ** – Из угла програма подршке деци и младима из осетљивих група, приступ значи да су деца и млади који су део програма укључени на основу недискриминације и обезбеђеног физичког приступа просторијама за рад.
 - **Недискриминација** – програмске активности су отворене за сву децу и младе узраста од 4 до 14 година, без обзира на верску и етничку припадност, пол, сметње у развоју, социоекономски статус.
 - **Физичка приступачност** – Просторије у којима се организују активности програма су физички приступачне за децу и младе са сметњама у развоју и инвалидитетом и њихове родитеље.
- **Учествовање** – је једна од основних вредности програма подршке. Учествовање се односи на целовито, равноправно и смислено укључивање деце и младих и њихових родитеља у процесе и активности које утичу на њихов живот.
- **Безбедност** – Активности са децом и младима из осетљивих група ће се одвијати у организацијама Црвеног крста у градовима и општинама. Организација Црвеног крста и супервизор су одговорни да осигурају безбедне просторне услове за учествовање у активностима, као и услове који подразумевају несметан долазак и одлазак са активности што укључује одабир локације и простора за реализацију радионице и временски оквир.

ПРОГРАМ ПОДРШКЕ ДЕЦИ И МЛАДИМА ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА

Програм подршке деци и младима из осетљивих група има за циљ да кроз интерактиван рад и развој социјалних вештина и вештина потребних за учење, подстакне укључивање деце и младих из осетљивих група и њихових породица у живот заједнице. Ово ће бити могуће кроз спровођење активности у којима ће поред деце из осетљивих група учествовати и деца из вршњачке групе и подмладак Црвеног крста. Теме које се обрађују су значајне за развој деце и усвајање вештина потребних у свакодневном животу и додатно подржане активностима за неговање толеранције и хуманих вредности.

Активности ће водити обучени волонтери који ће бити узор деци и младима. Значајно је да се волонтери који ће радити са децом и родитељима упознају са основама организације рада према

⁴ Minimum standard commitments to gender and diversity in emergency programming, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies (<http://goo.gl/ecGs2W>)

потребама циљне групе. Како Водич предлаже каталог активности за различите узрасне групе (група 1: узраст од 5 до 7 година; група 2: од 7 до 10 година; и група 3: од 10 до 14 година), пре сваког описа активности за одређену узрасну групу, припремљено је поглавље које истиче њене развојне карактеристике. Како бисмо пружили целовит преглед у наставку ћемо истаћи оне карактеристике деце из осетљивих група које волонтери треба да имају у виду приликом организовања рада и изградње атмосфере поверења и подршке међу децом и децом и волонтерима.

Немају сва деца једнак старт у животу. Различити показатељи указују да су деца из осетљивих група, а пре свега деца која живе у ромским насељима, деца из сиромашних, социјално нестимулативних средина и она у установама за збрињавање деце без родитељског старања у ризику да развојно буду у неравноправном положају у односу на своје вршњаке. Најчешће су то деца чије породице живе у екстремном сиромаштву и/или удаљеним сеоским срединама. Кроз искуство у спровођењу *Заједничког програма за инклузију* у различитим срединама у Србији, деца која су имала потребу за додатном подршком за укључивање у систем образовања и саму заједницу су ромска деца, деца без родитељског старања, деца из удаљених сеоских средина, деца из сиромашних породица, деца повратници по реадмисији и деца са сметњама у развоју.

Рана стимулација развоја деце и учење зависе управо од ангажовања родитеља, шире породице и заједнице. Укључивање ових актера значајно је за оптималан социјални и емоционални развој детета и омогућава им да достигну пун потенцијал. Већина деце у Србији имају подршку породице која се ангажује у различитим активностима и доприноси развоју и учењу читања, писања, цртања, бојења, певања, рачунања и сл. Деца из осетљивих група често немају ову врсту подршке. Данас у Србији око 20% деце захтева додатну подршку друштва и заједнице који би допринели развоју њихових потенцијала⁵.

Све анализе усмерене ка мерењу ефеката и утицаја услуга и програма у заједници за подршку породицама са децом са сметњама у развоју показале су да након једне године 61% родитеља верује да су услуге у потпуности задовољиле њихова очекивања у погледу подршке породици, развоју детета и видљивости у заједници⁶. Услуге су такође допринеле смањењу стреса породице, што је значајан показатељ важности програма и услуга у заједници усмерених на децу из осетљивих група.

Свако дете се разликује и носи одређене потенцијале и има индивидуалне разлике у поређењу са својим вршњацима. Сваком детету је могуће прилагодити/приближити садржаје које са њима желимо поделити.

У наставку ћемо представити неке од генералних препорука за организацију активности подршке деци из осетљивих група кроз два сегмента: 1. деца из социјално нестимулативних средина и 2. деца са сметњама у развоју.

ДЕЦА ИЗ СОЦИЈАЛНО НЕСТИМУЛАТИВНИХ СРЕДИНА

Деца из социјално нестимулативних средина, која се укључују у различите активности подршке са својим вршњацима у почетку могу бити уплашена, несигурна, повучена и тешко се прикључују другој деци. Током рада се не јављају да нешто први ураде или покажу, а и када се упуту питање, на њега једва чујно одговарају. Деца из нестимулативних средина у неким областима живота немају искуства као нпр. установе културе, имају мали фонд чињеничког знања и појмова, споро стичу вештину

⁵ Подршка образовању деце из сиромашних породица, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ

⁶ Situation Analysis of Children in Serbia, Unicef 2014

читања, писања и рачунања, јер пре поласка у школу нису имали стимулацију од стране породице, а када крену у школу често изостаје додатни рад у породици који би допринео бржем усвајању ових вештина. Ова деца могу бити у ризику од напуштања васпитно - образовног система управо услед недостатка подршке породице и заједнице, али и због различитих баријера које се појављују од поласка у предшколски програм и трају до краја средње школе. Неке од тих баријера су: неповољни материјални услови који узрокују недостатак хране, хигијенских средстава, одеће и обуће, школског прибора, удаљеност школе, предшколске установе и сл. Деца из нестимулативних средина се од најранијих дана сусрећу са великим изазовима и из тог разлога, када се нађу у подржавајућој средини она брзо уче и напредују. Важно је знати да деца из социјално нестимулативних средина желе да буду успешна, баш као и њихови вршњаци.

У раду са децом из нестимулативних средина значајно је обезбедити да се дете осећа прихваћено и да припада групи у којој се развија солидарност и сарадња. Водитељ/ка ненаметљиво ствара топао однос, прати дете и пружа подршку када примети да није укључено у активности. Водитељи-волонтери својим примером и поступцима који су охрабрујући и подржавајући, стварају атмосферу прихватања и уважавања у групи. Ова деца могу да прате све садржаје представљене у овом Водичу, без потребе за додатним прилагођавањем. Водитељ/ка треба да стимулише креативност и укључивање у волонтерске активности дајући им различите задатке у оквиру редовних активности организације Црвеног крста, који са собом носе извесну одговорност (формирање екипе прве помоћи и учествовање на такмичењима, симулатор на предавањима из прве помоћи или на такмичењима као млади волонтер Црвеног крста), користећи самосталност и снажљивост у практичним животним ситуацијама, које деца из осетљивих група понекад имају боље развијену од својих вршњака.

Организације Црвеног крста кроз своје редовне активности у оквиру социјалне делатности могу да допринесу ублажавању неких од фактора који су довели до тешкоћа са којима се деца сусрећу, кроз обезбеђивање хране, хигијене, одеће, обуће, школског прибора и укључивање у програме опоравка у летњим школама Црвеног крста у одмаралиштима Црвеног крста у Србији и у Црној Гори.

ДЕЦА СА СМЕТЊАМА У РАЗВОЈУ

Са становишта поступака усмерених на пружање подршке деци са сметњама у развоју, можемо разликовати две основне групе: (1) децу са тешкоћама у интелектуалном развоју и децу са сметњама из аутистичног спектра; (2) децу са неким моторичким тешкоћама без сметњи у интелектуалном развоју: деца са визуелним сметњама, деца са слухним сметњама, деца са говорно-језичким сметњама. Када су неке од ових сметњи удружене, као и комбиноване са социјалним приликама у којима живе (екстремно сиромаштво породице, занемаривање и злостављање деце, душевно обољење неког од родитеља) говоримо о деци са вишеструком ометеношћу.

ДЕЦА СА ОШТЕЋЕЊЕМ СЛУХА

Неопходно је да максимално изолујемо реметеће звуке из околине, шумове због којих дете неће бити у могућности да се усресреди боравећи у просторији у којој организујемо активности. Дете које има делимично оштећење слуха треба да седи у просторији тако да може видети водитеља, посебно када постоји могућност читања са усана. Водитељ/ка треба да стоји у видокругу детета пре него што иницира активности и даје било каква упутства или наредне задатке. Треба да говори гласно, спорије, правећи паузе које ће обезбедити разумевање информација. Водитељ/ка током

комуникације не треба да карикира и превише покреће усне, треба да користи природни гест и говор тела. Након давања инструкција треба проверити са дететом да ли је разумело. Уколико је дете писмено, можемо му давати и писане инструкције, и обезбедити му да се тако и изражава приликом учешћа у дискусији, раду, закључивању. Коришћење комуникатора је такође корисно уколико га дете има и користи у свакодневном животу. Уколико је могуће детету можемо обезбедити особу која зна знаковни језик, старијој деци која знају да пишу обезбедити могућност да се писмено изражавају и да поруке од вршњака у групи добијају писмено. Деца са оштећењем слуха имају неке способности израженије од деце која немају оштећен слух. Она боље памте цртеже и покрете, мимику, положаје тела и боје.

ДЕЦА СА ОШТЕЋЕЊЕМ ВИДА

За децу која имају оштећење вида (зависно од степена: слепа или слабовида деца) потребно је припремити увеличани штампани материјал на подлози која обезбеђује јачи контраст (црно - жуто), или омогућити детету да се тактилно, кроз игру, упозна са материјалом. Све материјале штампати на жутој (или белој) подлози црним словима. Слова у припремљеном материјалу треба да буду округла, дебела и читка. Најбоље је да детету обезбедимо место на коме му светлост долази са плафона, иза леђа тако да му не иде директно у очи и додатно ремети видно поље. За слабовиду децу корисно је имати стону лампу која ће се користити као додатни извор светлости у условима слабе осветљености.

Уколико је дете описмењено на Брајевом писму, штампати материјале на овом писму. Када не постоје могућности да се материјал за рад обезбеди на Брајевом писму, обезбедити волонтера који ће читати овом детету и записивати оно што дете жели да се запише.

Треба имати у виду да слепа деца немају искуство о појединим предметима, облицима или ситуацијама осим из описа других људи. На пример, она немају представу о птици у лету. Због тога је важно дати им прилику да искусе објекте другим чулима (да додирну птицу, да чују звук приликом полетања птице и сл.).

Радни простор треба да буде уређен тако да дете има што мање препрека. Уколико се мења организација простора, потребно је детету најавити промене и упознати га са новим распоредом намештаја, предмета и сл.

Поред основних тешкоћа које се јављају код деце из ове групе (тешкоће везане за оријентацију у простору и немогућност усвајања знања из штампаних извора), постоји и емоционална напетост која настаје као последица несигурности у кретању и успостављању односа са другима за које је неопходно и визуелно искуство. Истраживања емоционалног развоја деце са оштећењем вида показала су (Перепатић, Ј., 1996) да је страх од мрака типичан за готово сву слепу децу. Показало се да се деца не боје мрака, већ самоће. Када се угаси светло и већина звукова утихне, дете са оштећењем вида губи оријентацију засновану на звуковима, што изазива осећање страха.

ДЕЦА СА ИНТЕЛЕКТУЛАНОМ ОМЕТЕНОШЋУ

Памћење и учење код ове деце отежано је у случају вербалног учења, визуелних садржаја, као и у случају моторичког учења. Искуства која стичу у било којој области не могу да уопштавају. Рад са овом децом треба да се заснива на врло конкретним садржајима и избегавању било каквих генерализација. Важно је да деца схвате шта се тачно од њих тражи, морамо им давати кратке и јасне инструкције, уз именовање и јасно одређивање онога што им се показује и шта се од њих очекује.

Децу са интелектуалном ометеношћу треба подржати похвалом за сваку урађену активност, издвојити им оно што је најбитније и не захтевати од њих детаље. Не треба их пожуривати са одговорима. Пожељно је да седе у близини познатог детета које је спремно да сарађује.

ДЕЦА СА МОТОРИЧКИМ СМЕТЊАМА

За учешће детета са моторичким (телесним) тешкоћама, зависно од тога да ли користе неко помагало за кретање, потребно је прилагођавање простора. Неопходно је уклањање или ублажавање архитектонских баријера које ће детету омогућити кретање, долазак, коришћење тоалета. Место на коме седи треба да омогући пуно учешће, адекватно праћење активности и несметан одлазак у тоалет.

Материјал треба прилагодити тако да дете може њиме манипулисати, уколико је дете слабије покретно или су му горњи екстремитети мање функционални осмислити материјал који оно може држати, на коме може писати или му обезбедити асистента који ће према његовим инструкцијама то учинити.

Сваком детету, било ког узраста, важно је да буде прихваћено, да успостави однос у коме ће се добро осећати. У животу детета са тешкоћама у развоју може бити мноштво непријатних искустава која се огледају у сажалењу одраслих, подсмевању или игнорисању вршњака. Неопходно је да ове чињенице имамо на уму када осмишљавамо активности у које ће бити укључена деца са сметњама. Наш труд мора ићи у правцу прилагођавања свих садржаја и охрабривања ове деце да активно учествују.

Видови прилагођавања програма подршке деци из осетљивих група:

Просторно прилагођавање	Прилагођавање рада	Прилагођавање радног материјала
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Постављање рампе на местима где су степенице или високи прагови; ✓ Уклањање прагова; ✓ Приступачност тоалета и прилагођавање за децу која се крећу помоћу колица; ✓ Уређење простора како би се омогућио несметан пролаз колицима; ✓ Приступачност клупе; ✓ Отворен поглед ка табли или флип-чарту; ✓ Постављање рукохвата на улазу или ходницима; ✓ Означавање ивица степеника жутом или рељефном траком; ✓ Постављање визуелних орјентира и ознака (цртеж за означавање тоалета, кухиње и сл.); 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Одлазак по децу, возња деце која су из удаљених средина; ✓ Организовање вршњачке подршке и пратња деце која имају тешкоће у кретању; ✓ Прилагођавање ужине деци која су на посебном режиму исхране; ✓ Сарадња са родитељима у планирању различитих видова подршке и активности; ✓ Укључивање родитеља у активности. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Коришћење разноврсног визуелног материјала: постери, слике, ознаке, велика слова, филмови; ✓ Коришћење аудитивног материјала: шушкови материјал, звучни предмети; ✓ Коришћење тактилног материјала: материјали различите тоpline, текстуре, облика, шаблони за цртање; ✓ Коришћење материјала различитих мириса; ✓ Активности које ангажују више чула (вид, слух, додир, мирис); ✓ Давање писмених инструкција;

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Непромењен распоред намештаја за слабовидог или слепог учесника; ✓ Распоред столица и клупа у круг како би сви учесници могли да виде таблу/флип-чарт. 		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Прилагођавање радних листова и задатака; ✓ Уважавање потребе ученика да се током рада крећу, промене место седења; ✓ Давање додатног времена за активности.
---	--	---

ОРГАНИЗОВАЊЕ ПРОГРАМА ПОДРШКЕ У ОРГАНИЗАЦИЈАМА ЦРВЕНОГ КРСТА

Приступ у раду са децом из осетљивих група, са циљем пружања подршке у развоју социјалних вештина и вештина потребних за учење, заснован је на активном учествовању свих учесника кроз заједничко истраживање тема које се нуде у каталогу активности. Предложене активности се ослањају на интерактивну методологију која у центар ставља дете/учесника, а која је инспирисана и заснована на различитим иницијативама за децу и младе у оквиру Црвеног крста Србије и Међународног покрета Црвеног крста и Црвеног полумесеца.

Интерактиван приступ омогућава једнаке шансе за учешће свим учесницима, што доприноси стварању атмосфере погодне за тип учења који је најбољи за сваког учесника појединачно. Овај начин учења ангажује појединца у целини на емотивном и сазнајном нивоу, као и на нивоу понашања, а узимајући у обзир претходно искуство.

Кључне области за успешан приступ групи које водитељ/ка треба да обезбеди током рада су:

- ✓ Интеракција међу учесницима – да ли сви учесници активно учествују или само поједини, на који начин су садржаји и мишљења размењивани међу учесницима;
- ✓ Процес рада – на који начин учесници прате тему, на који начин се тема развија, да ли учесници усвајају информације на практичном нивоу, које су планиране активности, потребни ресурси;
- ✓ Продукт рада - резултати групног рада, примена наученог у свакодневним активностима, задовољство учесника.

Активности су представљене у оквиру три целине:

- ✓ Увод у активност – спонтано, тако да учесници не стекну утисак да им се тема намеће;
- ✓ Централни део активности – више различитих задатака које учесници заједнички решавају, а које доприносе истраживању теме. Током овог дела активности водитељ/ка прати процес и подржава учеснике како би дошли до решења.
- ✓ Затварање/завршетак активности – обично је представљено у форми питања или радних листова који се деле учесницима са циљем да разраде и примене концепте које су истраживали. У овом делу водитељ/ка охрабрује учеснике да изразе своја мишљења, постављају питања и осигурава да сви добију прилику.

Све активности предложене у поглављу *Каталог активности* су подељене у оквиру три узрастне групе према доле наведеним тематским целимама.

Узрасне групе учесника:

- група 1: узраст од 4 до 7 година;
- група 2: од 7 до 10 година;
- група 3: од 10 до 14 година

Тематске области:

Тематска целина	Области
Здрави стилови живота	Моје тело
	Значај физичких активности
	Општа и лична хигијена
	Леп осмех – здрави зуби
	Здрава исхрана
Како бити безбедан	Прва помоћ
	Понашање у незгодама
	Безбедност деце у саобраћају
	Превенција трговине људима
Развој хумности и толеранције	
Подршка образовању деце од 7 до 10 и од 11 до 14 година	Подршка у изради домаћих задатака

У оквиру сваке од наведених тематских целина или области налази се различит број појединачних активности (од 3 до 10). Ово омогућава да водитељ/ка радионице, у зависности од структуре групе, сачини план рада за годишњи циклус подршке, према узрасним групама. Програмски циклус траје једну годину и прати динамику школске године. Ово значи да формирање нових група и/или реструктурирање старих, организације Црвеног крста раде током јуна/јула, док се наредни циклус завршава у јуну наредне године.

ОРГАНИЗАЦИЈА РАДА

Препорука је да организације Црвеног крста рад организују најмање два пута недељно по три сата директног рада са децом и младима из осетљивих група, како би се обезбедило праћење деце у образовању и пружала подршка у укључивању. Поред тога, потребно је да супервизор најмање два сата недељно посвети припреми активности и координацији волонтера који ће реализовати активности. Препорука је да се у оквиру три сата дневне активности са децом основношколског узраста један сат посвети подршци у изради домаћих задатака и савладавању одређених школских тешкоћа, док би други и трећи сат били посвећени активностима предвиђеним каталогом и годишњим оперативним планом.

Два пута недељно по три сата директног рада са децом и младима

Волонтери који ће реализовати активности биће обучени у оквиру тематских целина препоручених у каталогу активности, али и додатно оснажени едукацијама у раду са децом из осетљивих група које ће бити организоване на нивоу организација Црвеног крста (види поглавље: *Реализатори активности са децом и младима из осетљивих група*).

Супервизор је волонтер који има претходно искуство у раду са децом и младима из осетљивих група и који има адекватно психолошко/педагошко образовање или образовање специјалног едукатора (дефектолог).

Сам рад се може организовати у просторијама Црвеног крста према препорукама датим на почетку водича, а у складу са стандардима за родну равноправности и различитост.

Потребно је да се рад одвија у једној групи са децом која су у истој узрасној категорији. Активности воде најмање два волонтера са групом до 20 деце или младих.

Уколико се у групи налазе деца која су различитих узрасних категорија, потребно је групу организовати у мање узрасне целине где ће се рад организовати паралелно са различитим мањим групама које могу истраживати исту тематску целину. За овакав модел рада, уколико се ради са најмање две узрасне групе, потребно је најмање четири обучена волонтера. У овом формату, појединачне узрасне групе могу да броје од 6 до 8 учесника.

Активности са једном узрасном групом воде најмање два волонтера – водитеља, један води процес и стимулише размену међу учесницима, док други прати учеснике у процесу кроз њихово учествовање и бележи најзначајније увиде током рада.

ПОДСЕТНИК ЗА СУПЕРВИЗОРА И ВОЛОНТЕРЕ

1. ПРОСТОРИЈЕ ЗА РАД

Пре самог формирања групе и првих активности, потребно је да водитељи осигурају да просторија у којој ће се рад одвијати омогућава једнаке могућности за учешће свих. Ово подразумева да су столице постављене у полукруг на начин да сваки учесник/ца са лакоћом може да види таблу или флип-чарт и друге учеснике.

Током циклуса реализације активности, потребно је да водитељ/ка поставља радове деце на различита места у просторији како би деца осећала припадност.

2. ВРЕМЕ

Супервизор и водитељи у сарадњи са запосленима у организацији Црвеног крста ће одредити време одржавања активности, а према препорученој недељној динамици, узимајући у обзир обавезе породице и деце, стварајући могућност за присуство свих. Договорени дани и време реализације активности не би требало да се мењају. Обезбеђивање континуитета ствара навику код деце и родитеља да редовно присуствују активностима.

3. СТВАРАЊЕ ГРУПНЕ КОХЕЗИЈЕ

Група учесника која се одликује добром кохезијом има хармонизоване односе између чланова групе као и отвореност и спремност за сарадњу. Чланови групе прихватају и поштују једни друге и међусобне различитости и помажу једни другима. Један од првих корака у стварању такве атмосфере је стварање правила рада групе. Ова правила могу да се назову „правила рада“, „договор о раду“ и слично. Доносе се на почетку рада групе и са њиховим садржајем треба да се сложи већина учесника. Правила рад могу да се мењају током времена, а у складу са новонасталом ситуацијом и/или потребама које су се јавиле.

Доношење правила рада и њихово коришћење има вишеструку улогу: да обезбеди безбедну средину за рад за све учеснике; да омогући боље функционисање учесника током рада; да учеснике уведе у учење о правима, обавезама и одговорностима појединца у заједници; да подстакне учење о процедурама доношења одлука.

Радионица за дефинисање правила рада групе је предложена за старије узрасне категорије односно за групе од 7 до 10 и од 11 до 14 година у оквиру каталога активности.

Шта не треба:

- **Кажњавати:** искључивање из групе, забрана учествовања у активностима и сл.
- **Заповедати:** *Престани са тим. Не дозвољавам ти да причаш док ја говорим. Напусти просторију.*
- **Застрашивање, претње:** *Уколико не престанеш са тим, искључићемо те са активности.*
- **Моралисати:** *Непристојно је прекидати онога који говори.*
- **Саветовати и давати готова решења:** *Боље је за тебе да обратиш пажњу, ово ће ти бити потребно у животу. Зашто се вас двоје не одвојите, када сметате један/на другом/ој?*
- **Судити, критиковати, срамотити, етикетирати:** *Ти си веома нељубазан/на. Треба да се стидиш. Ти си лажов.*
- **Интерпретирати, психоанализирати:** *Изгледа да си љубоморан/на зато што не добијаш довољно пажње. Изгледа да желиш да се такмичиш са мном.*
- **Лажно разумевање:** *И мени је било тешко када сам био/ла твојих година.*
- **Ислеђивање:** *Да ли си свестан/на свог понашања? Како си могао/ла то урадити?*

Заједничко за све ове поруке је да оне почињу са „ТИ“. Овакве поруке не остављају простора за конструктивна решења и дијалог и могу довести до деструктивнијег понашања појединца или у неким ситуацијама целе групе.

КАКО ТРЕБА

Изразити своје осећање које је праћено са описом ситуације мењајући „ТИ“ поруку „ЈА“ поруком. „ЈА“ поруке су асертивне, реакције које одликује самопуздање, а које узимају у обзир потребе учесника, али и потребе самог водитеља/ке. Ово нису осуђујуће поруке: *Када више вас говори*

истовремено, мени је тешко да се концентришем на то о чему говорим, а важно ми је да сви једнако чују ово о чему разговарамо како бисмо заједнички наставили рад...

Водитељ/ка не оптужује нити напада, већ на веома јасан и директан начин истиче како понашање групе може да узрокује проблемску ситуацију за водитеља и позива групу на сарадњу. Предност овакве интервенције је отварање могућности за слободну и отворену комуникацију која подржава радну атмосферу.

РЕАЛИЗАТОРИ АКТИВНОСТИ СА ДЕЦОМ И МЛАДИМА ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА

Активности подршке деци и младима за укључивање у образовање и ширу друштвену заједницу спроводе волонтери. Волонтери имају улогу водитеља активности који воде децу и младе кроз процес истраживања предложених тема и усавајања различитих концепата. Водитељ/ка није учитељ који преноси информације. Он/она подстиче децу на дискусију и доприноси да учесници износе своје идеје и мишљења. Сами учесници имају веома важну улогу у процесу учења.

Активности организује и прати волонтер – супервизор који има педагошко/психолошко образовање или образовање специјалног едукатора (дефектолог) и познаје принципе рада са децом. Супервизор ће имати задатак да заједно са волонтерима и запосленима у организацији Црвеног крста дефинише годишњи оперативни план реализације тема као и недељни план реализације. Супервизор ће пратити спровођење рада са децом и младима и пружаће подршку волонтерима у самој реализацији програма. У директном раду ће припремити волонтере кроз иницијалну оријентацију за рад са децом и младима из осетљивих група и њиховим породицама.

Критеријуми за одабир волонтера – супервизора:

- Образовање – педагог, психолог, дефектолог и сл.
- Има волонтерског искуства у организацији Црвеног крста у програмима за децу и младе;
- Има добре организационе способности;
- Показује спремност на сарадњу са важним чиниоцима локалне заједнице који ће допринети укључивању деце из осетљивих група;
- Има више од 18 година старости;
- Има искуства у раду са децом и младима из осетљивих група и са сметњама у развоју;
- Мотивисан/на је за даље усавршавање у области подршке деци и младима из осетљивих група;
- Спреман/на је да учи и научено примени у раду на програму;
- Верује да његово/њено ангажовање у оквиру програма доприноси развоју појединца и заједнице и доприноси личном задовољству;
- Спреман/на да се обавезе да ће у циклусу од годину дана бити на располагању организацији Црвеног крста за рад у оквиру програма и да ће своја знања и искуства пренети на остале волонтере укључене у програм;
- Поуздан/а, спреман/а на сарадњу, отворен/а за договоре, показује емпатију, прихвата различитости;
- Спреман/а је да спроводи активности са децом и младима из осетљивих група без дискриминације у погледу националности, расе, пола, верских убеђења и сл.

- Спреман/а да прилагоди, осмисли прилагођавање (према упутствима) за потпуно учешће деце са сметњама, без позитивне или негативне дискриминације.

Приликом одабира волонтера који ће радити са децом и младима у оквиру програма подршке потребно је имати у виду да волонтер:

- Има основну обуку за тематске целине предложене програмом, а то су обуке за реализацију:
 - Ширења знања о Међународном покрету Црвеног крста/Црвеног полумесеца и Основним принципима;
 - Промоција здравих стилова живота;
 - Прва помоћ;
 - Смањење ризика и ублажавање последица од елементарних непогода и других опасности;
 - Безбедност деце у саобраћају;
 - Превенција борбе против трговине људима;
 - Промоција хуманих вредности;
- Има више од 18 година старости;
- Показује интересовање за рад са децом и младима из осетљивих група и са сметњама у развоју;
- Има искуства у раду са децом и младима у оквиру организације Црвеног крста;
- Има искуства у вођењу радионица из одређене тематске области предвиђене програмом;
- Мотивисан/а је за даље усавршавање у области подршке деци и младима из осетљивих група;
- Спреман/а је да учи и научено примени у раду на програму;
- Верује да његово/њено ангажовање у оквиру програма доприноси развоју појединца и заједнице и доприноси личном задовољству;
- Спреман/а је да се обавезе да ће у циклусу од годину дана бити на располагању организацији Црвеног крста за рад у оквиру програма и да ће своја знања и искуства пренети на остале волонтере који показују заинтересованост;
- Поуздан/а, спреман/а на сарадњу, отворен/а за договоре, показује емпатију, прихвата различитости;
- Спреман/а је да спроводи активности са децом и младима из осетљивих група без дискриминације у погледу националности, расе, пола, верских убеђења, здравственог стања, сметњи у развоју и сл.

Сва наведена права, улоге, одговорности и обавезе наведене у наставку се односе на волонтере и на волонтере-супевизоре.

Волонтер који је укључен у програм има право да:

- Постаје члан организације Црвеног крста;
- Добије јасна упутства шта су очекивања од волонтера у програму, укључујући обавезе, одговорности, распоред ангажмана;
- Добије одговарајућу обуку која ће омогућити припрему за адекватно спровођење активности програма;
- Добије одговарајуће усмерење и подршку током рада од стране супервизора као и јасна упутства у раду и приступу деци из осетљивих група;
- Договори се и усагласи око улога и задатака у оквиру програма;
- Да изнесе сопствене идеје и мишљења која обогаћују рад са децом и младима и доприносе успеху активности;
- Тражи и добије оцену својих способности и постигнућа;

- Добије одговарајућу опрему и материјал потребан за спровођење активности програма;
- Рефундира трошкове везане за реализацију програм, а који је претходно купио/ла сопственим средствима (аутобуска карта, трошкови превоза до места реализације, набавка недостајућих материјала за рад и сл.);
- Прихвати или одбије било који задатак или улогу која је у супротности са Основним принципима Црвеног крста/Црвеног полумесеца и Етичким кодексом Црвеног крста Србије;
- Буде информисан о осталим програмима организације Црвеног крста и националног друштва.

Одговорности и обавезе волонтера укључених у програм подршке деци из осетљивих група:

- Волонтер/ка представља своју организацију Црвеног крста, Црвени крст Србије и Међународни покрет Црвеног крста/Црвеног полумесеца и користи усвојена знања и вештине за добробит деце из осетљивих група;
- Волонтер/ка спроводи своју улогу и задатке на програму без дискриминације у погледу националности, расе, пола, политичких, верских убеђења, здравственог стања и сметњи у развоју;
- Волонтер/ка преузима одговорност за реализовање договорених улога и задатака у пружању подршке деци и младима;
- Волонтер/ка је за своје активности вођен/а и саветован/а од стране супервизора на програму подршке деци и младима из осетљивих група и запослених у организацији Црвеног крста;
- Волонтер/ка је узор деци и младима из осетљивих група као и представницима заједнице:
 - Поштује појединце;
 - Поштује приватност деце и младих корисника програма и њихових породица;
 - Промовише међусобно разумевање;
 - Промовише идеје програма за укључивање деце из осетљивих група у образовање и друштвену заједницу;
- Волонтер/ка даје и добија повратне информације од супервизора о реализованим активностима са децом и младима из осетљивих група и њиховим породицама;
- Сарађује и координира свој рад са другим волонтерима укљученим у програм;
- Унапређује своја знања и вештине које су протребне за рад са децом и младима из осетљивих група;
- Сарађује са важним чиниоцима у локалној заједници који доприносе спровођењу планираних активности (здравствени центар, центар за социјални рад, образовне институције, организације цивилног сектора);
- Похађа обуку за реализацију активности програма подршке која се организује на националном/локалном нивоу;
- Тачан/а је и на време долази на планиране активности, а у случају оправдане спречености о томе, у најкраћем року обавештава супервизора и стручног сарадника из организације Црвеног крста, како би се обезбедила замена и омогућио континуитет рада;
- На активности долази пристојно обучен/а, са јасним обележјем организације Црвеног крста. Волонтер се облачи у складу са стандардима облачења у организацији Црвеног крста. Одећа и обућа треба да буду удобне како би обезбедиле извођење појачаних физичких активности, које су предвиђене појединим активностима представљеним у каталогу. На активности волонтер/ка одлази са прслуком/мајицом/дуксерицом са знаком Црвеног крста;
- У присуству деце, младих и родитеља не пуши и не користе мобилни телефон. Током свог ангажовања на активностима волонтер/ка мора да буде узор и да промовише, заступа и практикује здраве стилове живота.

Очекивања од волонтера који су укључени у програм подршке деци и младима из осетљивих група:

- Да се понаша у складу са Основним принципима Црвеног крста/Црвеног полумесеца и да промовише основне вредности и идеје Међународног покрета Црвеног крст/Црвеног полумесеца;
- Потпише и понаша се у складу са Етичким кодексом Црвеног крста Србије;
- Поштује правила о заштити и употреби знака Црвеног крста и спечи његову погрешну употребу/злоупотребу;
- Улаже напоре и ради у циљу достизања највећих стандарда у раду са децом и младима из осетљивих група;
- Уочава потребе корисника са којима ради и о томе обавештава координатора/запосленог у организацији Црвеног крста;
- Поверљиво и са пажњом се опходи према битним информацијама, сазнањима и подацима о програму и корисницима;
- Да буде поуздан и поштован у заједници и не угрожава кредибилитет организације Црвеног крста;
- Да своје улоге и задатке обавља поуздано и у складу са смерницама представљеним у овом документу и договором са супервизором и сарадником у организацији Црвеног крста;
- Да учествује на обукама за реализацију активности програма које су организоване на националном и локалном нивоу
- Да учествује на координационим састанцима које организује супервизор и сарадник организације Црвеног крста;
- Да разуме улоге у програму, улоге запослених у организацији Црвеног крста и осталих волонтера укључених у програм, да буде професионалан/а и да се држи својих волонтерских одговорности у деловању према корисницима и организацији Црвеног крста;
- Да поштује договорено време рада и да својим понашањем буде узор деци, младима и заједници;
- Да уколико примети да је добробит детета на било који начин угрожена било у породици, у заједници или у некој од институција, волонтер/ка има обавезу да о томе обавести супервизора и запослене у организацији Црвеног крста.

ВОЛОНТЕР БИ ТРЕБАО ДА

ГЛЕДА/ОПАЖА	Опажа и посматра децу и особе укључене у програм, да ли су срећни, тужни, уплашени. Посматра околину и просторију у којој се ради, да ли је безбедна и удобна.
СЛУША	Слуша потребе деце и родитеља и о томе обавештава супервизора/запослене у организацији Црвеног крста.
ОСЕЋА	Показује разумевање за ситуацију у којима се људи налазе.
УЧИ	Учи да мења идеје и планове уколико се ситуација промени. Учи од супервизора/запослених у Црвеном крсту и осталих волонтера.
ЗНА	Ради са другима у циљу решавања проблема.

ВОЛОНТЕР НЕ БИ ТРЕБАО ДА:

- Користи ресурсе организације Црвеног крста или националног друштва без дозволе;
- Злоупотреби ресурсе организације Црвеног крста или националног друштва без дозволе;
- Злоупотреби своју позицију у организацији Црвеног крста за личну добит;
- Користи свој статус волонтера како би спроводио личне трансакције или продају за сопствени профит или профит треће стране;
- Самостално превози дете или групу деце. Превоз деце на активности и одвожење кући могу да раде само запослени у организацији Црвеног крста.
- Не доноси поклоне детету или групи деце. Сва давања у виду подршке деци и породици су организована и дистрибуирана од стране организације Црвеног крста.
- Не фотографише децу, без претходне писмене сагласности родитеља: Писмена сагласност родитеља о фотографисању деце се налази у архиви организације Црвеног крста.

ОБУКЕ ЗА РЕАЛИЗАТОРЕ

Супервизор и волонтери ће учествовати на обуци која ће бити организована на националном нивоу. Ова обука ће имати за циљ да представи приступ у раду са децом и породицама из осетљивих група. Учесници ће на крају обуке:

- Разумети потребе деце и младих из осетљивих група за додатном подршком;
- Разумети значај шире локалне заједнице и различитих чинилаца за укључивање деце и породица из осетљивих група у друштвени заједницу;
- Разумети потребу за оснаживањем родитеља из осетљивих група за пружање подршке својој деци у процесу одрастања;
- Разумети своју улогу у процесу подршке деци и породицама из осетљивих група;
- Разумети правила за дефинисање оквира активности са децом и младима на годишњем нивоу;
- Разумети тематске области и приступ реализације активности представљених овим Водичем;
- Симулирати активности представљене овим Водичем.

Обука на националном нивоу биће организована у оквиру излазне фазе Заједничког програма за инклузију ромске деце и деце из осетљивих група у образовање. Полазици обуке су волонтери организација Црвеног крста које су били део Заједничког програма за инклузију, а који ће наставити реализацију активности у оквиру овог модела.

Имајући у виду да су ресурси у оквиру програма за подршку деци из осетљивих група ограничени, а да ће постојати потреба за даљом обуком волонтера и супервизора, планирано је да се оне организују и спроводе на локалном нивоу. Обуке ће реализовати волонтери који су учествовали на националној обуци уз подршку запослених у организацијама Црвеног крста и стручњака у области развоја и подршке деци из осетљивих група на локалном нивоу. Списак волонтера који ће учествовати на обукама на националном нивоу биће прослеђен свим организацијама Црвеног крста у Србији. Ова група ће послужити као ресурс који ће бити на располагању организацијама Црвеног крста које немају обучене волонтере за спровођење програма подршке деци и младима из

осетљивих група. Обучени волонтери ће спроводити локалне обуке у организацијама у њиховом региону, уз подршку представника Црвеног крста Србије.

Обука на локалном нивоу има исти циљ као и национална обука, а у наставку су предложене теме и динамика локалне обуке:

60 мин	Деца из социјално нестимулативних средина, Деца са сметњама у развоју
45 мин	Значај подршке деци и младима из осетљивих група за укључивање у друштвену средину (предности за децу, породицу и заједницу)
30 мин	Улога родитеља и заједнице у пружању подршке деци и младима из осетљивих група
30 мин	Идентификовање партнера из локалне заједнице. Начини сарадње
45 мин	Улога волонтера у програму подршке деци и младима из осетљивих група Црвеног крста
45 мин	Принципи рада са децом и младима из осетљивих група предшколског и основношколског узраста
45 мин	Представљање програма подршке – модел реализације активности и динамика
45 мин	Представљање каталога активности по узрасним групама
До 4 сата	Подела у групе по тематским областима (Здрави стилови живота, Како бити безбедан, Развој хумности и толеранције). У оквиру сваке групе учесници се деле на парове са задатком: Одабир активности из каталога и припрема симулације радионица по узрасним групама по избору
До 5 сати	Симулација припремљених активности у оквиру велике групе – повратне информације од водитеља семинара
60 мин	Дефинисање оперативног годишњег плана спровођења активности који укључује и распоред ангажовања волонтера

МОНИТОРИНГ, ЕВАЛУАЦИЈА И ИЗВЕШТАВАЊЕ

МОНИТОРИНГ

Праћење реализовања програма подршке деци из осетљивих група ће се одвијати на нивоу организација Црвеног крста у градовима и општинама. Мониторинг ће омогућити увид у број деце и родитеља из осетљивих група укључених у активности као и у континуитет похађања активности. Квантитативне податке које организације Црвеног крста буду добијале кроз праћење уносиће се на шестомесечном и годишњем нивоу у пословно- финансијски систем Црвеног крста Србије.

Препорука је да организације Црвеног крста приликом формирања групе сачине основну евиденцију корисника активности кроз образац у табели 1 и 1а.

Праћење редовности похађања активности ће се уносити на месечном нивоу који ће припремити сарадник организације Црвеног крста, а на основу података добијених од волонтера који реализују активности са децом и родитељима. Табеле 2 и 2а. представљају образац који ће се користити за праћење редовности на месечном нивоу који ће попуњавати сарадник Црвеног крста.

На годишњем нивоу организација Црвеног крста ће на основу годишњег праћења сачинити преглед укључености деце у формални образовни систем након учешћа у програму подршке, представљено у табели 3.

Организација Црвеног крста ће водити и евиденцију ангажованости волонтера на месечном нивоу како би имала увид у укупан број волонтерских сати на програму, представљено у табели 4.

Табела 2а) Преглед присутности родитеља

Присутност: _____ (навести месец и годину)					
Име и презиме/Датум	02.11.	07.11.	09.11.	14.11.	16.11.
Марко Марковић	+	+	-	+	+
Јована Јовић					
Име и презиме волонтера					

Табела 3) Годишњи преглед укључености деце у образовни систем

Број деце која су уписана у редовну предшколску установу	
Број деце која су уписана у редовни предшколски припремни програм	
Број деце која су уписана у први разред основне школе	
Број деце која су успешно прешла у наредни разред	
Број деце која су успешно завршила основну школу	
Број деце која су уписала средњу школу	

Табела 4) Месечна евиденција ангажованости волонтера

Име и презиме	Број реализованих активности	Назив реализованих тема	Укупан број волонтерских сати

ЕВАЛУАЦИЈА

Евалуација у оквиру програма ће се спроводити на два нивоа. Први ће процењивати задовољство корисника – родитеља услугама у оквиру програма подршке, који ће садржати и препоруке за унапређење активности. Ова процена ће се радити једном годишње, по завршетку програмског циклуса активности са одређеном групом.

Образац за процењивање задовољства корисника услугама дат је у табели 5 у наставку. Евалуацију са корисницима спроводи запослени у организацији Црвеног крста и/или супервизор програма кроз индивидуалне разговоре са родитељима.

Табела 5) Задовољство корисника услугама у оквиру програма подршке деци из осетљивих група

Име родитеља:		
Да ли сте приметили позитивне промене код детета од како је укључен/а у активности Црвеног крста?	ДА	НЕ
Уколико сте одговорили са ДА , молим Вас да опишете које промене сте приметили?		
Да ли сте приметили негативне промене код детета од како је укључен/а у активности Црвеног крста?	ДА	НЕ
Уколико сте одговорили са ДА , молим Вас да опишете које промене сте приметили?		
Да ли сте, осим користи за дете и ви лично имали користи од овог програма?	ДА	НЕ
Уколико сте одговорили са ДА , молим Вас да опишете које су то користи?		
Да ли сте, уопштено говорећи, задовољни оваквим активности Црвеног крста?	ДА	НЕ
Уколико сте одговорили са ДА , молим Вас да наведете са чим сте задовољни?		
Уколико сте одговорили са НЕ , молим Вас да наведете са чим нисте задовољни?		
Да ли и на који начин сарађујете са Црвеним крстом везано за ваше дете?	ДА	НЕ

Уколико сте одговорили са ДА , молим Вас да наведете како?		
Уколико сте одговорили са НЕ , молим Вас да наведете разлоге?		
Да ли желите да активније учествујете у креирању активности за ваше дете и осталу децу у групи?	ДА	НЕ
Да ли можете да наведете како бисте волели да се ангажујете?		
Да ли вам ова форма програма омогућава неку врсту ангажованости?	ДА	НЕ
Уколико сте одговорили са НЕ, да ли можете да нам наведете разлог?		
Да ли учествујете у активностима програма које су намењене родитељима.	ДА	НЕ
Уколико сте одговорили са ДА, наведите у којим активностим сте учествовали?		
Наведите како сте задовољни активностима у којима сте учествовали?		

Уколико сте одговорили са НЕ, наведите разлоге зашто?	
Наведите Ваше предлоге и сугестије за унапређење програма Црвеног крста за Ваше дете или за Вас односно друге чланове породице.	

Други ниво евалуације ће се спроводити са реализаторима програма односно волонтерима, где ће се процењивати успешност обука за волонтере на националном и локалном нивоу тј. ниво задовољства учесника програмом обуке и учешћем током обуке (табела 6) коју попуњавају учесници обуке.

Табела 6) Ниво задовољства волонтера програмом обуке

Организација Црвеног крста:	
Занимање:	
Пол:	
Године:	
Опишите ваше искуство као волонтера Црвеног крста (програме у које сте укључени):	
Опишите ваше искуство у оквиру спровођења радионица са децом и младима – наведите теме и узраст са којим сте реализовали радионице:	
Процена нивоа информисаности учесника о програму подршке и њиховој улози у програму	
1. Наведите разлоге за укључивање у програм подршке деци и породицама из осетљивих група и разлоге за учешће на обуци?	
2. По вашем мишљењу и информацијама које имате, који су крајњи резултати програма подршке деци из осетљивих група и како видите вашу улогу у достизању тих резултата?	

3. Које су ваше највеће бриге које се односе на спровођење програма са децом и младима односно вашом улогом?				
4. Да ли су неке бриге које сте имали пре обуке о вашој улози у програму подршке деци из осетљивих група, отклоњене током обуке? Уколико нису, које бриге и страхове имате о вашој улози у програму подршке.				
Квалитет обуке – укључује информације о: инструкцијама, времену, структури, исходима, унапређењу знања и развоју вештина				
Оцените активности у којима сте учествовали тако што ћете заокружити један од понуђених одговора и/или писањем одговора.				
5. Молим Вас оцените какве су биле инструкције водитеља радионице током обуке?				
a) Прецизне и јасне	b) Довољно прецизне	c) Нејасне	d) Збуњујуће и јако тешко су могле да се прате	e) Погрешне
6. По вашем мишљењу како је структурирано време за спровођење активности током обуке?				
a) Довољно времена за планиране активности	b) Недовољно времена за планиране активности	c) Превише времена за планиране активности		
7. Молимо вас наведите која вам се активност највише свидела, а која најмање и зашто?				
Активност која ми се највише свидела (објаснити)		Активност која ми се најмање свидела (објаснити)		
Исходи				
8. Наведите три најважније ствари које сте научили током обуке:				
1.	2.	3.		

9. Наведите три начина како ћете ваша новоусвојена знања и вештине користити као волонтери Црвеног крста и које ћете применити у раду са децом из осетљивих група?		
1.	2.	3.
10. Наведите ваше главне утиске о целокупној обуци?		
11. Молимо Вас да наведете ваше препоруке за унапређење обука за волонтере у будућности?		
12. Молим Вас да наведете коментаре и сугестије за које сматрате да би биле од користи за унапређење обука у будућности?		

Волонтери, који ће реализовати активности у оквиру пројекта, ће по завршетку сваког образовног циклуса попунити табелу која ће процењивати ниво задовољства сопственим учешћем у програму подршке. Овај образац ће послужити организацији Црвеног крста да унапреди организацију волонтерског ангажовања у оквиру програма подршке. Ова анкета је анонимна.

Табела 7) Ниво личног задовољства волонтера учешћем у програму

Категорије:	Оцена	Шта бих променио
	1- Одлично 2- Добро 3- Могло је боље <i>У овој колони наведите једну од понуђених оцена о свом ангажовању, а по наведеним категоријама</i>	<i>У овој колони наведите шта бисте променили у свом ангажовању и раду у наредном циклусу</i>

Моје укупно учешће у програму подршке деци и рад са децом је:		
Моје учешће и допринос у раду целокупног волонтерског тима је било:		
Како је волонтерски тим радио заједно?		
Како је волонтерско ангажовање било организовано?		
Три ствари које сам научио/ла кроз учешће у програму:		
Моје знање ћу користити:		
Шта је потребно променити у самој организацији волонтерског ангажовања?		
Знања и вештине које ми недостају за даљи рад са децом и младима:		

ИЗВЕШТАВАЊЕ

Извештавање о реализованим активностима програма подршке деци и младима из осетљивих група ће се спроводити на месечном нивоу и подразумеваће извештавање супервизора ка организацији Црвеног крста. Извештај ће објединити статистичке податке добијене кроз праћење редовности али и квалитативне податке о испуњености оперативног плана реализације активности са децом и родитељима.

Предлог месечног извештаја супервизора се налази у табели 8.

Табела 8) Месечни извештај супервизора

Извештај: Програм подршке деци и породицама из осетљивих група			
Организација Црвеног крста:			
Месечни извештај за:	<i>(наведите месец)</i>		
Име и презиме супервизора:			
Број телефона супервизора:			
Број и имена волонтера ангажованих у месецу (који су реализовали активности):			
Сарадници ван ОЦК који су учествовали у реализацији активности током месеца:			
Датум попуњавања извештаја:			
Недељна динамика реализације активности			
<i>Дани у недељи</i>	<i>Време реализације:</i>	<i>Имена реализатора – волонтера</i>	
Понедељак			
Уторак			
Среда			
Четвртак			
Петак			
Укупно сати директног рада са децом током месеца:			
Укупан број деце која су учествовала у активностима током месеца:	Укупан број	Број девојчица	Број дечака
Укупан број родитеља који су учествовали у активностима током месеца:	Укупан број	#женски пол	#мушки пол
Преглед реализованих активности у месецу:			
Оперативни годишњи план активности са децом представљен по месецима и циљним групама:	Опис реализованих активности за месец:		

<i>Планиране активности са децом по месецима</i>	<i>Реализоване активности са децом у месецу:</i>
<i>Планиране активности са родитељима по месецима:</i>	<i>Реализоване активности са родитељима у месецу:</i>
Реализоване активности које нису предвиђене планом	
Уочени проблеми у раду и мере за решавање проблема	
Предвиђени изазови у наредном периоду и мере за превазилажење	

КАТАЛОГ АКТИВНОСТИ

МОДУЛ 1. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА ДЕЦОМ ПРЕДШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Когнитивне карактеристике деце

Дете са пет година схвата једноставна питања и даје адекватне одговоре. Усавршава се целокупна мисаона активност и анализа садржаја и материјала који су пред њим. Са шест година дете је способно да размишља о смислу, циљу збивања или узроцима. Са седам и осам година дете тежи да осмисли оно што опажа односно развија логичко мишљење. До логичког закључивања долази посматрањем, упоређивањем, закључивањем и проверавањем претпоставки.

Однос са другима, социо-емоционалне карактеристике

У петој години дете успоставља своју улогу у групи и игра се са другом децом на делимично координисан начин. Интересовање за другу децу расте, а за одрасле опада. Са шест година учи да испољава емоције на друштвено прихватљив начин и да успоставља контролу над својим емоцијама, а као најчешћа емоционална стања јављају се: страх, брига, љутња, љубомора, радост и задовољство. Због учесталијих и квалитетнијих социјалних контаката негативно понашање је у опадању, актуелније су игре са друговима, посебно оне такмичарског карактера. Дете открива радост дружења са другарима, игра је кооперативна, има циљ и постоји подела улога и задатака. Са седам година дете упорно чува оно што му припада и има најбољег друга. На овом узрасту, може бити присутан отпор према наметнутом ауторитету.

Општа упутства за рад са предшколцима у радионичарским условима

Деци на узрасту од пет до седам година треба давати јасне инструкције током радионица. Активности морају бити игролике. Трајање једне усмерене активности на узрасту од пет година може бити 6 до 10 минута, а на узрасту од 6 до 7 година 8 до 12 минута. Ако постоји потреба да активност траје дуже, онда је треба поделити на низ мањих које ће се смењивати на 5-12 минута. Материјале који се користе током радионица потребно је прилагодити узрасту: предност се даје сликовном материјалу јарких боја, без превише елемената. Што је више могуће користити конкретни материјал. Пре почетка радионице за децу на овом узрасту, морамо промислити о терминима које ћемо користити током радионице. Уколико претпоставимо да постоје за њих непознати појмови, потребно је осмислити објашњење које ће за њих бити разумљиво.

На предшколском узрасту мотивацију подижемо игроличким садржајима, водећи рачуна да имамо само један задатак и један материјал у фокусу, како би одржали пажњу.

Уколико у групи деце имате дете са сметњама у развоју предшколског узраста, осмислите прилагођавање активности сходно упутствима на страни 10 до 12.

Легенда

Главна тема

Радионица

Трајање радионице

Циљеви радионице

Сценарио радионице

Материјал

Савети за водитеља/ку

I Здрави стилови живота

Уочавање, препознавање облика понашања који доприносе здрављу, развијање позитивних односа према редовној физичкој активности, хигијени, здравој храни односно здравим стиливима живота.

ОБЛАСТ: Здравље, значај физичких активности, општа и лична хигијена, хигијена зуба, значај здраве исхране.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности и практичну вежбу упознати са здравим стиливима живота и разлозима зашто су редовна физичка активност, лична хигијена, здрава исхрана значајни за раст, развој и дечију игру. Деца ће кроз усмерене активности усвојити вештине које су важне за очување здравља и усвајање здравих стилова понашања.

МОЈЕ ТЕЛО

1. МЕЂУПЛАНЕТАРНО ДРУЖЕЊЕ – ПРЕДСТАВИ СВОЈЕ ТЕЛО

15 минута

Прилог 1. Људска фигура

Водитељ/ка учеснике подели у 4 мање групе и чита следећи текст:
Позвани сте на рођенданску журку где се налазе и други гости – ванземаљци са многих других планета. Они готово ништа не знају о Земљи и људима. Ваш задатак је да их упознате са вашим деловима тела и зашто је тај део тела важан (уши – да чујемо када нас неко зове, очи – да видимо куда идемо и сл.).

Групе ће добити различите сегменте људског тела са којима ће упознати ванземаљце. Са млађом групом уколико не могу да објасне делове тела, задатак може бити да нацртају различите делове тела, именују их, а водитељ/ка објашњава чему служе.

За млађу узрасну групу водитељ/ка треба да одштампа људску фигуру и да на њој флуоресцентном бојом обележи одређени део тела. Деца имају задатак да испричају чему тај део тела служи.

За млађу узрасну групу одабрати једноставније задатке као што су: уши, очи, ноге, руке.

2. ВРЕМЕНСКА ПРОГНОЗА

15 минута

Прилог 2. *Различите временске прилике и утицај времена*

На почетку активности водитељ/ка у оквиру велике групе учесницима показује различите цртеже временских прилика. Након приказа сваке слике водитељ/ка поставља следећа питања:

- *Ко може да ми опише шта види на овој слици?*
- *Шта радимо када... (прилагођено слици) ...пада киша, дува ветар, сија сунце, пада снег ...?*

У наставку активности водитељ/ка најављује учесницима да ће имати задатак да прикажу шта деца раде у различитим временским условима. Водитељ/ка замоли учеснике да се крећу по простору у складу са временску прогнозу, а учесници пантомимом глуме одговарајуће понашање. Нпр. *Кишно је и ветровито* – учесници приказују како узимају кишобране, савијају се како ветар дува, облаче топле јакне које не пропуштају кишу, избегавају барице или газе по њима; *Топао и сунчан дан* – учесници скидају капуте и протежу се на сунцу, крећу се спорије и бришу зној са чела, приказују шта се облачи када је врео и сунчан дан. Водитељ/ка даје различите комбинације временске прогнозе.

3. КАКО ПРЕПОЗНАТИ УМОР?

15 минута

Водитељ/ка постави питање сваком члану у групи:

- *Када се више умарамо? Када трчимо, лежимо, гледамо ТВ, помажемо у сређивању куће?*
- *У којој ситуацији се умарамо? Када радимо тежак посао, када смо у незгодом положају (стојимо, чучимо, клечимо), када носимо нешто тешко, када дуго путујемо, ако много напрежемо мишиће можемо да се уморимо.*

Водитељ/ка замоли групу да прво сви легну на под, а затим да неко време чуче на прстима. Затим поставља питања:

- *Шта вас је више уморило када сте лежали или када сте чучали на прстима.*

Водитељ/ка затим постави питање деци:

- *Шта се догађа са нашим очима када нешто радимо (пишемо, цртамо, читамо), а светлост је недовољна. Шта се дешава са нашим очима када цртамо без довољно светлости? – могу да се уморе, зато је боље цртати преко дана.*
- *Како знаш да си уморан? – страшно ти се спава али не можеш да заспиш, немаш жељу да учиш, ниси гладан. Да би се наше тело одморило потребан му је сан. Хајде сада да сви покажемо како спавамо, и да се мало одморимо пре следеће активности.*

Пре извођења ове активности важно је имати у виду ко су учесници. Уколико на радионици присуствује слепо дете водитељ/ка неће поставити питање које се односи на цртање уз лоше светло и умор очију.

ЗНАЧАЈ ФИЗИЧКИХ АКТИВНОСТИ

Водитељима се препоручује да на почетку сваке радионице ураде једну од предложених вежби или вежбу по свом избору које подстичу физичку активност деце.

У уводу у вежбу, водитељима се препоручује да истакну значај физичких активности за раст и развој деце на прилагођен начин узрасту са којим се ради (*јачање мишића и костију да бисмо порасли и били јаки, јачање памћења да упамтимо шта смо учили, помаже нам да се боримо против прехладе и да што даље од нас буде кијање и кашаљ.*)

1. ПАЗИ, ЛОПТА

10 минута

Лопта

Чланови групе стоје у кругу. Водитељ/ка започиње игру тако што баца лопту једном учеснику изговарајући његово/њено име. Други учесник/ца на исти начин баца лопту трећем и тако редом. Сваки учесник/ца мора да запамти од кога је примио и коме је бацао лопту. Бацање и хватање лопте наставља се док сви не науче сва имена. Када су се сви уиграли, увести у игру још једну или две лопте, тако да се истовремено више лопти баца и хвата.

За децу са моторичким сметњама која имају ограничену покретљивост горњих екстремитета ова активност ће се изводити тако што ће деца седети на поду постављена у круг, водитељ/ка ће уместо бацања котрљати лопту по поду просторије (пожељно је да лопта буде већа зависно од покретљивости детета са моторичким премећајима).

Уколико се у групи налазе деца са оштећењем вида, радионица се може изводити тако што ће цела група седети на поду са раширеним ногама. Циљ је да се лопта гура од једног до другог учесника тако да дотакне руке онога коме се додаје. Приликом гурања лопте особа која гура треба да каже: (име детета) „Марко шаље лопту“, а особа која прима лопту треба да каже (име детета) „Миња је ухватила лопту“.

Уколико се у групи налази дете са потпуним оштећењем вида, волонтер ће заједно са дететом учествовати у вежби тако што ће помоћи детету око правца гурања лопте и усмеравања детета.

Уколико се у групи налази дете да оштећењем слуха потребно је да учесници у групи носе беџеве са именима, под условом да дете зна да чита.

2. ПАУК

15 минута

Креда, канапи

Нацртати кредом два круга на стартној линији. Поделити учеснике у два тима. Сваки тим стоји унутар свог круга. Обмотати сваки тим канапом и увезати га. На тај начин сваки тим

је „паук“. Задатак тимова је да заједнички трче, крећу се до циља, где су нацртана два круга и стану у свој. Игра је такмичарског карактера.

3. ПАТКА, ПАТКА, ЛАБУД

15 минута

Чланови групе седе у кругу. Водитељ/ка иде око круга, додирује сваког учесника по глави и изговара: *патка, патка, патка...* У једном тренутку додирујући једног од учесника каже: *лабуд!* Учесник/ца на коме се водитељ/ка зауставио и рекао *лабуд* треба да устане и да трчећи у круг, прстигне водитеља и пре њега/ње заузме своје празно место. Уколико стигне пре водитеља, он/она игра поново, а уколико остане без места, учесник/ца улази у улогу коју је претходно имао водитељ/ка.

4. ПЛАВИ И ЦРВЕНИ

15 минута

Црвена и плава лопта, велики папири обојени у плаву и црвену боју

Водитељ/ка на два различита краја просторије залепи велики плави папир и велики црвени папир и пита децу да ли знају која се боја налази на једном, а која на другом крају просторије. Када се водитељ/ка увери да деца препознају и разликују две боје, дели чланови групе у два тима, ПЛАВИ и ЦРВЕНИ. Учесници стоје у великом кругу измешани тако да неизменично стоје црвени, плави, црвени, плави... Водитељ/ка је у средини круга и има плаву и црвену лопту. Баца лопте играчима и прихвата их назад. Црвени хватају само црвену лопту, а Плави само плаву. Водитељ/ка покушава да их збуни бацајући обе лопте одједном на једног учесника или се претвара да ће лопту бацити на једну страну, а баца је на другу итд. Учесници који погреше морају да испуне одређени задатак.

Деца са оштећењем вида неће моћи да учествују па је боље активност прескочити.

За децу са моторичким сметњама која имају ограничену покретљивост горњих екстремитета ова активност се може прилагодити тако што ће деца седети на поду постављена у круг, водитељ/ка ће уместо бацања котрљати лопту по поду (пожељно је да лопта буде већа зависно од покретљивости детета са моторичким премећајима - може бити и пилатес лопта). Дете на поду може седети у „турском седу“ или подупрто јастуцима, односно може бити придржавано од стране волонтера током активности уколико не може без подршке да заузме стабилан седећи положај.

5. ПЛЕС НА ПАПИРУ

15 минута

Папир, музика

Учесници су подељени у парове. Сваки пар добије велики папир. Плешу уз музику. Када музика престане, сваки пар мора да стане на свој папир. Следећи пут када музика престане, пар мора да пресавије папир на пола пре него што стане на њега и тако сваки следећи пут. После неколико пресавијања, папир постаје врло мали и све је теже да пар стане на њега. Пар коме део тела буде на поду изван папира испада из игре. Игра се наставља до победничког пара.

За децу са моторичким сметњама омогућити плес који ће укључити и децу која користе колица тако што ће папир бити довољно велик. Водитељ/ка ће поделити учеснике у различите делове просторије, где ће ставити један врло велики папир на који ће парови по престанку музике морати да стану односно да стану са колицима. Дете са сметњама ставити у пар са њему познатим дететом или дететом које је спремно да помогне. Парови неће пресавијати папир и такмичити се у томе ко ће стати на најмањи папир, већ се се бодовати брзина постављања пара на папир након престанка музике.

6. ПЛИМА И ОСЕКА

10 минута

Прилог 3. Плима и осека, креда

Водитељ/ка на почетку радионице пита децу да ли су некада чула да се море током једног дела дана може смањити односно „порасти“. Водитељ/ка пита да ли знају како се ова природна појава зове. Током одговора деце, водитељ/ка показује илустрацију плиме и осеке из прилога 3. У наставку објашњава да ће деца сада бежати са замишљене обале од плиме и јурити осеку. Водитељ/ка нацрта линију која представља обалу. Учесници стоје иза линије. Када водитељ/ка каже „Јуримо море – осека“ сви прескачу линију. Када узвикне „Бежимо да нас талас не испрска – плима“ скачу уназад преко линије. Када деца усвоје термине инструкције водитеља су само термини ПЛИМА – ОСЕКА.

7. РАВНОТЕЖА

10 минута

Учесници стоје у паровима на једној нози, окренути лицем једно према другом. Задатак учесника је да покушају да одрже равнотежу што дуже. Победник је оно дете које је најдуже стајало на једној нози.

За децу са тешкоћама вида мотивишуће је да вербално преносимо ко је још у игри, а ко је управо напустио изгубивши равнотежу. Дете можемо консултовати пре почетка игре да ли му је удобно и да ли се добро осећа када стоји на једној нози и да ли жели да се у томе такмичи?

Овакав задатак није примерен за децу са моторичким сметњама.

8. РАВНОТЕЖА У ГРУПИ

15 минута

Учесници су подељени у парове. Сваки пар треба да устане из седећег положаја држећи се за руке. Иста вежба понавља се са групама од четири, а затим од осам чланова. Активност може да се реализује тако што се учесници поделе на парне и непарне. На знак водитеља сви парни бројеви треба што више да се нагну напред, а непарни уназад, одржавајући групну равнотежу.

Деца са моторичким поремећајима која имају слабију покретљивост или користе колица за кретање имају нарушену равнотежу и не могу учествовати у овој активности. Она заједно са водитељима могу оцењивати групе и прогласити победника уколико су са тиме сагласни.

9. ШТА ПРЕДСТАВЉАМО

15 минута

Учесници се поделе на два тима који стоје у супротним крајевима просторије. Први тим су изазивачи и тајно се договоре на који начин ће да изазову супротстављену екипу, тако што ће да договоре један покрет који ће изводити сви чланови групе нпр. као птице – машу крилима и врте се у круг, као зечеви скачу, као кошаркаши воде лопту. Учесници другог тиме покушавају да погоде о ком покрету се ради. Када погоде задатак остатка групе је да тај покрет понове. Сваком детету треба дати прилику да предложи покрет по жељи.

10. ЗМАЈЕВ РЕП

15 минута

Марама

Учесници су подељени у два тима. У сваком тиму учесници стоје један иза другог и држе руке на рамену особе која је испред њих. Први у тиму представља главу змаја, а последњи змајев реп и он има мараму која вири из задњег џепа. Оба тима покушавају да ухвате реп противничког тима, односно да извуку мараму.

ОПШТА И ЛИЧНА ХИГИЈЕНА

У овом сегменту активности значајно је омогућити да деца увежбавају хигијенске навике. На пример, када деца улазе у просторију треба на инструкцију водитеља да оперу руке и обришу их, да их оперу пре и након ужине, да оперу зубиће након ужине и сл., уз праћење и похвале водитеља.

1. ЛАНЧАНА ПАНТОМИМА

30 минута

Учесници се поделе у две групе. Свака група треба да смисли своју причу о томе како се одржава лична хигијена. Сваки од чланова унутар мале групе ће у презентацији приказати један сегмент одржавања личне хигијене (туширање, пресвлачење чисте одеће, прање косе, прање зуба, прање руку пре и после јела, прање руку после тоалета). Водитељ/ка помаже групама да се заједнички договоре о томе шта желе да прикажу пантомимом и како да буде повезано у причу о личној хигијени. Сви учесници би требали да учествују. Приликом презентације група која не демонстрира погађа причу.

Са млађом узрасном групом уместо пантомимом прича може бити приказана и цртежом.

2. СЛАГАЛИЦА

30 минута

Прилог 4. *Правилна хигијена зуба, руку, косе и тела*

Водитељ/ка припреми онолико слика колико малих група планира да формира. Свака слика коју одабере мора да приказује неку радњу у оквиру одржавања и спровођења личне хигијене. Сваку слику маказама исече на крупне делове. Учесници у оквиру малих група треба да споје слику. Када добију слику, потребно је да целој групи опишу шта је на њиховој слици и да демонстрирају пантомимом радњу са слике.

3. ДА И НЕ

30 минута

Учесници стоје у средини просторије. У једном углу просторије стоји натпис **ТАЧНО** или за групу која не чита **папир зелене боје**, а у супротном углу натпис **НЕТАЧНО** или за групу која не чита **папир црвене боје**. Водитељ/ка учесницима објашњава да ће им читати одређене тврдње/реченице, а да они уколико је тврдња тачна стану тамо где пише ТАЧНО или где је зелени папир, а уколико тврдња није тачна, тамо где пише НЕТАЧНО или где је залепљен црвени папир. Водитељ/ка чита следеће тврдње:

- Руке треба прати увек када су запрљане.
- Руке треба прати увек када се долази кући из вртића или са игралишта.
- Руке не треба прати пре јела.
- Руке не треба прати за време и након припреме хране.
- Руке треба прати после употребе тоалета.
- Руке треба прати пре коришћења тоалета.
- Руке не треба прати после брисања носа, кијања, кашљања.
- Руке не треба прати када мазимо пса или мачку.

Водитељ/ка током игре помаже учесницима да донесу одлуку и објашњава разлоге за доношење одлуке.

Уколико се у групи налази дете са оштећењем слуха ове тврдње се могу написати. Уколико дете не чита тврдње се могу приказати на знаковном језику или приказати цртежом.

4. КАКО ПЕРЕШ РУКЕ

30 минута

Прилог 5. Илустрације песмице *Зашто да се руке перу*

Водитељ/ка пушта песмицу Бранка Коцкице *Зашто да се руке перу*. Деца заједно са водитељем уче стих по стих песмице. Када сви науче речи, водитељ/ка заједно са децом, у складу са стиховима песмице, глуми оно о чему песма говори.

Водитељ/ка пре поделе ужине подсећа децу на прање руку.

Песмицу Бранко Коцкица - *Зашто да се руке перу* пронаћи на Јутјубу.

5. ПОЗОРИШТАНЦЕ

30 минута

Водитељ/ка подели учеснике у 3 групе. Свака група има задатак да прикаже сцену чишћења своје собе, својих играчака. Водитељ/ка помаже деци да се доделе улоге, након чега свака група одглуми сцену из свакодневног живота о одржавању хигијене простора.

Треба практиковати да деца током и након активности заједно учествују у спремању простора (скупљање папира, реквизита...). Водити рачуна да сви имају задатак. Водитељ/ка мора да наглашава значај задатка, похваљује када се задатак добро обави, указује током активности шта треба поправити.

ЛЕП ОСМЕХ – ЗДРАВИ ЗУБИ

1. ЛЕП ОСМЕХ

30 минута

Прилог 6: Илустрација стихова *Сачувајмо леп осмех*

Водитељ/ка најављује учесницима да ће учити песмицу која говори о здравим зубима и чита стихове и приказује слике по редоследу, које се налазе у прилогу материјала. Водитељ/ка децу подели у парове и сваки пар треба да глуми онако како жели, сваки од стихова које водитељ/ка прочита.

*Четкица и паста добри су другари
Пазе да се зубић теби не поквари*

*Месо, млеко, хлеб и воће
Сваки наш зубић хоће*

*Здрава храна – добра ствар
Лоша храна – зубни квар*

*Волим чоколаду ал ми она прети
Моје зубе беле хоће да оштети*

*Незгодна је ово ствар кад добијеш зубни квар
Ствара се кад шећер једеш и кад зубе ти не
переш*

*С оне стране дуге, где сви перу зубе
Ту царује флуор у пасту за зубе*

*Да бисте лепо спавали и јели
Да вас зуби не би никада болели*

*Идите редовно код зубног лекара
Чувајте зубе од зубнога квара*

*Кад се дете смеје
Па му осмех блиста, немој да се питаш шта је*

То су уста чиста

2. СЛАГАЛИЦА 2

30 минута

Прилог 7: Средства и начини прања зуба

Водитељ/ка припреми онолико слика колико је планираних малих група. Свака слика коју одабере мора да приказује неку радњу у оквиру очувања и хигијене зуба. Сваку слику маказама исече на крупне делове. Учесници у оквиру малих група треба да споје слику. Када добију слику, потребно је да целој групи опишу шта је на њиховој слици и да демонстрирају пантомимом радњу са слике.

3. ДА И НЕ

30 минута

Учесници стоје у средини просторије. У једном углу просторије стоји натпис **ТАЧНО** или за групу која не чита **папир зелене боје**, а у супротном углу натпис **НЕТАЧНО** или за групу која не чита **папир црвене боје**. Водитељ/ка учесницима објашњава да ће им читати одређене тврдње, а да они уколико је тврдња тачна стану тамо где пише ТАЧНО или зелени папир, а уколико је тврдња није тачна стану тамо где пише НЕТАЧНО или где је залепљен црвени папир. Водитељ/ка чита следеће тврдње:

- Код зубара треба ићи чак и када су зуби здрави најмање два пута годишње.
- Да би зуби били здрави треба јести чоколаду.

- Зубе треба прати најмање два пута дневно.
- Зубни квар се зове каријес.
- Слаткиши и газирани сокови могу проузроковати каријес.
- После слаткиша не треба зубе прати.
- Јабука помаже да зуби буду здрави.
- Зубе треба прати пажљиво и добро најмање три минуте.

Водитељ/ка током игре помаже учесницима да донесу одлуку.

Уколико се у групи налази дете са оштећењем слуха ове тврдње се могу написати. Уколико дете не чита, тврдње се могу приказати на знаковном језику или приказати цртежом.

4. СТИГЛИ ВАНЗЕМАЉЦИ

15 минута

Четкице и паста за зубе

Водитељ/ка говори учесницима да су они представници наше планете која се зове Земља и да су изабрани да дочекују становнике Марса који се зову Марсовци и који долазе као пријатељи да виде како људи на Земљи перу зубе. Водитељ/ка учеснике подели у две групе једна група су са Земље, а друга са Марса. Деца имају задатак да се сусретну у средини просторије и поздраве се, а затим представници Земље треба да демонстрирају како се правилно перу зуби, а становници Марса треба да их имитирају. Водитељ/ка треба да води рачуна да ли је просторија адекватна да деца заиста перу зубе или само да глуме. Уколико та могућност постоји, требало би да деца практично прикажу прање зуба.

ЗДРАВА ИСХРАНА

1. ПОЧЕТНО СЛОВО ИМЕНА

10 минута

Чланови групе седе у кругу. Свако дете треба да каже своје име или надимак и назив једног воћа или поврћа које воли да једе. За децу од 6 година ова активност може да се реализује тако што ће деца рећи своје име и назив воћа и поврћа које почиње истим словом као њихово име. Нпр. Каћа-Кромпир.

2. ТРАЖИШ МЕ – ТРАЖИМ ТЕ

15 минута

Различито воће (два комада сваког воћа) чији број ће зависити од броја деце на радионици, џак или кеса у коју ће се воће ставити

Водитељ/ка подели децу тако да седну у два концентрична круга. Задатак је да свако дете које седи у мањем кругу изабере једно воће из џака и постави га у центар круга. Затим ће деца која седе у већем кругу, једно по једно, бирати по једну воћку из џака. Задатак је да свако дете пронађе свог пара који је изабрао исто воће. Деца на крају кратко објасне које су воће изабрали и зашто.

3. ПОГОДИ ШТА ЈЕ

15 минута

Џак, различито воће и поврће

Водитељ/ка поређа воће и поврће које ће се користити у овој активности на сто. Пре него што убаца воће/поврће у џак, водитељ/ка пита децу:

- *Како се зове ово воће/поврће?*
- *Ко воли да једе ово воће/поврће нека подигне руку.*

Када деца препознају или науче о ком је воћу/поврћу реч, тек тада га водитељ/ка ставља у џак. У наставку активности даје инструкцију сваком детету да на основу додира, не гледајући, погоди које воће или поврће је у питању.

Игра може да се продужи тако да једно дете стави руку у врећу и да не погађа које воће/поврће је у питању, већ да саопшти само свој доживљај, а остала деца треба да погоде шта је у питању (нпр. *То је нешто тврдо, глатко, тешко...*).

На крају активности водитељ/ка наводи за свако воће/поврће неке основне карактеристике и зашто је важно да их деца једу (да могу брже да трче, да више порасту и сл.).

4. ПОГОДИ ШТА ЈЕ 2

10 минута

Различито воће и поврће

Водитељ/ка треба да изабере што више различитог воћа или поврћа. Воће/поврће поређа на сто, а деци даје инструкцију да стану једно иза другог и да свако дође и помирише воће/поврће и каже назив. Када је свако дете имало прилику да омирише и види које је воће/поврће у питању, водитељ/ка их замоли да затворе очи и да на основу мириса погоде које воће/поврће је у питању.

Када се испробају различити мириси, може се разговарати о томе какве асоцијације у њима изазивају поједини мириси, како би свет изгледао да воће нема свој мирис, има ли ствари које не миришу?

5. ГЛАВНИ КУВАР

10 минута

Учесници су у кругу, а у центру се налази „главни кувар“. Дете које има улогу главног куvara обраћа се једном од учесника говорећи нпр: *Ја волим слово П. Шта ћу спремити за вечеру?* Онај који одговара мора да каже неко јело или намирницу који почињу словом П, на пример: пиринач, прженице, пуњене паприке... Затим задаје друго слово, па треће итд. док свако дете из круга не наведе јело са почетним словом које задаје учесник/ца у центру круга.

Ову активност спроводити са децом узраста од 7 година.

6. ЈЕСТИВО - НЕЈЕСТИВО

15 минута

Водитељ/ка именује различите предмете. Ако је именовани предмет јестив, учесници пљесну длановима испред себе. Ако предмет није јестив учесници пљесну иза леђа. Водитељ/ка именује следеће предмете, нпр. вода, мед, лед, сан, дан, сир, вир... Учесник/ца који направи грешку испада из игре. Након игре водитељ/ка и деца разговарају зашто су неке од именованих ствари нејестиве и да ли су оне које су јестиве здраве или не.

7. ВОЋНА САЛАТА

45 минута

Различито воће, даске за сечење, тањери, чиније за салату, кашике, виљушке, пластични ножеви

Водитељ/ка треба да припреми неколико врста воћа нпр. јабуке, банане, крушке, брескве, поморанџе и прибор за рад (ножеве, даске за сечење, тањире, чиније за салату, кашике или виљушке). Учесници прво морају добро да оперу руке, а затим и воће. Васпитач може да ољушти воће као што су: јабука, крушка, бресква, а учесници могу да ољуште банане и поморанџе. Затим следи заједничко сецање воћа. Учесници могу да секу пластичним ножићима мекано воће. Исецкано воће ставити у велику чинију и промешати да се све лепо сједини. Након тога поделити велике чиније и уживати у направљеној салати. После јела може да се разговара о том шта се деци највише допало, а шта најмање, које воће има више витамина, које воће садржи које витамине, где расте, у које доба године га има и слично.

8. ПРАВЉЕЊЕ НАМИРНИЦА ОД ПЛАСТЕЛИНА

15 минута

Пластелин

Водитељ/ка подели децу у неколико група, свака група је посебан тим куvara који од пластелина треба да направе здраву вечеру за своје другаре. Водитељ/ка помаже деци да осмисле шта ће да „кувају“ (различито воће и поврће, хлеб, кекс, чоколада, бомбоне, маслац, јаје, виршле, салама, сир...). По завршетку направити изложбу радова свих мањих група.

9. ОВО ЗУБИЋИ ВОЛЕ ДА ЈЕДУ И ПИЈУ

15 минута

Прилог 8. *Шта зубићи воле да једу и пију*

Деца седе на својим местима док водитељ/ка из кутије/шешира извлачи по једну слику намирнице/напитка, а деца (сви заједно, или један по један) коментаришу да ли то зуби воле или не воле да једу/пију. Важно је да се храна не квалификује као добра или лоша, већ се истиче да у дневној исхрани треба да постоји ред, да се после грицкалица обавезно перу зубићи, да се слаткиши не грицкају између оброка и нарочито не пре спавања.

II Како бити безбедан

Уочавање, препознавање облика понашања који доприносе безбедности, усвајање вештина и облика понашања који доприносе безбедности детета.

ОБЛАСТ: Општа и лична безбедност, прва помоћ.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности и практичну вежбу упознавати са мерама опште безбедности у случајевима различитих незгода и несрећа, значајем прве помоћи, личне сигурности и заштите од злоупотребе и трговине људима, личне безбедности у саобраћају. Деца ће кроз активности усвојити вештине које су важне за безбедност деце у кући, школи и на улици.

ПРВА ПОМОЋ

1. ОПАСНЕ СИТУАЦИЈЕ

20 минута

Прилог 9. Препознај опасност, бојице/фломастери

Током ове радионице деца ће се упознати са каквим опасностима могу да се сусретну у свом окружењу током игре.

На цртежу у прилогу 9. представљено је неколико опасних ситуација. Деца треба да идентификују те опасности.

Водитељ/ка:

- Одштампа цртеж за свако дете;
 - Даје јасне инструкције деци да треба да обоје на слици само делове које сматрају опасним;
- Када деца заврше са бојењем, одабере различите радове деце како би објаснио/ла зашто то представља опасност и на који начин.

Водити рачуна да се деци пружи повратна информација и закључак ове активности једноставним објашњењем приказаних опасности.

За децу са моторичким сметњама обезбедити дебље бојице или облепити део оловке изолир траком која ће допринети већем обиму у делу где се бојица хвата. Водитељ/ка може да припреми активност тако што ће описане ситуације нацртати на картицама (одштампати), а деца ће имати задатак да одвоје лоше поступке на једну страну која ће бити обележена црвеном бојом, а добре поступке на другу, обележену зеленом бојом. Уколико постоји потпуно ограничење горњих екстремитета, укључити волонтера који ће одвајати на страну картицу коју дете покаже.

2. ЛАВИРИНТ

15 минута

Прилог 10. *Лавиринт*, оловке, подсетник за перницу одштампан за свако дете

Током ове радионице деца узраста 6-7 година ће научити које службе су надлежне у ситуацијама када је неке потребна помоћ, када је пожар и сл.

На радном листу приказан је лавиринт са бројем телефона и сликом хитних служби. Деца треба да пронађу пут кроз лавиринт и да повежу одговарајуће хитне службе са бројем телефона. Током ове активности деца ће научити кога треба да позову када старије особе (родитељи, васпитачи...) нису присутни.

У прилогу су три лавиринта (за сваку хитну службу по један).

Водитељ/ка:

- Одштампа радне листове тако да буду заступљене све 3 верзије и сваком детету подели по један примерак радног листа;
- Даје јасне инструкције деци да треба да повежу број телефона са сликом;
- Када деца заврше са повезивањем, на табли или флип-чарт папиру испише редом бројеве телефона хитних служби;
- Сумира још једном и заједно са децом у глас понови бројеве телефона и називе хитних служби;

Напоменути деци да су ови позиви бесплатни.

Активност спроводити са децом узраста 6-7 година.

Водити рачуна да се деци пружи повратна информација и закључак ове активности једноставним објашњењем.

Водитељ/ка може да припреми активност тако што ће описане ситуације нацртати на картицама (одштампати), а деца ће имати задатак да слику лекара, полицајца или ватрогасца са једне стране стола гурну на другу где се налази број телефона. Уколико постоји потпуно ограничење горњих екстремитета, укључити волонтера који ће повезати слику са бројем телефона.

3. БЕСПЛАТНИ ПОЗИВИ

20 минута

Прилог 11. *Слике хитних служби и њихови бројеви телефона*, играчке телефони, по један за свако дете, мали аутомобили хитне помоћи, ватрогасаца и полиције

На 3 велика постера приказане су слике надлежних служби и њихови бројеви телефона. Водитељ/ка пита децу:

- *Ко вози велики црвени камион и гаси ватру?* Водитељ/ка помаже деци да кажу: ВАТРОГАСЦИ.
- *Хајде да погледамо на постеру како то изгледа и да сада сви заједно телефонирамо ватрогасцима тако што ћемо изабрати бројеве који су приказани на постеру. Покушајте сличне бројеве да нађете на вашим телефонима.*
- *Ко вози бели камион и помаже људима када се повреде?* Водитељ/ка помаже деци да кажу: ХИТНА ПОМОЋ.

- Хајде да погледамо на постеру како то изгледа хитна помоћ и да сада сви заједно телефонирамо хитној помоћи тако што ћемо изабрати бројеве који су приказани на постеру. Покушајте сличне бројеве да нађете на вашим телефонима.
- Ко вози плави ауто, који има сирену и светла на крову и брине се да ми будемо добро и да се осећамо сигурно да нас нико неће повредити? Водитељ/ка помаже деци да кажу: ПОЛИЦИЈА.
- Хајде да погледамо на постеру како то изгледа полиција и полицајац и да сада сви заједно телефонирамо полицији укуцавајући бројеве који су приказани на постеру. Покушајте сличне бројеве да нађете на вашим телефонима.

Водити рачуна да се деци пруже повратне информације и закључак ове активности једноставним објашњењем.

ПОНАШАЊЕ У НЕЗГОДАМА

1. ПРЕПОЗНАЈ ОПАСНОСТ

15 минута

Прилог 12. *Опасне ситуације из свакодневнице*

Током ове активности деца ће се упознати са различитим опасностима са којима се могу сусрести, а које могу да угрозе њихову безбедност.

Водитељ/ка учесницима дели папир са различитим опасним ситуацијама и оним које то нису. Учесници имају задатак да обоје онај цртеж који представља опасност за њихову безбедност.

Након завршетка задатка, водитељ/ка са децом разговара о свакој опасности и где се она може догодити и зашто деца треба да буду пажљива у опасним ситуацијама.

За децу са моторичким сметњама обезбедити дебље бојице или облепити део оловке изолир траком која ће допринети већем обиму у делу где се бојица хвата. Водитељ/ка може да припреми активност тако што ће описане ситуације нацртати на картицама (одштампати), а деца ће имати задатак да одвоје опасне поступке на једну страну која ће бити обележена црвеном бојом, а добре поступке на другу, обележену зеленом бојом. Уколико постоји потпуно ограничење горњих екстремитета, укључити волонтера који ће одвајати картице на страну коју дете покаже.

2. ПУТ ЕВАКУАЦИЈЕ

30 минута

Ова активност има за циљ да припреми учеснике за случај ванредног догађаја.

Учесници ће стећи знања о процедури евакуације и сопственој улози у процесу. Учесник/ца ће стећи вештине безбедног учествовања у процесу евакуације.

На почетку радионице водитељ/ка пита децу шта је то опасност и тражи од деце да дају неки пример или опишу ситуацију у којој је било опасно. Након тога пита децу које су то опасности када људи треба да напусте своје куће. Уколико деца имају потешкоћа да одговоре водитељ/ка даје пример: *ако вода уђе у нашу просторију ми немамо више где да се дружимо и морамо да одемо да се не би поквасили*. Може се дати пример и за ватру.

Водитељ/ка објашњава да, када се деси тако велика опасност, особе и деца морају да напусте просторије школе/предшколске установе и објашњава да ће сада вежбати како се напушта просторија у случају опасности.

Уз асистенцију водитеља учесници испробавају вежбу евакуационог пута из учионице/просторије где се деца окупљају. Водитељ/ка позива учеснике да стану у ред по двоје од најнижег до највишег, напомињући учесницима да свако добро запамти свог пара и свој редослед у колони. Сваки учесник/ца води рачуна да је увек поред свог пара током евакуације. Водитељ/ка објашњава да је потребно да се пријави старијем (водитељу, учитељу, васпитачу) да је његов пар поред њега/ње. Водитељ/ка објашњава учесницима да је место окупљања пре евакуације увек са стране зида, поред врата унутар учионице. Након што је формирана колона водитељ/ка објашњава учесницима да је потребно да буду тихи и да прате старијег (водитеља, учитеља, васпитача) приликом евакуације и изласка из простора у ком се налазе. Дефинисаним планом евакуације у колони и тишини сви заједно се крећу до места окупљања испред простора у ком су се налазили (школа, вртић, Црвени крст), а што је дефинисано планом евакуације.

Након успешне евакуације водитељ/ка се заједно са децом на исти начин враћа у учионицу. Након уласка у учионицу водитељ/ка и учесници разговарају о ситуацијама у којима је потребно да напусте учионицу и анализирају да ли је евакуација коју су вежбали била успешна или не и шта је потребно да увежбавају у будућности.

- У којим ситуацијама се мора евакуисати из школе, вртића, Црвеног крста? (поплаве, изливање опасних материја пожар, насиље);

Како је потребно да се понашамо, а вежбали смо у претходној активности? (пратити шта нам каже старији (васпитач, учитељ...), бити тих, ходати у формираном реду).

Активност се реализује са децом узраста 6-7 година.

Водитељ/ка може периодично током циклуса едукације да понавља вежбу евакуације неколико пута.

БЕЗБЕДНОСТ ДЕЦЕ У САОБРАЋАЈУ

1. НАЦРТАЈ СЕМАФОР

15 минута

Папири, бојице, фломастери, селотејп, слике семафора

Свако за себе црта семафор. После утврђеног времена се радови истакну и објашњава се значење сваког светла на семафору. Водитељ/ка наглашава важност семафора за пешаке и уколико га деца нису нацртала, водитељ/ка црта семафор на табли. Деца знак прецртавају у своје свеске.

За децу са моторичким сметњама обезбедити дебље бојице или облепити део оловке изолир траком која ће допринети већем обиму у делу где се бојица хвата. Водитељ/ка може да припреми активност тако што ће описане ситуације нацртати на картицама (одштампати), а деца ће имати задатак да одвоје опасне поступке на једну страну која ће бити обележена црвеном бојом, а добре поступке на другу, обележену зеленом бојом. Уколико постоји потпуно ограничење горњих екстремитета, укључити волонтера који ће одвајати картице на страну коју дете покаже.

2. КАКО СЕ ПРЕЛАЗИ УЛИЦА

15 минута

Прилог 13. Илустрације песмице *Како се прелази улица*

Водитељ/ка деци пушта песмицу Бранка Коцкице *Како се прелази улица*. Деца уче текст песмице, строфу по строфу уз коришћење илустрација. Када науче текст, водитељ/ка и деца заједнички изводе радње и покрете описане у песмици.

Песмица Бранко Коцкица - *Како се прелази улица се може* наћи на Јутјубу

3. СЕМАФОР

10 минута

Црвено значи-СТОЈ, жуто-ПРИПРЕМА, зелено-КРЕНИ.

Водитељ/ка изговара боју и задаје различите задатке на пример: зелено - скачи (дете треба брзо да скаче), жуто - плеши (дете треба да стане у положај за плес), црвено - врти се у круг (дете треба да стоји), зелено - прелази улицу... Учесници изводе задатак у складу са бојом.

БОРБА ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

1. БОЈИМО СА МИШОМ И МАШОМ

45 минута

Постер или банер са ситуацијама Мише и Маше, бојанке Миша и Маша, бојице (црвена и зелена).⁷

Током ове радионице учесници ће научити како да правилно поступе у ситуацији када се без надзора нађу у појединим ситуацијама (у свом дому, испред школе, у саобраћају, продавници, игралишту, аутобуској или железничкој станици, на интернету).

Водитељ/ка упознаје учеснике радионице са ликовима са постера, Мишом и Машом, напомиње да ће се ликови налазити у различитим ситуацијама и да ће сви заједно помоћи да Миша и Маша правилно поступе. Водитељ/ка дели бојанке са ситуацијама, као и две бојице (црвену и зелену) и даје инструкције да деца зеленом бојицом боје ситуације у којима су Миша и Маша правилно поступили, док црвеном бојицом боје све лоше поступке, елементе који одмажу Маши и Миши, итд. Водитељ/ка након тога разговара са децом о последицама појединих поступака, постављајући питања, а након тога изведе јасне и конкретне закључке. Када заврше бојење, учесници се позивају да представе свој рад осталим другарима. На крају активности, водитељ/ка са учесницима понавља изведене закључке. Радови се излажу на договореном месту као подсетник на стечена знања и дружење са Мишом и Машом.

Питања за усмеравање дискусије током појединачног рада:

⁷ За информације о начину добијању материјала обратите се стручној сарадници у Црвеном крсту Србије Јелени Анђелић на jelena@redcross.org.rs

Сцена 1: У свом дому

„Миша и Маша су сами код куће, непозната особа је звонила на врата, Миша је кренуо да отвори врата“

- Да ли је Миша правилно поступио? Зашто?
- Да ли бисте ви отворили врата некоме кога не познајете, ако сте сами?
- Да ли се овако нешто већ догодило вама?
- Шта би могло да се догоди ако је та особа лоша?
- Шта је потребно да се уради у оваквој ситуацији?

Закључак: Када смо сами код куће, не бисмо требали да отварамо врата некоме кога не познајемо.

Сцена 3: У школи

„Маша је у школском дворишту, непозната особа покушава да је одвуче, Миша са прозора посматра ту ситуацију“

- Шта бисте ви урадили у ситуацији у којој је Маша? Шта бисте урадили да сте у ситуацији у којој је Миша?
- Шта је потребно урадити ако неко жели да вас повреди или натера да урадите нешто што не желите?

Закључак: Уколико неко покушава да вас одвуче негде вичите-зовите помоћ, задржавајте се за неки чврст предмет, покушајте да се отргнете. Уколико видите да неко покушава да повреди вашег друга и другарицу помозите тако што ћете пријавити, учитељици, дежурном наставнику, директору школе, школском полицајцу...

Сцена 2: У парку

„Миша и Маша се играју у парку, где им прилази непозната особа која Маши нуди њен омиљен слаткиш“

- Да ли Маша треба да узме поклон од непознате особе? Зашто?
- Шта бисте ви урадили у овој ситуацији?
- Шта ако та особа од вас затражи нешто заузврат?
- Шта је потребно да се уради у оваквој ситуацији?

Закључак: Не треба узимати поклоне од непознатих особа.

Сцена 4: На јавном месту

„Миша и Маша су изашли у шетњу са особом која их чува, Маша се у једном тренутку застала и издвојила...“

- Да ли се треба одвајати од особе која те чува?
- Шта би могло да се догоди у том случају?
- Да ли сте се ви икада изгубили?
- Шта сте тада урадили?

Закључак: Не издвајајте се из групе или од особе која вас чува, уколико се деси да се изгубите јавите се код полицајца или уђите у неку радњу и од продавца тражите помоћ.

Похвалити све учеснике за уложени труд, истакнути најважније мере опреза и охрабрити их да своје утиске о овој теми поделе са својим ближњима.

2. МИША И МАША КРОЗ ПЕСМИЦУ

45 минута

Текст песме „Један , два, три... чувај се ти“, бојанка Миша и Маша, бојице (деца могу користити своје), пузле Миша и Маша⁸.

Током ове активности учесници ће научити како да правилно поступе у ситуацији када се без надзора нађу у појединим ситуацијама (у свом дому, испред школе, у саобраћају, продавници, игралишту, аутобуској или железничкој станици, на интернету).

Водитељ/ка чита строфу песмице и подстиче учеснике да заједно понављају стихове, коментаришу их док водитељ/ка понавља јасне мере опреза. Након понављања стихова, учесницима се поделе бојанке/пузле, након чега се дискутује о поступцима Мише и Маше кроз питања у наставку. Строфа б се не анализира са децом овог узраста.

⁸ За информације о начину добијању материјала обратите се стручној сарадници у Црвеном крсту Србије Јелени Анђелић на jelena@redcross.org.rs

Песмица Један, два, три....шта да радиш ти

Један, два, три ... шта да радиш ти
Један два три, сада ћемо устати сви
И гласно ћемо рећи ми, шта да радиш ти!
ако сте сами кући, а неко звони на врата
Чувај се! То може бити особа свака,
мама, тата, комшиница, бака,
али и непозната особа опака.
Зато немој никад врата да отвориш
док ко је испред добро не провериш.

Један два три, сада ћемо устати сви
И гласно ћемо рећи ми шта да радиш ти!
Ако на улици сретнеш финог деку,
који не може да нађе улицу неку,
љубазно му одговори, ако одговор знаш,
али нипошто са њим немој у кола да седаш.

Један два три, сада ћемо устати сви
И гласно ћемо рећи ми шта да радиш ти!
У оближњем парку питале те тете фине
Да ли желиш на сладолед од ваниле?
Од непознатих особа ништа не примај,
И од својих родитеља напољу се не одвајај.

Један два три, сада ћемо устати сви
И гласно ћемо рећи ми шта да радиш ти!

У тржном си центру и тражиш игачке нове,
али случајно си из вида изгубио родитеље своје.
Немој да бринеш и пажљиво погледај.
Ако их нема, на том месту стрпљиво сачекај,
а ако нико не дође брзо по тебе
од продавачице помоћ потражи за себе.
Важно је да знаш број телефона и адресу своју
Да би могли да позову родбину твоју.

Један два три, сада ћемо устати сви
И гласно ћемо рећи ми шта да радиш ти!
Непозната особа те позива к себи
одједном постаје груба према теби.
Тера те да урадиш нешто што не желиш
Почни да вичеш, удараш је и да бежиш.

Један два три, сада ћемо устати сви
И гласно ћемо рећи ми шта да радиш ти!
Упознајеш нову симпатију путем нета
И сваког дана се дописујете преко чета.
После неког времена сусрет предлаже,
али ти не можеш бити сигуран да ли те лаже
Зато од блиске особе савет потражи
и испричај све како је било без лажи.
Шта да радиш родитељи најбоље знају,
зато се за савет они увек први питају.

Питања која водитељ/ка поставља након дискусије о свакој слици појединачно:

СТРОФА 1.

- Да ли бисте ви отворили врата некоме кога не познајете, ако сте сами?
- Да ли се овако нешто већ догодило вама?
- Шта би могло да се догоди ако је та особа лоша?

Шта је потребно да се уради у оваквој ситуацији?

СТРОФА 2.

- Да ли вас је неко некада позвао у ауто а да га нисте познавали?
- Да ли треба рећи име и адресу непознатим особама?
- Како иначе идете и враћате се из школе?
- Који су безбедни начини превоза?
- Шта је потребно урадити ако вас неко непознат позове да уђете у ауто са њим?

СТРОФА 3.

- Да ли Маша треба да узме поклон од непознате особе? Зашто?
- Шта бисте ви урадили у овој ситуацији?
- Шта ако та особа од вас затражи нешто заузврат?
- Шта је потребно да се уради у оваквој ситуацији?
- Да ли се некада догодило да вас неко тера да урадите оно што нисте желели?
- Да ли је неко некада хтео да повреди вас или некога кога познајете?
- Шта бисте ви урадили у ситуацији у којој је Маша?

СТРОФА 4.

- Да ли се треба одвајати од особе која те чува?
- Шта би могло да се догоди у том случају?
- Да ли сте се ви икада изгубили?
- Шта сте тада урадили?

СТРОФА 5.

- Шта бисте урадили да сте у ситуацији у којој је Миша?
- Шта је потребно урадити ако неко жели да вас повреди или натера да урадите нешто што не желите?
- Да ли је Миша правилно поступио? Зашто?

Похвалити све учеснике за уложени труд, истакнути најважније мере опреза и охрабрити их да своје утиске о овој теми поделе са својим ближњима. Уколико неко покушава да вас одвуче негде вичите - зовите помоћ, задржавајте се на неки чврст предмет, покушајте да се отргнете. Уколико видите да неко покушава да повреди вашег друга и другарицу помозите тако што ћете пријавити учитељици, дежурном наставнику, директору школе, школском полицајцу.

III Развој хуманости и толеранције - предлог радионица из приручника *Бити хуман је лако када знаш како*⁹

Уочавање, препознавање и прихватање разлика и сличности, развијање позитивне осетљивости за различитости и развијање свести о постојању личног и културолошког идентитета.

ОБЛАСТ: Толеранција, лични идентитет, уочавање сличности, поштовање разлика.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности, игру, песму и плес упознати са постојањем сличности и разлика међу људима, стварима, околином; иницијално ће се увести у постојање појма личног идентитета, као и у постојање неких личних и културолошких обележја.

Дрвене бојице и/или фломастери у боји, велики хамер за израду беџева у облику звезде, украсне траке, бушилица за папир, маказе, цедуљице са нацртаним стенама и 2-3 цедуљице са нацртаним бродом.

⁹ Бити хуман је лако када знаш како: приручник за волонтере Црвеног крста / приручник приредила Лидија Риц-Рихтер; у изради приручника учествовале Јелена Стојановић, Јелена Б. Беркловић; Црвени крст Војводине, 2012

ТОЛЕРАНЦИЈА

1. ПРЕДСТАВЉАЊЕ

10 минута

Чланови групе седе у кругу. Водитељ/ка покреће разговор са уводним текстом који свако изговара: *Хвалим се, имам чиме, свет је за мене сковао лично име*. Свако ће рећи своје име и ко му је дао име. Водитељи понављају почетни текст док га деца не науче.

Након што се сви представе, заједнички можете смислити име за своју групу и надаље га користити са уводним текстом: *Хвалимо се, имамо и чиме, свет је за мене окупио ову дивну групу и хајде да јој дамо лично име*.

2. ИМЕЊАЦИ

15 минута

Циљ ове активности је да деца кроз песмицу уоче сличности и разлике, као и збрку која је настала због сличности. Потребно је да водитељи истакну колика је срећа што присутна деца немају тај проблем да се сви исто зову.

Водитељ/ка пита учеснике: *Да ли сте чули песму која се зове Имењаци од Драгана Лукића?* Чита песму са уживљавањем.

Имењаци

Има код нас једна бака
са три мала имењака.

Она има мачка Жућу,
псето Жућу
и унука Жућу.

Сваког јутра бака ове
имењаке на рад зове.

Мачак мисли:
псето зове.

Псето мисли:
дете зове.

Унук мисли:
мачка зове...

Кад на ручак зове бака
сва три чују имењака.

Мачак каже:

- мене зове

Псето каже:

- мене зове

Унук каже:

- мене зове .

Ко да су им зечји краци
зачас стигну имењаци.

Водитељи између себе коментаришу како је дивно да се у њиховој групи не зову сви исто, тј. Жуће, јер не би знали ко је ко и ко кога дозива, као што ни Жуће у песми то нису знале. Ако се ипак деси да нека деца имају исто име, продискутујте са њима како, ипак, праве међусобну разлику. Да ли је то по надимцима? Да ли неког ословљавају презименом? Или имају неки други начин за распознавање?

Али, одједном утврђују да, иако су чули да се свако дете другачије зове и даље не знају ко је ко и за свакога могу да кажу да је то само дете.

Један водитељ/ка пита другог водитеља : *А да ли знаш ко је ово?*

Други одговара: *Па дете.*

Водитељ/ка 1: *А ово?*

Водитељ/ка 2: *Дете.*

Водитељ/ка 1: А ово?

Водитељ/ка 2: Па, дете наравно. Ваљда и ти видиш да су ово све ДЕЦА. То им је заједничко, слично.

Водитељ/ка 1: Да, али и даље нисмо запамтили како се ко зове, не знамо ко је ко. Нисмо запамтили имена, а то им је различито.

Водитељи подстичу децу да увиде и наброје, постоји ли још нешто што им је различито? Након кратке **дискусије о разликама**, а пошто ипак нису запамтили сва имена, водитељи саопштавају да ће решити проблем тако што ће им доделити **личне ЗВЕЗДЕ** (беџеве изрезане у облику звезда), **да запишу имена** како би их разликовали. Водитељи помажу деци која не знају да напишу име и окаче им звезде око врата као огрлицу или их налепе на мајицу. Водитељи још увек нису у потпуности задовољни и питају децу:

- *Шта је још увек исто када погледамо звезде издалека, да ли видимо ваша имена?*
Одговор већине ће најчешће бити негативан.

Међутим, када се погледају издалека, све звезде опет изгледају исто, не разликују се, беле су. Зато се водитељи питају:

- *Шта да урадимо да би се још више разликовали?*

Долазе до закључка да звезде треба да се украсе бојама, како би им дали лични печат. Деца треба да украсе и обоје своје беџеве како би се разликовали.

3. ИМИТАЦИЈА

10 минута

Папагај (којим управља други водитељ/ка) прекине водитеља:

Сада ћемо да ходамо у круг, али на посебан начин - каже папагај. - Ја волим да имитирам шта људи кажу и шта чујем у природи, а ви ћете имитирати оно што вам ја покажем:

- *Овако се креће мајмун? Хајде да поновимо заједно.*
- *Како ходате док се шетате полако? Хајде да пробамо заједно.*
- *Како ходате кад журите на аутобус? Хајде да пробамо заједно.*
- *Како хода деда са штапом? Хајде да пробамо заједно.*

Водитељ/ка може тражити од деце још неку идеју за то, кога би могли да имитирају.

Осим за загревање, ова игра служи за прву идентификацију, односно поистовећивање са туђом улогом и да се опет уоче различити стилови и начини кретања, да се пита шта им је било најлакше, најтеже, најлепше.

Водитељ/ка: *Како сте се осећали када сте били у различитим улогама? Где сте морали највише да пазите да неког не повредите или не срушите нешто?*

4. СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

10 минута

Сви стоје у кругу и водитељи кажу деци да искораче према центру круга сви они који воле нпр. сладолед. Врате се у почетни положај. Затим сви они који воле пролеће, сви који не воле шаргарепу, сви који знају лепо да певају, сви који не умеју да играју фудбал,...

Водитељи дају коментар да, иако је свако од нас посебан, тј. различит, постоје и сличности међу нама.

5. БРОД И СТЕНЕ

10 минута

Прилог 14. Стене и бродови

(Водитељ/ка следећу игрицу проглашава тренингом за велико путовање, тј. пустоловину)

Водитељ/ка покаже велике слике брода, а затим стене и поставља питања учесницима да ли знају шта је на слици. Водитељ/ка показује како брод плови на мору и где се налазе стене. Након тога деца извлаче цедуље на којима је нацртан брод или стена (2 или 3 брода, а сви остали су стене). Деца глуме, седећи или стојећи, стене које су разбацане у мору и које се не померају. Једном детету, броду, вежу се марамом очи и он треба да прође између стена од једне до друге обале, а да се не судари са њима.

Стена једино производи звук „шшшшш“, који је сличан звуку таласа који заплускује стене. Кад брод приђе стени, она га тим звуком упозорава да је заобиђе. Кад брод пређе на другу обалу, постаје стена, а следећи брод креће.

Деца кроз ову игрицу опет уочавају сличности. Скоро сва деца су „стене“ и шуште када им се приђе. **Уочавају се и разлике** међу децом „стенама“ неке су веће, неке мање (деца сама могу навести још неке разлике), а разлике има и између деце бродова (сама деца ће на основу цртежа једрењака, савременог брода и сл. уочавати и показати на слици разлике)

6. ПУТ ОКО СВЕТА У ЈЕДНОМ ДАНУ

10 минута

Пустити песму **Пут око света у једном дану** (пронаћи на Јутјубу), док водитељи предводе децу и показују им кораке. Иду у круг и играју у ритму музике (сиртаки, да шетају као египатске фигуре, трбушни плес, по двоје - каубојски плес, по осећају као ламбада, самба, као корида и борба бикова и шпанске плесачице са кастањетама - пуцкетају прстима) и на крају сви се хватају у коло.

Потребно је да водитељи раније одслушају песму, како би знали шта их очекује и да би се могли припремити. Водитељи не морају бити врсни плесачи, нити морају да знају све кораке, јер их ни деца не знају и не могу их одмах научити. Најбитније је да сви уживају!

Песма: **Пут око света у једном дану (3,54)**

Имам једну страшну идеју, да обиђемо свет у једном дану

- ✓ Пакујте ранчеве и идемо у Грчку ...на ноге лагане ...
- музика и сви се држе у кругу за рамена и играју, кобајаги, сиртаки.

- ✓ А шта мислите о једном чаробном путовању у ... Африку ...
- музика и плес египатских фигура

- ✓ Вежите се, прелећемо ...Блиски исток ...
- музика и игра се, кобајаги, трбушни плес.

- ✓ Идемо на Дивљи Запад ...у Америку ...
- музика и игра се, кобајаги, каубојски плес.

- ✓ Идемо јужније, самба, румба, ламбада ...
- ✓ Враћамо се у Европу, у претоплу Шпанију... ола ...
- музика и игра се, кобајаги, са кастањетама (пуцкетају прстима), а дечацци могу да имитирају борбу са биковима.
- ✓ И на крају враћамо се у Србију...
- музика и игра се коло.

Након плеса водитељи питају децу да ли у свим земљама у којима су били имају песме, музику, плес? Да ли су песме, плесови били исти?

Закључак

Да ли су имена, звезде, стене, мора и бродови који су споменути, били исти?

Деца треба да се подсети које су различите ствари уочавали и да наброје укратко, а водитељи треба да констатују да су различите ствари дивне и подсећају их:

- Из којих земаља су песме које су чули на путу током ове радионице;
- Шта су све видели: плесове, децу, имена, стене, мора...
- Шта су сазнали о томе ко шта воли или не воли да ради, једе...

Водитељи на крају подсећају и на уочене сличности и помажу деци у присећању ако затреба.

- Ипак, да ли међу стварима које смо спомињали има и сличности?

Деца уочавају и пуно сличности. Водитељ/ка их подсећа и помаже ако треба. Свуда живе људи - деца, одрасли, тате, маме, сви певају, плешу, причају. У игри су се стене слично понашале, све звезде су биле по облику скоро исте, али различито обојене.

Препоручује се да се активност б спроводи са децом узраста 6-7 година.

За млађе узрасне групе водитељ/ка спроводи активности од 1-5, док је закључак целокупне теме *Толеранција* предложен на самом крају области, након активности б.

КУЛТУРА ЛЕПОГ ПОНАШАЊА

Кроз игру, песму, причу и лично искуство, на деци близак начин приближити асертиван стил комуникације; развијање осећања за лепо понашање и његово поткрепљивање и употреба лепих речи и израза.

ОБЛАСТ: Бонтон, асертиван стил комуникације (јасна и директна експресија наших потреба, жеља и осећања), лепо понашање.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Деца уче да кроз песму, различите видове поздрављања и вежбице препознају лепе речи и изразе и да их користе у изражавању мисли и осећања, уз уочавање речи које им пријају или не пријају; вежбање првих покушаја активног слушања; препознавање, поткрепљивање и испољавање лепог понашања.

Маказе, цд са музиком или лап - топ са звучницима, фломастери, стикери у боји, магаре, папагај, кутије за благо, мапа, личне звезде.

1. ЛЕПО И КУЛТУРНО

15 минута

Сви седају у круг и почиње дискусија са водитељима на следећа питања:

- *Шта значи када за неког кажемо да је културан?*
- *Шта ради некултурно дете тј. како се понаша?*
- *Како то изгледа када се неко лепо понаша?*
- *Како то изгледа када се ви лепо понашате?*
- *Када вам мама и тата кажу да се лепо понашате? У којим ситуацијама?*
- *Шта вам кажу мама и тата када се не понашате лепо?*
- *Шта је бонтон, да ли сте чули? (записивати занимљиве одговоре)*

За време дискусије водитељи дају инструкцију деци да покажу како изгледа када се неко лепо понаша, када се неко не понаша лепо, како изгледа када је неко културан, а како када је некултуран. Након дискусије водитељ/ка објашњава шта је то лепо понашање и зашто нам је оно важно.

Неке од дечјих одговора ће водитељи записивати на цедуље да их не би заборавили.

Активност спроводити са децом узраста 6-7 година.

2. ЛЕПЕ РЕЧИ

5 минута

Водитељ/ка чита песму.

Лепе речи

*Рећи ћу ти лепе речи,
Узврати ми исто тако.
Топле, фине, лепе речи
Добро је да чује свако.*

*И зато их непрестано,
свуда помало расипајмо.*

*Што си добра,
Лепотом зрачиш,
Љубазна си,
Много ми значиш.*

*Свиђаш ми се,
Паметан си,
Друг си прави,
Забаван си.*

*Што се дивно осећамо
Када лепе речи знамо!*

*И зато их непрестано
Свуда мало расипајмо*

Други водитељ/ка реагује на лепе речи и тражи од првог да само њих још једном прочита, да би их записао. Истовремено тражи да му деца помогну понављањем тих речи, како би их боље запамтио, записао и убацио у кутију са лепим речима.

3. ЛЕПА РЕЧ ГВОЗДЕНА ВРАТА ОТВАРА

10 минута

Водитељ/ка подели учеснике у две групе. Једна група треба да направи круг који представља тврђаву. Остали стоје унутар круга. Задатак деце која су у кругу јесте да изађу из тврђаве кроз врата. Сваки члан круга представља једна врата. Кроз врата се може изаћи када се особи која представља врата каже (шапне) нешто лепо о њој. Уколико желе, врата могу отворити пролаз већ након прве изјаве, а могу још највише два пута тражити да чују нешто лепо о себи. Када се врата отворе, особа која их представља се окрене лицем ка спољашњости круга и

кроз ова врата нема више проласка. Особе које изађу из тврђаве формирају сада нови круг и игра се наставља, али су сада улоге измењене. Игра је завршена када сва деца прођу кроз обе улоге.

Циљ ове игре је да деца вежбају да употребе неке од већ научених лепих речи, било из живота или из претходне две активности. На овај начин уче да исказују позитивна осећања.

Активност спроводити са децом узраста 6-7 година.

4. БОДЉИКАВО ПРАСЕ

10 минута

Прилог 15. Бодљикаво прасе

На почетку активности водитељ/ка пита децу да ли су икада чули за животињу која се зове бодљикаво прасе и зашто се ова животиња баш тако зове. Након што деца одговоре водитељ/ка показује слику бодљикавог прасета.

Кад је хладно, бодљикаво прасе тражи другу прасад да леже заједно, да се збију, јер им је тако топлије. Да немају бодље то би било лако, али бодљикава прасад имају дуге и оштре бодље. Кад се збију у гомилу, боду једно друго. То није добро. А није добро ни кад им је хладно. Зато се бодљикава прасад дуго муче док не нађу неко згодно растојање, да буду једно уз друго, а да се не боду. То растојање се зове лепо понашање.

*То је лепо понашање,
да ја не повредим тебе,
да ти не повредиш мене,
да помогнемо једно другом,
да и мени и теби буде лепо.*

Након приче водитељ/ка тражи од папагаја, кога држи други водитељ/ка, да понови шта је лепо понашање у овој причи, а морају и деца да му помажу.

Активност спроводити са децом узраста 6-7 година.

5. ЛЕЂА У ЛЕЂА

10 минута

Деца се поделе у парове, окрену један другом леђа, леђима се наслоне један на другог и у том положају треба полако да чучну и устану заједно.

Осим што служи као вежба за загревање ово је и вежба сарадње. И током и на крају игре, водитељ/ка треба посебно да истакне тај елемент, јер је од изузетне важности за наредне активности које се не могу извести без сарадње.

Деци са моторичким сметњама прилагодити активност. Уколико не могу да успоставе стојећи положај, вежбу урадити у седећем, тако да се заједнички, из неутралног положаја нагињу прво на десну страну, затим у неутрални положај па на леву страну.

Уколико је присутна нестабилност у стојећем положају одабрати двоје деце која ће помоћи детету са моторичким сметњама да одржи баланс.

6. ЗАЈЕДНО СМО ЈАЧИ

5 минута

На тацни се послуже грицкалице или бомбоне. Свако узме у руку једну грисину, бомбону (шта има) и може да поједе шта је узео у руку, али НЕ СМЕ да савије руке у лакту, већ мора да је држи укоченом. Сме се јести само из руке, односно не може се јести устима из тацне.

Резултат: НИКО не може да једе без помоћи другог. Пустити на почетку, да видите хоће ли деца доћи до тог закључка сама. Може бити тешко, јер неће хтети да се одвоје од свог залагаја. А, ако деца не успеју, водитељи, који исто учествују у игри „случајно откривају“ да може неко други да храни њих, а они да заузврат учине исто.

Ова вежба је неизводљива без туђе помоћи и тиме подстиче сарадњу и увиђање да једни без других не можемо и то сазнање може бити од помоћи у наредним активностима.

Пре ове активности, препоручљиво је да водитељ/ка реализује једну од препоручених активности о хигијени руку, односно потребно је да пре ове активности деца оперу руке на правилан начин.

7. ЈЕДИНСТВО – ШТА ЈЕ ТО?

10 минута

Деца и водитељи кроз наредне вежбице и приче, покушавају да дођу до закључка да је јединство, када сви нешто раде заједно и сложено остварују неки заједнички циљ.

- *Можеш ли подићи сто сам?*

Водитељ/ка покуша да демонстрира како је то тешко подићи велики сто сам и замоли другог водитеља за помоћ.

Оградити простор на поду играчкама или неким другим ситним елементима, тако да у ограђени простор може стати читава група. Водитељ/ка даје следећи задатак:

Оградите на поду простор за кућу у коју ћете сви моћи да станете и радите то најбрже што умете, јер морате да се склоните од невремена. То можете учинити од лево коцки, играчака или краћих канапчића, сламчица, које стављате једне до других. Једино ограничење је то што свако сме одједном да понесе само 1 предмет.

Пустити децу да носе један по један део, да се гуркају, трчкарају, а онда нека магаренце (играчка коју држи други водитељ/ка) заустави другаре и посаветује их како да направе „ланац“ додавања. На тај начин ће брже уносити материјал у ограђен простор, а неће бити трчкања и гуркања. При томе је потребно да стално говоре ИЗВОЛИ и ХВАЛА.

8. ГУЖВА У АУТОБУСУ

10 минута

Бивша кућа, коју су деца саградила у активности 7. постаје аутобус у коме треба да наставе путовање. Сви улазе, један по један, и возе се. Онда се аутобус поквари, сви изађу, а водитељ/ка, док „поправља“ аутобус, смањи простор одузимајући неке коцке или канапчиће. Опет се сви враћају у аутобус и путују даље, али са мање места. И тако неколико пута. Потребно је рећи деци да нико не сме остати на станици, да сви морају да се сместе у аутобус, али нико не сме да се повреди и сви заједно морају стићи до циља.

Посматрати како ће се деца снаћи. Подсећати их успут како су сарађивали, на лепе речи. На крају их треба похвалити за стрпљивост, довитљивост, љубазност и јединство.

9. МОЛИМ, ХВАЛА, ИЗВОЛИ, ОПРОСТИ

5 минута

Речи из песме МОЛИМ, ХВАЛА, ИЗВОЛИ, ОПРОСТИ, унапред исписане на папиру различитих боја, показује један водитељ/ка док други чита песмицу. После те папире убацује у кутију са лепим речима, коју ће група заједнички направити.

Молим, хвала, изволи, опрости

Четири најважније мале речи

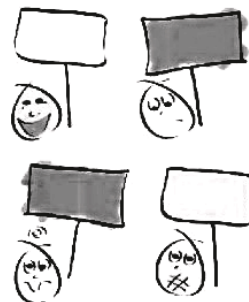
Лако је од срца, искрено рећи.

Оне су само зато мале

Да би у дечја уста стале.

Сваког су срца драги гости

молим, хвала, изволи, опрости.

На крају папагај закрешти: *Чекајте децо, помозите ми да научим те 4 најважније речи!* И деца, помажући папагају и сама понављају лепе речи.

НЕДИСКРИМИНАЦИЈА

Развијање осетљивости за проблеме дискриминације и стигматизације и способности да их препознају; спознаја осећања која изазива припадање мањини и прихватање мањинске различитости; увежбавање позитивних начина реаговања и увиђање лепоте и значаја праведног приступа.

ОБЛАСТ: Дискриминација, стигматизација и предрасуде.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: У овој радионици прво кроз игру задатих улога и дискусију помажемо деци да уоче проблем изопштавања и да се баве осећањима која припадају одбаченима; затим ће деца кроз вежбу освестити осећај када они одбацују личним избором и сопствене разлоге и на крају ће кроз књижевно дело о стварној деци увидети осећај неправде због одбачености. Током активности се учи и показује како се треба исправно понашати.

Мараме или пакет завоја, 2 кесе за сличице, цртежи или сличице ружних и лепих ципела и шкољки, лап-топ за пуштање музике, фломастери, стикери у боји, магаре, папагај, кутије за благо, мапа, личне звезде.

1. ИЗГУБЉЕНИ ПАС ВОДИЧ

10 минута

Водитељи/ке питају која два детета желе да буду добровољци за следећу активност. Уколико се нико не јави, насумично се одаберу два детета. Једном детету се објашњава да ће у наредној игри глумити *дете које не види* и завежу му се очи. Групи се даје инструкција да замисле да се налазе на улици

и да слепо дете треба да пређе са једне стране улице на другу, али да је саобраћај веома густ. Чланови групе ће глумити возаче у аутомобилима, који иду један насупрот другом и друге пешаке. С обзиром да дете, коме су везане очи, не може да види колико има аутомобила на путу нити друге пешаке, оно ће у једном тренутку стати на сред замишљеног пешачког прелаза, а остала деца, пешаци саплитаће се о њега, а возачи аутомобила ће почети да трубе. Друго дете које се јавило као добровољац биће пас, који се на тренутак изгубио јер му се откачио поводац. Тада ће помоћи овом детету да безбедно пређе улицу.

Са децом се укратко продискутује претходна сцена:

- *Да ли им се допала та ситуација?*
- *Како су се осећали у улози возача аутомобила?*
- *Како су се осећали у улози других пешака?*
- *Како су се осећали у улози слепог детета?*
- *Како су се осећали у улози пса?*

2. ЧОКОЛАДА?

10 минута

Водитељ/ка тражи три добровољаца. У овој активности ситуација је смештена у продавницу где ће глувонемо дете желети да купи чоколаду од продавца, међутим, продавац не може да га разуме. Једно дете ће глумити да је глувонемо. Тихо добија инструкцију од водитеља (да остали не чују) да тражи чоколаду без употребе говора. Друго дете ће глумити помагача, а треће продавца. Остали чланови групе глумиће нервозне купце који стоје у реду. Дете које је у реду помаже у комуникацији тако што нуди нека своја решења која могу помоћи, како би се сви боље разумели. Препустити иницијативу детету у проналажењу решења, а водитељ/ка (папагај) се умеша у активност тек уколико помагач не може сам да пронађе решење (нпр. да покуша да чита са усана, да предложи детету да нацрта жељени предмет). Продавац има за задатак да умири купце који вичу и негодују.

Затим следи дискусија о томе шта је од оног што се дешавало добро, а шта није.

- *Како се ко од актера осећао у својој улози?*
- *Да ли би волели да сами буду у улози глувонемог дечака или помагача и због чега?*
- *Зашто је важно бити толерантан, стрпљив?*
- Водитељ/ка похваљује прво дете помагача за труд, стрпљење, идеје, жељу да помогне. И пошто су се тако добро показали у претходној вежбици предлажу следећу вежбу.

Активност спроводити са децом узраста 6-7 година.

3. СЕЗАМЕ, СЕЗАМЕ ОТВОРИ МИ ФЛАШУ

5 минута

За следећу активност потребна су два добровољаца. Једно дете глумиће особу којој су шаке, из неког разлога, дисфункционалне. Палчеви обе руке су имобилисани марамом или завојем. Дете има задатак да отвори флашу. Група деце би се смејала, а једно дете би пришло и помогло том детету да отвори флашу. Затим би објаснило својим друговима, да није лепо што се смеју и да они треба исто тако да помогну некоме ко је у сличној ситуацији. Само дете које је помагач добија инструкцију како да се понаша.

Следи кратка дискусија о томе како се ко осећао у својој улози.

Водитељи и папагај на крају похваљују, посебно децу помагаче, који су одлично помагали и показивали другима својим примером како треба да се понашају, а затим и остале глумце за добро одиграну улогу. Завршавају констатацијом да су сигурни да би се у правој животној ситуацији сви понашали као помагачи.

4. ЦИПЕЛЕ

10 минута

Прилог 16. *Слике ципела*

У претходним активностима је све била глума, а сада следе лични избори, али на почетку децу не стављамо у ситуацију да то буде у односу на особе већ на ствари.

У прилогу се налазе слике ципела које треба појединачно изрезати, а могу се изрезати и из новина, реклама или се нацртају лепе нове женске и мушке ципеле или патике и једне ружније црне које имају крзно унутра. Ставите их на сто и свако дете нека одабере себи један пар ципела. Вероватно нико неће узети ружну ципелу. Њу узима један од водитеља.

Водитељ/ка пита зашто нико није желео да узме баш ту (ружну) ципелу? А други водитељ/ка пита њега/њу зашто је узео/ла БАШ ту ципелу кад је било још лепих? Један од разлога којим други водитељ/ка објашњава зашто је узео/ла ту ципелу може бити: *Не треба ми лепа, него топла ципела, јер је мени увек хладно.*

5. ШКОЉКЕ

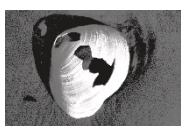
10 минута

Прилог 17. *Слике шкољки, уколико водитељи имају, могу се користити и праве шкољке*

Припреме се лепе шкољке, а само једна веома окрњена (ако немате „летњу колекцију“ правих шкољки, изрежите од папира све лепе шкољке, само једна треба да буде веома оштећена). Ставите их на сто и свако дете нека одабере себи једну. Вероватно нико неће узети оштећену шкољку. Њу узима један водитељ/ка.

Први водитељ/ка пита зашто нико није узео ту (оштећену) шкољку? А други водитељ/ка пита њега/њу зашто је узео/ла БАШ ту шкољку, када је било још лепих шкољки? Један од разлога којим други водитељ/ка објашњава зашто је узео/ла ту шкољку може бити: *Зато што има ипак лепе шаре (облик) и жао ми је да то нико није видео, а и могу од ње да направим привезак за ланчић.*

6. МАГИЧНИ ПОКЛОН

25 минута

Водитељ/ка одабере једно дете. Саветујемо да то буде неко од популарније деце у групи. Њему се дају магичне рукавице, уз помоћ којих ће добити много килограма и претворити се у дебелог дечака/девојчицу (мали јастук може послужити да се направи стомачић). Уз рукавице, дете добија и магични поклон, тј. торбу са бомбонама. Само оно зна шта је унутра и не сме никоме да каже. Дететов тајни задатак је да путује по свету, из града у град и нађе другаре за игру са којима ће поделити магични поклон.

Остала деца ће се поделити у три групе.

Прва група представља становнике првог града, којем могу да осмисле име. Чланови прве групе добијају инструкцију да, када дете дође до њих и буде тражило да се игра са њима, они почну да му се смеју и ругају и да истрају у томе. Дете ће говорити како је оно добар дечак/девојчица и како оно уме да воли људе какви год да су.

Чланови **друге групе** су инструктирани да се удаљавају од детета, ма шта оно рекло. Како их дете прати, они се више померају и на крају беже.

Трећа група ће прихватити дете, јер су и они исто тако добри и воле људе такви какви јесу. Водитељ/ка предлаже детету да загрли све становнике града и да подели са њима свој магични поклон.

Друге групе тада не добијају ништа. Након дискусије сва деца добију по бомбону (чоколадицу, грицкалицу, балончић).

Питања за дискусију:

- *Како си се осећао/ла када су те одбацили зато што си другачији/а?*
- *Како су се осећали као становници града, који нису хтели да се играју?*
- *Да ли ви избегавате децу која су другачија?*
- *Да ли им се ругате?*
- *Да сте на месту тог детета у овој игри, шта бисте ви урадили?*

Деца ће вероватно употребити израз „дебело дете“. Уколико је то тачно, потребно је деци објаснити да то није потребно наглашавати, нити посебно истицати.

Препорука је да се активност реализује са узрастом 6 до 7 година.

МОДУЛ 2. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА ДЕЦОМ МЛАЂЕГ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Деца раног школског узраста представљају хетерогену групу, јер је, развојно гледано, 4 до 5 година дуг период. Ипак, подсетићемо се најважнијих карактеристика овог узраста, које треба искористити као смернице за рад.

Када је у питању сазнајни развој, дете старо од 7 до 12 година способно да врши логичке операције на конкретним објектима. Практично, то значи да оно може да размишља о објектима и онда када они нису физички присутни. У стању је да их замисли и врши логичке операције на њима (да их разврстава, групише и класификује према одређеним критеријумима). Значајно у овој развојној фази је и развијање сазнајних функција које представљају основ математичког мишљења (разумевање квантитативних својстава материје, разумевање процеса промене материје), те је у раду са децом упутно користити бројања, мерења, поређења, трансформације и сл. Дете овог узраста полако превазилази дечји егоцентризам, па постаје способно да размишља о стварима и ситуацијама из туђе перспективе.

У раду са децом овог узраста могуће је користити готово све технике које се користе и на млађем узрасту, али сада на надограђенији начин, подстицањем не само интуитивног учења, него и промишљања и закључивања о себи, породици, школи, социјалним односима и сл. Предност узраста је у постојанијој пажњи, описмењености и изграђенијим когнитивним функцијама, због чега се у рад могу увести елементи читања и писања, дискусије, анализирање личних доживљаја, социјалних ситуација, породичног и школског живота и др. Коришћење дечјег цртежа, као технике дечјег исказивања, сада може бити надограђено или замењено причама, игром улога, глумом и сл. Посебан значај има способност детета да посматра проблем из другог угла и из туђе позиције, што омогућава децентрацију као добар начин учења о емоцијама и стицања социјалних вештина.

У периоду нижег основношколског узраста деца имају пред собом низ задатака: научити читати, писати, рачунати, проширити појмовник и речник... Захтевне активности доводе до утрошка велике количине енергије, па с правом можемо закључити да је дете овог узраста првенствено усмерено на сазнајни развој. Стога неки теоретичари тврде да се у овом узрасту на емотивном плану - у развојном смислу - не дешава ништа значајно. Наиме, диференцијација емоција одвија се прилично рано, тако да један петогодишњак може да доживи врло сложене емоције попут стида, стрепње, зависти, разочарења и др. Оно на чему се може радити и напредовати јесте начин на који ће се управљати осећањима. Мали школарци још увек тренутно и спонтано испољавају емоције, али током тог периода почињу да граде вештину њихове контроле и начина манифестовања. У овој области налази се велики простор за рад на емоцијама, јер дете тог узраста може да уочи шта изазива његова и туђа осећања, да учи како да на прихватљив начин искаже емоцију или контролише бес и сл.

Страх и бес су чести пратиоци овог узраста, а њиховој учесталости доприносе, између осталог, и захтеви школе, висока очекивања, доживљај неправде, кућне свађе и др. Читав спектар збуњујућих симптома евидентира се на овом узрасту: грицкање ноктију, тикови и други видови испољавања аксиозности. Треба напоменути да ови симптоми нису нужно сигнал лоших околности у одрастању детета и да су често пролазног карактера.

Моралност детета до десете године је под ауторитетом одраслих. Дете верује да су правила трајна и одређена од стране ауторитета, а о моралности поступка суди према исходу а не према намери. Због тога, у раду са децом овог узраста још увек не треба очекивати квалификацију доброг и лошег на основу увида у ширу слику неког поступка. Али оно помоћу чега се може развијати моралност малих ђака јесте повезивање поступка са осећањима. Деца разумеју емоције и на основу њихове пријатности или непријатности могу судити да ли је нешто добро или лоше.

Социјално, деца овог узраста способна су за сарадњу, дељење и поштовање правила. Дечја игра у овом периоду базира се на договору, правилима и тимској сарадњи. Међутим, веома је уочљива полна подела, јер вршњачке групе углавном чине или дечаки или девојчице. То су углавном групе

од неколико вршњака или вршњакиња, прилично затворене, са изграђеном групном дисциплином. Међутим, оваква групна повезаност још увек не представља блиску емоционалну повезаност.

Деца тог узраста радо се играју играчкама типичним за пол (лутке, камиони и сл.) и током игре симулирају разне животне ситуације. Ову игру не треба спутавати, јер она представља начин учења друштвених улога у којима ће се наћи као одрасле особе. Корисније је обogaћивати овакву игру проширивањем улога и ситуација.

Моторички развој достигао је тачку у којој се са лакоћом изводе сви облици природног кретања и већина седмогодишњака радо трчи, скаче, чучи, или се преврће. Али треба очекивати да ће прецизни и сложени покрети многима и даље задавати тешкоће. То се може уочити у напору који поједина деца улажу у почетно писање, те су графомоторичке вежбе саставни део припремног школског програма.

У радионичарском раду, као начин мотивисања деце користе се разнолике игрице, међу којима има много оних које подразумевају кретање. При томе, водитељ/ка треба да буде опрезан и прорачунат, јер се замка крије у ситуацији где водитељ/ка, у намери да обезбеди заинтересованост деце, у првим радионицама користи најатрактивније игре. Последица може бити губљење интересовања деце када радионице постану више едукативне а мање забавне. Препоручује се да водитељ/ка планира коришћење игрица дозирањем и у складу са темом која се обрађује, држећи се правила да на почетку активности користи стимулативне игре, а на крају игре релаксације.

Уколико у групи деце са којом планирате активности има деце са сметњама у развоју, молим Вас да прочитате препоруке за рад са децом са сметњама у развоју на стр. 10 до 12 и према томе прилагодите њихово учешће у активностима.

I Успостављање правила рада

Израда правила рада, разумевање важности поштовања правила рада.

Папир за цртање, фломастери, лепак.

1. ПРАВИЛА

10 минута

Водитељ/ка радионице покреће тему правила. Кроз вођени разговор са учесницима радионице разговара о њиховом искуству где су запазили да постоје правила, чему она служе. Питања која водитељ/ка поставља:

- *Шта су правила?*
- *Где сте приметили да постоје правила?*
- *Како гласе правила која знате?*
- *Чему правила служе?*
- *Шта би се догодило када правила не би поштовали?*

У овом сегменту водитељ/ка може, ако учесници радионице не могу да се сете примера правила, да искористи пример правила у саобраћају (прелазак улице уз семафорску сигнализацију), такође и пример правила прања руку/личне хигијене (зашто је важно да перемо руке/бринемо о личној хигијени). Ако деца наведу личне примере из школе, своје средине треба их искористити за анализу.

2. ШТА МИ ПРИЈА, А ШТА НЕ

15 минута

Водитељ/ка радионице покреће тему личног искуства учесника радионице која се реализује кроз два сегмента:

Први сегмент: водитељ/ка покреће разговор питањем:

- Шта не волим (шта ми не прија, не свиђа ми се) када ми други раде док се играмо, дружимо се, учимо заједно у слободно време, у школи? Како се ја тада осећам? Шта тада ја радим, како се понашам (шта урадим, кажем)? Да ли то решава проблем? Од кога тражиш помоћ у таквим ситуацијама?
- Водитељ/ка треба да искористи реалне ситуације за анализу, које се појављују током реализације ове активности, као што су: упадање саговорнику у реч, сви причају у глас, добацивање, изговарање ружних речи, исмевање, гуркање...
- У овом сегменту је важно да водитељ/ка радионице укаже на осећања која су последица нечијег понашања према другоме као и на поступке/понашање која следе као реакција на такво понашање односно на последице такве ситуације.
- Водитељ/ка записује кључне речи наведених примера на таблу/флип-чарт папир.

Други сегмент: Водитељ/ка поставља питања:

- Шта волим (шта ми прија, не свиђа ми се) када ми други раде док се играмо, дружимо се, учимо заједно у слободно време, у школи? Како се ја тада осећам? Шта тада радим?
- Водитељ/ка записује кључне речи наведених примера на таблу/флип-чарт папир.

3. НАША ПРАВИЛА

10 минута

Водитељ/ка поставља питање: *Која правила треба да важе током заједничког рада?*

Учесници активности треба уз помоћ водитеља/ке да формулишу неколико правила рада (не више од 5 правила). Водитељ/ка може да користи исписане ставке из претходне активности.

Формулације правила рада треба да буду написане тако да указују на жељено понашање учесника радионице, нпр. *Јављам се за реч тако што подигнем руку.*

- Водитељ/ка записује правила рада на таблу/флип-чарт папир. Важно је да се сви учесници сложе да су написана правила од тог тренутка правила којих сви треба да се придржавају.

4. ЦРТАМО ПРАВИЛА

15 минута

Учесници радионице свако појединачно, цртежом приказују правила рада. Сваки учесник/ца бира једно правило које ће сликовно приказати. Водитељ/ка треба да води рачуна да сва правила буду представљена цртежом. Током израде цртежа водитељ/ка треба да помогне како би цртежи што јасније представили суштину правила.

- Правила рада и цртеже треба поставити у простор у коме се радионице реализују како би током активности водитељи, учесници радионице могли на њих да се позову, укажу на њихово непоштовање.

Водитељ/ка у договору са учесницима радионице може направити барометар поштовања договорених правила рада. Барометар треба да садржи имена сваког учесника/це радионице и договорена правила рад. Након сваког сусрета водитељ/ка и учесници радионице заједно попуњавају барометар. Барометар треба направити тако да визуелно буде лак за попуњавање и праћење. Најбоље да буде представљен визуелно

уз коришћење боја, цртежа... Треба га поставити на видно место у простору у коме се реализују активности. Да би учесници/це радионице били стимулирани за поштовање договорених правила треба договорити награде на недељном/месечном нивоу за учеснике/це радионице који су поштовали сва договорена правила. Неопходно је да учесници радионице знају које награде следе за оне учеснике који поштују правила.

Правила рада повремено треба кориговати тако што ће правило које је усвојено и поштује се, у договору са учесницима, бити склоњено и замењено правилом које је донесено услед потребе. Процес доношења новог правила треба да буде исти као доношење првих правила рада.

II Здрави стилови живота

Уочавање, препознавање облика понашања који доприносе здрављу, развијање позитивних односа и усвајање навика и понашања које негују здравље деце.

ОБЛАСТ: Здравље, значај физичких активности, општа и лична хигијена, хигијена зуба, значај здраве исхране.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности и практичну вежбу упознати са здравим стиливима живота и зашто су редовна физичка активност, лична хигијена и здрава исхрана значајни за раст, развој и дечију игру. Деца ће кроз активности усвојити вештине које су важне за очување здравља и усвајање здравих стилова понашања.

ШТО ЈЕ ЛЕПО БИТИ ЗДРАВ

У овом сегменту активности значајно је омогућити да деца практикују (увежбавају) хигијенске навике у свакодневним активностима и боравку у просторији. На пример, када деца улазе у просторију треба на инструкцију водитеља да оперу руке и обришу их, пре и након ужине, након ужине да оперу зубе, уз праћење и похвале.

1. КАКО ЧУВАТИ И САЧУВАТИ ЗДРАВЉЕ

30 минута

Прилог 1. Здрави смо када...

Водитељ/ка и учесници заједнички преко слика и фотографија истражују шта је то здравље, који фактори утичу на њега и како се здравље може сачувати.

Водитељ/ка прво покаже колаж слика које показују како изгледа дете/особа која је здрава и поставља питање учесницима:

- Можете да ми покажете слике у којима је особа здрава.

Када деца покажу фотографије, водитељ/ка сумира: *Здрави смо када...*

Након тога показује колаж фотографија које показују факторе који утичу на здравље и поставља учесницима питање:

- Можете да ми покажете на овим сликама шта нам то помаже да останемо здрави?

Када деца покажу фотографије водитељ/ка сумира одговоре и закључује: *Оно што нам помаже да останемо здрави је...*

- Водитељ/ка сумира целу радионицу са понуђеним сликама и поставља питање деци да покажу шта они раде и једу па су тако здрави.

2. ЈА И МОЈЕ ЗДРАВЉЕ

30 минута

Прилог 2. Упитник *Здрав сам када*, табла/флип-чарт, фломастери

Водитељ/ка и учесници заједнички истражују о здрављу, који фактори утичу на њега и како се здравље може сачувати.

Сваки учесник/ца попуни упитник из прилога 2, а затим у групи (4 до 5 особа) дискутују о одговорима. Водитељ/ка напише на табли: *Здрав сам када...* и записује све оно што су учесници навели. Следи дискусија. Водитељ/ка затим нацрта на табли две колоне за обе групе фактора позитивне и негативне факторе и у њих уписује оно што учесници наводе. Следи дискусија. Уколико учесници нису навели неке од важних фактора, водитељ/ка их наводи и образлаже због чега су значајни, уз давање конкретних примера.

Препорука је да се активност реализује са узрастом 9 до 10 година.

Детету са сметњама у развоју које услед сметњи не може да пише, обезбедити волонтера који ће кроз разговор бележити дететове одговоре у упитнику.

3. СПОЈ РЕЧЕНИЦУ

30 минута

Цедуље на којима су исписане различите реченице, маказе

Водитељ/ка напише неколико порука о здрављу на цедуљама. Сваку цедуљу исече на два дела нпр. на једном ће стајати „Наше здравље“, а на другом „је у нашим рукама“ или „У здравом телу“, а на другом папиру „здрав дух“. Цедуље се пресавијају и ставе у шешир, а њихов број треба да одговара броју учесника у игри. Сваки учесник/ца узима једну цедуљу и покушава да нађе учесника који има одговарајућу половину реченице. Када учесници пронађу свог пара, водитељ/ка разговара о томе шта те реченице значе и како их деца разумеју.

Препорука је да се активност реализује са узрастом 9 до 10 година.

4. ДЕЛОВИ ТЕЛА

30 минута

Прилог 3. *Делови тела*

Водитељ/ка сваком детету подели радни лист *Делови тела* са задатком да повежу појам који представља део тела са местом где се налази на цртежу. Након завршеног задатка водитељ/ка анализира како су деца урадила задатак и појашњава уколико је потребно.

Детету са сметњама у развоју које услед сметњи не може да користи оловку, обезбедити волонтера који ће кроз разговор бележити дететове одговоре.

5. ПЕТ ЧУЛА

30 минута

Прилог 4. *Пет чула*

Водитељ/ка приказује велики папир на коме су нацртана људска чула (нос, уши, очи, језик, руке) и поставља питање деци: *Шта видите на слици, шта представља први цртеж?* Након свих одговора и када деца препознају сваки орган, водитељ/ка поставља питање: *Како нам помаже нос, шта преко носа осећамо у ваздуху?* (и тако за свих пет чула). Током рада водитељ/ка допуњује одговоре учесника, појашњава и заједнички демонстрирају шта које чуло ради.

Детету са сметњама у развоју које услед сметњи не може да користи оловку, обезбедити волонтера који ће кроз разговор бележити дететове одговоре.

6. ОБОЈИ ДЕЛОВЕ ТЕЛА

30 минута

Прилог 5. *Људско тело*

Водитељ/ка деци дели папире на којима је нацртано људско тело и даје инструкцију деци да обоје оне делове тела које водитељ/ка именује. Када заврше са вежбом група разговара о томе шта су радили које су делове тела/органа цртали и како тај орган доприноси функционисању нашег тела (коса, нос, уши, очи, врат, груди, ручни зглоб, шака, колена, стопало, глава, обрве, уста, брада, рамена, лакат, подлактица, стомак, бутина, скочни зглоб).

Детету са сметњама у развоју које услед сметњи не може да користи оловку, обезбедити волонтера који ће кроз разговор бојити оне делове тела које дете наводи/показује.

Уколико може користити прибор прилагодити му употребу истог: навући гумени наставак за оловке или изолир траком облепити део оловке који држи до дебљине која му одговара. Детету које је мотовисано можемо понудити да боји прстима уз температуре уколико не може користити други прибор (обезбедити влажне марамнице).

ЗНАЧАЈ ФИЗИЧКИХ АКТИВНОСТИ

Препорука је да се са децом млађег основношколског узраста на почетку сваке активности прво уради једна од предложених вежби/игара или вежбу по сопственом избору која подстиче физичку активност деце, али и обезбеђује учешће свих у групи. Свака радионица може да започне са песмицом „Кад си срећан“ где деца показују делове свог тела, а и улазе у активности које подразумевају физичко ангажовање.

1. КОШАРКАШКА ШТАФЕТА

15 минута

Водитељ/ка подели учеснике у два тима. На два места водитељ/ка означава место са којег ће учесници гађату у импровизовани кош од кутије/корпе. Учесници имају задатак да седе један иза другог. Први учесник/ца покушава да са одређене раздаљине погоди кош, када погоди, лопту додаје следећем учеснику. Игра треба да иде брзо, а водитељи треба да воде рачуна да учесници погоде кош и тек када погоде, могу додати лопту и прећи на крај колоне. Такмичење се завршава када последњи такмичар заврши свој задатак. Победник је онај тим чији последњи члан заврши пре последњег учесника/це супротног тима.

2. ПОНОВИ МОЈУ ВЕЖБУ

15 минута

Учесници стоје у врсти. Водитељ/ка најављује да ће у овој активности свако дете да прикаже једну вежбу коју ће остали морати да понове. Прву вежбу започиње водитељ/ка. Након тога позива првог учесника. Први учесник/ца показује вежбу и позива другог и тако док сва деца не прикажу своју.

3. НАБАЦИ ОБРУЧ

15 минута

Штап или флаша пуна воде, обручи

Игра се може реализовати напољу и унутра, сви учествују. Водитељ/ка одреди линију иза које ће учесници стајати у колони, један иза другог. На процењеној удаљености водитељ/ка поставља флашу (унутра) или ставља штап у земљу (напољу) и учесницима даје инструкцију да је циљ да набаце обруч на флашу/штап.

4. ОБОРИ ЧАШЕ

15 минута

10 пластичних чаша, тениске лоптице

Водитељ/ка дели учеснике у тимове по троје, сваки тим добија три лоптице са задатком да из три покушаја са одређене удаљености обори све чаше. Водитељи пре тога на постољу постављају чаше у облику пирамиде и одређују удаљеност са које ће се гађати. Водитељ/ка бележи резултате сваког тима, колико чаша је остало након три покушаја. Победник је онај ко у три покушаја или мање обори све чаше.

5. СТОНОГА

10 минута

Водитељ/ка даје инструкцију учесницима да формирају круг са налогом да се окрену на леву страну да једни другима гледају у потиљак (водитељ/ка показује деци како да стану). У следећој инструкцију учесници треба да сужавају круг, корацима ка унутрашњости круга, пазећи да се не наруши круг. Када се учесници довољно приближе, водитељ/ка даје знак да једни другима седну у крило (учеснику иза себе) и почну да корачају прво левом па десном ногом напред, попут стоноге.

У овој активности је важно водити рачуна о безбедности и добро координисати рад учесника, како не би сви пали. Потребно је да сваки део активности раде сви истовремено на одређени знак.

6. ПРАМАЦ - КРМА

15 минута

Прилог 6. *Слика великог брода*

Водитељ/ка уводи учеснике у активност тако што им каже да су сада сви они морепловци и да се налазе на великом броду.

Водитељ/ка пита учеснике:

- *Да ли знате како се зове предњи део брода? Ако деца не знају – водитељ/ка говори ПРАМАЦ.*
- *А како се зове задњи део брода? КРМА.*

Водитељ/ка означава у просторији део који ће бити прамац и део који ће бити крма и на зид лепи фотографију овог дела брода.

Водитељ/ка пита:

- *Како се зове волан брода – кормило које се налази на средини брода?*

Водитељ/ка даље објашњава да бродови имају и мреже на које се морнари пењу да поправе делове брода. У наставку водитељ/ка објашњава активност учесницима: *станите сви у центар просторије/учионице. Када викнем „Прамац“ сви треба да трчите у предњи део просторије (код улазних врата), где је слика предњег дела брода. Када викнем „Крма“ сви трчите у задњи део просторије, а када викнем „Кормило“ сви трчите у средишњи део просторије.*

Даље инструкције водитеља могу бити *„пењите се уз мрежу“*, где учесници имитирају пењање уз бродску мрежу, или *„почистите палубу“* где учесници имитирају чишћење и рибање палубе.

7. ПРОНАЂИ НЕКОГА КО НОСИ

15 минута

Водитељ/ка даје инструкцију учесницима да ходају опуштено, протресајући руке и ноге и генерално се опуштајући. Након неколико минута даје инструкцију *„пронађи неког ко носи...“* наводећи део одеће. Учесници морају што брже да пронађу члана групе са наведеним карактеристикама. Вежба се може поновити неколико пута.

8. НАВЛАЧЕЊЕ КОНОПЦА

10 минута

Водитељ/ка подели учеснике у два тима. Сваки тим ухвати један део конопца. Задатак тимова је да вуку конопцац и да повуку супротан тим на своју страну.

9. УСТАНИ, СЕДИ

15 минута

Прилог 7. *Прича о бројевима*, папири са одштампаним бројевима (неколико папира са истим бројем)

Водитељ/ка сваком учеснику подели папир на коме се налази неки број (неколико учесника добијају папире са истим бројем). Водитељ/ка тада исприча причу у којој се

спомињу бројеви (подељени учесницима). Када водитељ/ка каже бројеве учесници који их имају морају брзо да изведу неку вежбу или необичан покрет.

За узраст деце од 7 година, водитељ/ка може да организује игру *Дан – ноћ*. Водитељ/ка бира једног учесника који говори *Ноћ* или *Дан*. Када учесник/ца каже *Дан*, друга деца устану, а када каже *Ноћ*, треба да чучну или седну.

10. ПРОСЛЕДИ АКЦИЈУ

15 минута

Учесници стоје у кругу. Један од учесника (А) стоји у центру. Учесник/ца А се помера ка другом учеснику кога одабере (Б) користећи карактеристичан спортски покрет/или вежбу (скок, скакање у чучњу, вођење замишљене лопте као кошаркаш). Када учесник/ца А дође до учесника/це Б, заузима његово место, а учесник/ца Б одлази до центра круга са покретима истим које је изводио учесник/ца А. Када учесник/ца Б стигне до центра круга, одабере наредног учесника/цу (Ц) и специфичним покретом, различитим од претходног долази до учесника/це (Ц). Значајно је да сва деца учествују у игри.

Потребно је да на почетку водитељ/ка демонстрира на који начин ће се активност изводити.

11. ИГРА ОГЛЕДАЛА

15 минута

Водитељ/ка подели учеснике у парове. Сваки пар се договара ко ће бити „огледало“. Та особа копира покрете свог пара који изводи спортске вежбе. Након неког времена, водитељ/ка замоли учеснике да замене места, тако да је друга особа огледало.

ОПШТА И ЛИЧНА ХИГИЈЕНА

1. КАКО СЕ ПРЕНОСЕ МИКРОБИ

45 минута

Прилог 8. *Чистоћа је пола здравља*, боја која се раствара у води.

Водитељ/ка овом вежбом приказује учесницима на који начин се могу преносити микроби који живе на рукама или предметима које додирујемо. Водитељ/ка се претвара да је кинуо и када то уради треба да покрије руком нос. Рука је претходно умочена у боју која се скида водом. Након тога водитељ/ка објашњавајући шта нас тера да кијемо додирује различите предмете у просторији и рукујући се са неким од учесника. На тај начин учесници уочити пренос микроба. Након вежбе водитељ/ка даје инструкцију деци да пронађу и означе све предмете на којима микроби сада живе након што их је водитељ/ка „ширио/ла“ кроз просторију. Након вежбе водитељ/ка и учесници разговарају о правилном начину коришћења марамице приликом кијања и њеног одлагања, као и начинима правилног кијања када немамо марамицу. Са старијом узрасном групом од 9 до 10 година, водитељ/ка завршава радионицу тако што деци подели радни лист *Чистоћа је пола здравља*. Задатак учесника је да заврше реченицу попуњавајући недостајуће речи.

2. ПРОНАЂИ ПАР

20 минута

Прилог 9. Картице са предметима за одржавање личне хигијене и сликама различитих делова тела

Водитељ/ка подели учеснике у више малих група. Свака група добија по сет картица које је водитељ/ка претходно одштампао/ла у онолико копија колико има учесника. Задатак учесника је да споје одговарајуће картице на којима се налазе нацртана средства за хигијену (сапун, четкица за зубе, средство за испирање уста, шампон, грицкалица/маказе) са картицама на којима се налазе делови тела (руке, ноге, зуби, нокти, коса и уста). Водитељ/ка закључује на основу резултата активности и интервенише где је потребно.

3. ДОБРА НАВИКА, ЛОША НАВИКА

20 минута

10 папирића на којима су написане добре хигијенске навике и 10 папирића на којима су написане лоше хигијенске навике (онолико папирића колико има чланова у групи)

Водитељ/ка унапред припремљене папириће са добрим хигијенским навикама (прање зуба ујутро и увече, правилно покривање уста приликом кашља, коришћење марамнице приликом кијања и сл.) и лошим хигијенским навикама ставља у шешир. Свако дете треба да извуче по један папирић и треба да каже да ли је то добра навика или лоша. Водитељ/ка закључује заједно са учесницима и на флип-чарту пише добре хигијенске навике. Овај папир деца украшавају и постављају на пано у њиховој учионици/просторији.

4. ПОГОДИ МОЈ ПОКРЕТ

15 минута

Учесници стоје у кругу, водитељ/ка изабере једног учесника и говори му задатак тако да остали чланови групе не чују. Задатак учесника је да одабере једну хигијенску радњу (прање зуба, кашљање у рукав, туширање, прање косе), коју приказује осталим учесницима пантомимом. Остали учесници погађају која радња је у питању. Када погоде која је радња у питању водитељ/ка и учесници разговарају на који начин се правилно изводи. Учесник/ца који је погодио наставља игру све док је она интересантна деци.

5. ВИРУСИ НА РУКАМА

45 минута

Боја која се скида приликом прања руку, сапун, вода, уље за кување, чај или млевена кафа, постер на коме је приказано правилно прање руку

Потребно је радионицу спроводити у условима где је могуће да деца реализују оно што уче на активности односно да постоји могућност да деца оперу руке (сапун, тоалет папир, папирни убриси,/пешкир...)

Водитељ/ка започиње активност објашњавајући учесницима како највише стомачних проблема и болести као и прехлада долази тако што се вируси и микроорганизми преносе преко прљавих руку. Када деца/особе стављају руке у уста или приближе руке устима или предмет који су држали у рукама (оловку, чашу и сл.) бактерија и вирус улазе у организам.

Водитељ/ка замоли учеснике да стану у круг и започиње руковање са учесником са његове десне стране, руком коју је умочио у растворену боју. Даје инструкцију учесницима да наставе руковање до последњег у групи. Након тога, водитељ/ка замоли учеснике да покажу своју руку како би се демонстрирало на који начин се микроорганизми могу преносити прљавим рукама.

Након ове вежбе деца треба да оперу руке на правилан начин сапуном, водом, уз претходну демонстрацију водитеља који показује на који начин се руке перу и скида прљавштина и микроби (пожељно је да руке водитеља буду упрљане, бојом или кафом).

Водитељ/ка разговара са учесницима користећи следећа питања:

- *Шта би се десило да је микроб био у овој боји која се преносила руковањем?*
- *Који је најбољи начин да се спречи преношење микроба?*

Водитељ/ка са децом тестира најбољи начин уклањања вируса са руку тако што замоли три добровољца из групе. Водитељ/ка учесницима који су се пријавили руке маже са једном кашиком уља за кување. Када прекрије шаку са уљем на њих посипа млевену кафу или чај и распоређује равномерно на целу шаку. Чај и/или кафа представљају вирусе и бактерије које се налазе свугде. Водитељ/ка даје инструкције учесницима да перу руке на следећи начин

- Учесник/ца 1 – не пере руке већ их отреса и брише пешкиром (папирним)
- Учесник/ца 2 – пере руке само са водом не користећи сапун
- Учесник/ца 3 – пере руке правилно са сапуном и водом

Остали учесници посматрају како ова три учесника перу руке и бележе резултате. Водитељ/ка са групом започиње дискусију на основу резултата експеримента:

- *Који је метод прања руку допринео најбољем уклањању вируса?*
- *Ко је на најлошији начин уклонио бактерија са руку.*

Водитељ/ка охрабрује учеснике да дају своје предлоге о најбољој методи прања руку. Разговор се закључује тако што се учесници питају када је неопходно да се руке перу. Одговоре које водитељ/ка тражи су:

- Пре коришћења тоалета
- Након коришћења тоалета
- Пре јела
- Након чишћења носа
- Након кашљања или кијања у руке
- Након игре напољу
- Након играња са животињама
- Пре и након припреме хране
- Пре и након контакта са особом која је болесна/прехлађена
- Након доласка кући после школе
- Након вожње у градском превозу

На крају вежбе деца, а најпре учесници у експерименту демонстрирају правилно прање руку:

- Покваси руке текућом водом
- Насапуњај руке трљајући сапун међу длановима обе руке
- Руке насапуњај тако да направиш доста пене
- Води рачуна да опереш надланицу, простор између сваког прста и испод ноктију
- Испери руке чистом текућом водом
- Протреси руке и осуши папирним пешкиром.

ЛЕП ОСМЕХ – ЗДРАВИ ЗУБИ

1. ЗУБИ СУ СЈАЈНИ

45 минута

Прилог 10. Доврши реч

Водитељ/ка започиње активност тако што учесницима говори да ће данас разговарати о зубима.

- *Ми можда не мислимо о нашим зубима сваки дан, али нам они помажу да радимо многе важне ствари.*

Учесници и водитељ/ка записију на флип-чарт табли ствари које радимо боље са здравим зубима. Водитељ/ка разговара са децом о појединим радњама које учесници предлажу, а које могу укључити, говор, жвакање и храњење, смејање, певање, свирање инструмента.

Водитељ/ка поставља питање:

- *Да ли нам леви зуби требају да се мрштимо? Хајде да пробамо. Окрените се ка вашем другу/рици и насмејте му/јој се вашим најлепшим осмехом. А сада му/јој покажите ваш израз лица када сте љути. Значи леви зуби нам не требају када се мрштимо, али пошто ми сви више волимо да се смејемо него да се мрштимо онда су нам наши зуби јако важни. Наши зуби су нам јако важни зато што нам помажу да говоримо, једемо и омогућавају нам да имамо најлепши осмех.*

Водитељ/ка наставља активност тако што започиње разговор са учесницима питањем:

- *Колико пута човеку расту зуби током живота?*

Уколико нико од деце не одговори, водитељ/ка им помаже тако што их пита да ли им се нешто необично десило са зубима у последњих годину дана, да ли им је испао неки зуб. Водитељ/ка помаже да учесници дођу до одговора и објашњава да људима зуби расту два пута у животу.

Водитељ/ка наставља питањем:

- *Да ли знате како се зову зуби који нам расту када смо бебе. Млечни зуби. Како се зову зуби који нам расту након млечних.*

Водитељ/ка помаже да учесници дођу до одговора – трајни или стални зуби.

Разговор се наставља кроз следећа питања:

- *Зашто су нам потребни млечни зуби које добијамо као мале бебе (да научимо како да причамо и да можемо да једемо чврсту храну да порастемо и будемо снажни)*
- *Колико зуба бебе имају (20 млечних зуба)*
- *Зашто деца губе млечне зубе (како деца постају већа потребни су им већи и снажнији зуби)*
- *Колико вас има трајне зубе, како се трајни зуби разликују од млечних зуба (већи су и јачи тако да могу да нам трају стално)*
- *Да ли може неко да погоди колико имамо трајних зуба (32)*

Водитељ/ка закључује активност тако што истиче важност трајних зуба: *Трајни зуби су направљени да нам трају цео живот и потребно је да водимо рачуна да нам буду здрави.*

За узраст 9-10 година, водитељ/ка на крају активности подели учеснике у 5 или 6 група у зависности од броја учесника. Свака група добија радни лист *Допиши слова*. Задатак учесника је да доврше реч, уписујући слова која недостају. Речи које учесници добијају представљају средства за одржавање хигијене уста и зуба.

2. НАПАД ЗУБНИХ НАСЛАГА

45 минута

Прилог 11. *Храна која квари зубе*

Водитељ/ка започиње активност кроз питање:

- *Да ли зуби увек остају здрави и јаки.*

Након кратке дискусије о примерима деце, разговор се наставља кроз следећа питања:

- *Шта то утиче да зуб ослаби и да се поквари односно да не буде здрав?*
- *Да ли знате шта је каријес и како он настаје и на који начин утиче на здравље зуба? (каријес је мала шупљина у зубу)*

Водитељ/ка наставља разговор о каријесу тако што деци објашњава шта су зубне наслаге које доприносе да зуб пропада и да се створи каријес. Водитељ/ка поставља деци питање:

- *Да ли сте некада чули за израз зубна наслага или плак? Уколико се зуби не перу редовно пре спавања какав имате укус у устима када се ујутру пробудите? (непријатан укус, не мирише лепо, утисак да су нам зуби лепљиви). То је зато што се зубна настага стварала у нашим устима током целе ноћи. Зубне наслаге су лоше за наше зубе зато што у себи садрже различите микробе. Када особа пије сокове и слаткише, шећер и зубне наслаге или плак се помешају и направе киселину која може да направи рупу у зубу односно каријес. Сваки пут када не оперемо зубе после јела или када једемо слаткише, ствара се киселина и од мале рупе у зубу прави све већу.*

Како би показао на који начин настаје каријес водитељ/ка на салвети/убрису маркером црта велики зуб. На зубу нацрта црним маркером тачку која ће представљати каријес. Додаје на ту тачку кап воде која представља напад киселине. Након неколико минута учесници посматрају зуб и треба да уоче како се каријес шири.

Водитељ/ка завршава овај сегмент активности питањима:

- *Шта се дешава са оном децом која имају каријес? Да ли се каријес лечи сам од себе као када имамо раздеротину на колелу или неку посекотину. Не, морамо да идемо код зубара, само зубар може да поправи каријес тако што ће уклонити део зуба који је пропао и ставити посебан материјал да затвори рупу.*

Водитељ/ка завршава активност тако што подели учеснике у 6 група и свакој групи подели радни лист *Храна која квари зубе* са задатком да заокруже храну која квари зубе. Након завршеног задатка свака од група има задатак да образложи зашто храна која је обележена квари зубе и како то можемо да спречимо.

3. МИ ИМАМО МОЋ

45 минута

Прилог 12. *Повежи појмове, четкице и паста за зубе*

Водитељ/ка започиње активност подсећајући учеснике на претходне радионице када су разговарали о здрављу:

- *Како се осећамо када смо здрави (учесници и водитељ/ка праве списак: снажно, имамо пуно енергије за игру и учење, срећни)*
- *Да ли можемо да будемо заиста срећни ако нам зуби и уста нису здрави или ако нас боли зуб?*

Здрави зуби и уста су саставни део здравља и здравог тела.

Водитељ/ка разговор наставља питањем:

- *Шта можемо да урадимо да се боримо против зубних наслага и очувамо зубе? (учесници и водитељ/ка праве списак: прање зуба, посета зубару, здрава храна, здрави напици)*

Водитељ/ка наставља разговор питањем:

- *Колико вас редовно пере зубе?*
- *Колико често треба да перемо зубе?*
- *Шта стављамо на четкицу за зубе?*
- *Зашто користимо пасту за зубе? (чисти боље од воде, уклања зубне насlage и остатке хране, мирише нам из уста и даје добар укус у устима)*

Водитељ/ка објашњава да у пасту за зубе постоји један важан састојак који ојачава зубе и он се зове флуорид. Флуорид спречава каријес тако што оснажује и штити зубе од киселине. Важно је када се зуби перу да се паста за зубе испљуне. Она се не гута јер није храна већ средство за чишћење.

Учесници и водитељ/ка закључују овај сегмент кроз следеће:

- *Зубе перемо најмање два пута дневно са пастом за зубе која садржи флуорид. Флуорид спречава каријес тако што ојачава зубе и штити зубну глеђ. Зубна паста се увек испљуне.*

Водитељ/ка подели деци четкице за зубе и даје инструкцију:

- *Хајде сада сви да покажемо како се зуби правилно перу. Четкицу померамо горе па доле у кратким покретима, перемо предњи део и задњу део зуба. На крају покажемо родитељима како смо добро опрали зубе.*

Овај сегмент активности водитељ/ка закључује:

- *Када нам се четкица за зубе истроши и искриви она не може више добро да скида зубне насlage и потребно је да набавимо нову четкицу за зубе.*

Водитељ/ка може да прикаже стару четкицу за зубе како би учесници видели како изгледа стара четкица за зубе.

Водитељ/ка наставља активност уводећи појам здраве исхране која је важна да би зуби били здрави.

- *Прање зуба је веома важно да би наши зуби били здрави и чисти, али можемо још нешто да урадимо да би тако остало. Шта мислите шта је важно за здраве зубе. Хајде да се подсетимо има везе са зубним наслагама и киселином и има везе са одржавањем нашег здравља- здрава храна. Храна коју једемо и оно што пијемо је јако важно да бисмо очували здравље зуба.*
- *Да ли можете да ми набројите шта је све здрава храна (учесници и водитељ/ка сачињавају списак)?*
- *Да ли можете да ми кажете која храна квари зубе? Да ли слаткиши и сокови кваре зубе?*
- *Да ли може неко да ми каже, шта смо на претходној активности учили шта се дешава у нашим устима када једемо слаткише и пијемо заслађене сокове?*
- *Када је најбоље да једемо слаткише (након оброка, када нам се појачано лучи пљувачка и омогућава да сваримо храну, али исто тако она помаже да се спере киселина која се ствара)?*
- *Зашто је важно прати зубе после јела?*

Водитељ/ка наставља радионицу:

- *Да би нам зуби остали здрави важно је редовно ићи зубару? Зубар нам прегледа зубе и каже да ли их добро перемо, да ли су нам здрави и уколико имамо каријес он/она га поправљају.*

Водитељ/ка закључује активност тако што сваком учеснику подели радни лист *Повежи појмове* са задатком да плавом линијом повеже слику здравог зуба са здравом храном, а црвеном линијом

кваран зуб и храну која квари зубе. Након завршеног задатка учесници треба да образложе разлоге за повезивање одређених слика са здравим односно кварним зубом и зашто се зуб квари.

Омогућити да деца оперу зубе. Током прања зуба кориговати децу која то не раде добро.

Омогућити деци додатни прибор за прање зуба који ће држати у просторијама где се ради, како би били у могућности да перу зубе после ужине.

За време ужине потребно је дати здраву ужину и напитке који нису слатки.

Ова активност се може реализовати кроз два сусрета. Водитељ/ка може да прекине први део радионицу након приказивања старе четкице за зубе.

4. УКРАСИМО ОСМЕХ

10 минута

Ово је предлог краће активности која може да се комбинује у оквиру различитих активности које обрађују друге теме, а као подсетник на значај здравих зуба и уста.

На хамер папиру на којем је нацртана слика вилице/осмеха са зубима, деца лепе или доцртавају оно што је битно за здраве зубе: млеко, воће, поврће, четкица, паста, конач за зубе, зубар и сл.

ЧУВАЈМО ОКОЛИНУ

1. РЕЦИКЛАЖА

45 минута

4 пластичне флаше пререзане на пола да служе као посуде, 4 различите врсте отпада (пластичне кесе, папир, остаци од воћа (кора јабуке или кора од банане), остаци од поврћа (коре и сл.), лишће; папир, бојице, 5 картонских кутија.

Ова активност се спроводи кроз више сусрета. У првом сусрету водитељ/ка упознаје децу да отпад/смеће није само органског порекла, већ да се у отпаду налази метал, пластика и остали опасни материјали. Остављање/бацање отпада у нашој заједници на различитим местима или спаљивање отпада није добар начин уклањања смећа. Неки отпади се не разлажу чак ни спаљивањем, остају дуго у природи и потенцијално штете нашем здрављу и природи.

Након уводног дела водитељ/ка заједно са децом у 4 различите посуде направљене од пластичних флаша ставља различите видове отпада/смећа (пластична кеса, папир, остаци воћа/поврћа, лишће и гранчице). При сваком наредном сусрету деца прво проверавају посуде са смећем током наредних 5-6 недеља. Сваке недеље деца бележе шта се променило, који отпад се мења, а који не. Након 5-6 недеља, водитељ/ка и учесници закључују како се различити материјали разлажу различитом брзином или се не разлажу уопште, као што је пластика. Када се органски материјал разлаже (храна и сл.) њеним распадањем се шири непријатан мирис што привлачи бубе, пацове, муве. Водитељ/ка може да усмерава дискусију користећи следећа питања:

- *Шта се разлаже брже, кора од јабуке или плаштична кеса или папир.*
- *Шта мислите како се зове отпад од коре, хране – органски, а отпад као што је пластична кеса се зове неоргански.*
- *Да ли отпад може да нашкоди здрављу људи.*

Радионица се наставља тако што водитељ/ка дели учеснике у 5 група са задатком да од картонских кутија сачине и осликају кутије за сакупљање различитог отпада у њиховој просторији. Групе сачињавају кутије за сакупљање стакла, пластике, папира, метала и органског материјала.

ЗДРАВА ХРАНА

1. ЈЕДЕМ ЗДРАВО

45 минута

Прилог 13. *Пирамида здраве исхране* за сваког учесника, различито воће и поврће, 5 празних кутија приближно исте величине, 1 кутија дупло дужа од осталих кутија, различити часописи, рекламни материјал из супермаркета, маказе, флип-чарт папир, лепак или селотејп

Водитељ/ка учесницима подели копију *Пирамиде исхране* и са групом разговара о врсти хране у сваком нивоу у пирамиди објашњавајући, према слици, коју храну треба јести свакодневно, а коју треба јести у мањим количинама и образлаже зашто је то важно.

Водитељ/ка и учесници настављају активност тако што постављају пет кутија у облик пирамиде или троугла и на сваку залепе назив групе хране на исти начин како је представљено у пирамиди исхране.

Водитељ/ка дели учеснике у пет група, свака мала група представља једну врсту хране из пирамиде исхране. Задатак група је да из магазина, различитих часописа пронађу слике хране која одговара њиховој групи и да је ставе у одговарајуће кутије.

У наставку, мале групе имају задатак да „припреме“ здрав оброк, одабиром слика из сваке кутије. Водитељ/ка подсећа учеснике да уколико нису сигурни да ли је њихов оброк здрав, погледају пирамиду здраве исхране.

Када су учесници „припремили“ здрав оброк, водитељ/ка подели флип-чарт папир на који учесници треба да залепе изглед свог здравог obroка. Учесници могу цртежом додатно да украсе свој колаж.

Радове деце, васпитач треба да прикаже у просторији где се спроводе активности.

У завршном сегменту радионице водитељ/ка дели учеснике у три приближно једнаке групе. Група А чуло мириса, група Б чуло укуса, група Ц чуло додира....Представници група затворених очију извлаче једно воће или поврће. Задатак група је да пантомимом покажу осталима шта су помирисали, додирнули или осетили чулом укуса. Свака група ће представљати по једно од ова три чула. Свака група ће се договорити шта ће осталима приказати да је додирнула, помирисала или пробала, а остали ће погађати шта је то било. Радионичар пре почетака овог сегмента показује учесницима које врсте воћа су изабране за ову игрицу. Пожељно је да се користи што ароматичније воће и поврће.

2. ЗАШТО ЈЕ ЗДРАВО

30 минута

Прилог 14. *Штафета намирница*, прилог 15. *Основни подаци о воћу и поврћу*, шешир

Водитељ/ка уводи учеснике у активност тако што се надовезује на претходну радионицу говорећи да свака од група хране је богата различитих хранљивим састојцима који нам помажу да будемо здрави, да се боље концентришемо када учимо, да будемо бољи спортисти.

Водитељ/ка подели учеснике у два тима. Сваки тим стане у колону иза стартне линије. Први такмичар извлачи цедуљу из шешира и задатим покретима прелази пут до циља. На циљу папир са намирницом лепи на велики флип-чарт који је подељен тако да одговара групама намирница. Такмичар лепи папир у одговарајућу групу, трчи до стартне линије, руком дотиче длан другог такмичара који потом извлачи нову цедуљу. Победник је екипа која је прва заврши и има највише тачних картица у одговарајућим групама намирница

Водитељ/ка у завршној активности учеснике подели у 4-5 малих група и подели им припремљен штампани материјал из прилога 15 о најосновнијим подацима о одређеном воћу и поврћу. Учесницима се дели штампани материјал са инструкцијом да свако од деце што прецизније запамти што више о свом воћу или поврћу и да то исприча осталој деци. Савет је да се ради у тиму или малим групама. Пожељно је да, као и у свакој радионици, водитељ/ка има спремљено воће и поврће.

Уколико се у групи налазе деца са сметњама у развоју која се отежано крећу радионица се може прилагодити тако што водитељ/ка исече картице намирница, подели децу у тимове и победник је тим који најбрже и најтачније сложи картице на флип-чарту који је претходно подељен према групи намирница.

Завршна активност се реализује са узрастом од 9 година.

3. ЗДРАВА ХРАНА ПРОТИВ НЕЗДРАВЕ

45 минута

Маркери или фломастери различитих боја, флип-чарт папир, магацини, рекламни материјал из супермаркета, лепак или селотејп, маказе

Водитељ/ка учеснике подсећа на претходну радионицу у којој се истраживало о здравој храни као и на активност о здравим зубима и шта утиче на здравље зуба. Водитељ/ка поставља питање учесницима:

- *Шта је нездрава храна?*

Након разговора у великој групи водитељ/ка учеснике дели у 5 група и свака група има задатак да направи постер за своје вршњаке на коме ће објаснити, кроз цртеж или колаж шта је здрава, а шта нездрава храна користећи све доступне материјале.

Током презентације водитељ/ка разговара са учесницима и поставља питања зашто по њиховом мишљењу се нека храна сматра здравом, а нека не. Плакате водитељ/ка са учесницима поставља у просторији за рад.

Водитељ/ка активност завршава тако што деци даје задатак да замисле како би то изгледало нпр. када би јабука ходала. Свако дете у кругу даје свој одговор који треба да буде што необичнији и невероватнији.

Водитељ/ка после одређеног броја питања која сам поставља, може учесницима понудити могућност да и они сами постављају питања, а затим се може повести разговор о томе који су одговори били најчуднији, најнеобичнији, најсмешнији, а за која је питања било најтеже смислити одговор и зашто.

Примери: Како би то изгледало када би лети уместо кише текла лимунада, када би уместо снега падао ситан шећер, када би лишће било плаво, а не зелено итд.

4. ЗАШТО ЈЕ ВОДА ВАЖНА

45 минута

Прилог 16. *Људско тело и вода*, вода, плаве бојице

Водитељ/ка на флип-чарту напише речи вода, храна и одмор и замоли децу да оценом од 1 до 3 (3 је највећа оцена) покажу шта је најважније за људе да би били здрави.

Водитељ/ка и учесници разговарају о добијеним резултатима и разлозима за избор који су учесници направили. Водитељ/ка започиње причу о значају воде за планету као и за људски организам: приказује учесницима слику планете Земље показујући колико она има воде.

Водитељ/ка подели учеснике у 5 група и свака група добије слику људског тела. Водитељ/ка позива учеснике да обоје људску фигуру плавом бојицом до нивоа до ког сматрају да је исто као количина воде коју имају у телу. Када се групе договоре и обоје људску фигуру, водитељ/ка

показује слику људске фигуре која илуструје количину воде у организму и исправља цртеже у малим групама другом бојом, уколико има потребе.

Водитељ/ка закључује овај сегмент активности истичући важност воде за функционисање организма.

У наставку активности водитељ/ка изабере свима познате састојке или артикле у исхрани и подели улоге тако да свако дете представља један састојак или артикул. Водитељ/ка прилази са великом замишљеном гумицом и прави покрете као да жели да избрише један по један састојак или артикул јер их сматра неважним. Задатак деце је да покушају да објасне своју важност и неопходност у здравом развоју сваког човека. Нпр. неко ко је поморанџа каже: *Ако ме избришеш, нећеш имати довољно витамина и напашиће те вирус.*

Стваран проценат воде у људском организму је 66%.

5. КАФИЋ ЗДРАВЉЕ

30 минута

Различито воће или поврће које може да се једе сирово у зависности од величине групе, вода или здрави сокови (лимунада, цеђена поморанџа), нож, виљушке, кашике, различите посуде и тањира у који ће храна бити сервирана, јеловници (деца и васпитач су заједно израдили јеловник)

Водитељ/ка подели учеснике у 4 групе и свака група има задатак да састави јеловник од артикала хране који су им на располагању. У следећем сегменту водитељ/ка објашњава деци задатак да направе свој кафић *Здравље*. Водитељ/ка подели улоге тако да свако дете има одређену улогу. Улоге могу бити: конобар, шанкер, гост, кувар, музичар и сл. Свако од гостију може наручити различито воће, сок, воћне салате. Задатак конобара је да запамти поруџбине гостију и каже их шанкеру. Кувар и шанкер треба да спреме поруџбине и да их проследи конобару који односи тражено гостима. Музичар би требао да смисли песму о воћу које гости највише воле. Потребно је пред радионицу припремити што више воћа (јабука, банана, наранџа, лимун и доступно сезонско воће), свежих воћних сокова, здравих штанглица.

6. БЛИЗАНЦИ

15 минута

Водитељ/ка сваком детету шапне која врста или састојак хране ће бити. У групи треба да се нађу по две кифле, две чоколаде, две јабукe... Затим се организује *коктел* на коме сви треба да пронађу свог близанца уз помоћ пантомиме. На крају сви се врате у круг и свако треба да седне поред учесника за кога мисли да је његов пар. Следи разговор о разлозима који су их навели да мисле да су пронашли свог близанца.

7. ЦРТАЈ ШТА КАЖЕМ

20 минута

Прилог 17. *Цртежи хране* (број цртежа је упола мањи од присутне деце), празан папир, фломастери

Учесници седе у паровима леђима окренути једни другима. Прво дете добије неки једноставан цртеж на коме је нацртана одређена храна, а друго дете добија празан лист папира и фломастер. Дете са цртежом описује детаљано шта види на цртежу тако да онај који црта то може што верније да репродукује на папиру.

Ова игра може да се осмисли на тај начин да буде такмичарска, победник је онај пар који први најбоље нацрта одређену храну у складу са инструкцијама свог пара.

Деца са моторичким сметњама која имају потешкоће да држе оловку, могу описивати слику свом пару.

Глуво и наглуво дете може пантомимом објашњавати цртеж.

Слепо и слабовидо дете може на основу додира у кутији или у непровидној кеси (да друго дете не види) вербално описивати вође/или поврће док ће други члан цртати на основу описа.

8. НАЂИ ВОЂЕ

10 минута

Различито вође и поврће

Водитељ/ка сакрије вође негде у просторији и пошаље једну цедуљицу која кружи од учесника до учесника. На цедуљи пише *Сачекај у тишини да сви прочитају шта пише на овој цедуљици и онда крени у потрагу за скривеним вођем. Ко први пронађе вође, части себе и све остале учеснике.*

9. ПОЉОПРИВРЕДНА ИГРА

20 минута

Прилог 18. *Пољопривредна игра* - Цедуље са написаним артиклима хране и са фотографијом те намирнице (пшеница, раж, јечам, просо, овас, лан, купус, цвекла, кукуруз, парадајиз, шаргарепа, бундева, вишња, јабука, крушка) за сваког учесника, папир са текстом инструкције

Сваки учесник/ца добије фотокопирани папир на коме је следећи текст (за групу од 15 учесника): *Свако од вас добио је 15 цедуљица са 15 речи- то су називи житарица, поврћа или воћа. Код некога су то крушке, код неког парадајиз итд. Размените 14 од тих назива са другима, а једну цедуљицу задржите за себе. Сакупите комплет од ових назива: пшеница, раж, јечам, просо, овас, лан, купус, цвекла, кукуруз, парадајиз, шаргарепа, бундева, вишња, јабука, крушка. Учесник/ца који први сачини цео комплет, победник је. Након завршене игре водитељ/ка говори о значају сваке од намирница које се налазе на папиру.*

Активност се спроводи са децом узраста од 9 до 10 година

10. ПРЕПОЗНАЈ МЕ ПО МИРИСУ

20 минута

Различите врсте биљака (потребно је да постоје најмање две исте) у зависности од величине групе

Водитељ/ка припреми различите врсте биљака: босиљак, рузмарин, першун, нану, кору поморанџе итд. Учесници седе у кругу, затворених очију и испружених дланова. Водитељ/ка иде од једног до другог учесника и спушта им по једну биљку на длан. И даље затворених очију учесници протрљају своје дланове како би се мирис интензивирао. Водитељ/ка покупи биљке, а учесници отворе очи. Прилазе једни другима, њуше дланове и задатак је да формирају мале групе са истим мирисима биљке чији су мирис препознали. На крају радионице водитељ/ка свакој групи подели биљку, коју су мирисали и објашњава име биљке, где може да се нађе и њену намену.

Ова радионица може да се понови након неког времена, са задатком да препознају мирис и именују биљку.

11. ЉУДСКИ БИНГО

15 минута

Прилог 19. *Људски бинго*, један за сваког учесника, оловке – једна за сваког учесника

Објаснити да је циљ ове игре да свака особа поприча са што више учесника, да би открили што више различитих ствари о њима, коју храну воле да једу, који им је најомиљенији сок и сл. Потребно је деци дати инструкцију да за што краће време нађу различите особе које воле неку храну и пиће које је понуђено у листи. Када дете пронађе ту особу, важно је да се она потпише у одговарајуће поље. Игра је такмичарског карактера и победник је онај учесник/ца који први попуни свој „бинго“ листић са различитим именима особа из групе.

Препорука је да се ова активност спроводи са учесницима узраста од 8 година.

12. ДОМИНЕ

15 минута

Замоли се један од учесника да започне игрицу размишљајући о два најомиљенија јела које објављује групи нпр. *Са моје леве стране ја волим супу, са моје десне стране ја имам јабуку за ужину.*

Затим се позове други учесник/ца који дели једну од две поменуте карактеристике, да ухвати прву особу за леву или десну руку (у складу са карактеристиком која им је заједничка). Након тога друга особа дода неку своју карактеристику са његове слободне стране: нпр: *Са моје десне стране ја волим пилу, а са моје леве стране волим сок од наранџе.*

Сви у групи учествују у игрици, тако да се на крају формира круг у ком су сви повезани за свакога.

Уколико поједина карактеристика која је објављена не одговара ни једном учеснику у групи и домина не може да се комплетира, замоли се појединац да размисли о промени те карактеристике, како би се ланац наставио и комплетирао.

13. ПРАВИМО РЕКЛАМУ

45 минута

Наредна активност се спроводи на самом крају сегмента *Здрави стилови живота*. Ова активност има за циљ да децу подсети на научено и да помогне водитељу да процени колико су деца усвојила садржаје који су им представљени у оквиру ове области.

Информационе картице

Водитељ/ка подели учеснике у највише шест група и упознаје учеснике са њиховом улогом – учесници су уметници који треба да направе рекламу за своју школу у виду плаката, песмице, кореографије, драмске представе *Хигијена је пола здравља*. Свака група ће добити информациону картицу и на основу ње ће осмислити постер, песмицу, кореографију, представу. По завршетку групног рада учесници представљају своје резултате.

Групе могу осмишљавати рекламе за: савети за прање руку, савети за одлагање отпада и рециклирање, савети за правилно одржавање хигијене уста, хигијена хране, савети за правилно

одржавање хигијене простора, савети за понашање приликом кијања и кашљања, савети за здраву исхрану. У зависности од величине групе и броја учесника водитељ/ка припрема информационе картице.

III Како бити безбедан

Уочавање, препознавање облика понашања који доприносе безбедности, усвајање вештина и облика понашања који доприносе безбедности.

ОБЛАСТ: Општа и лична безбедност, прва помоћи.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности и практичну вежбу упознати са мерама опште безбедности у случајевима различитих незгода и несрећа, значајем прве помоћи, личне сигурности и заштите од злоупотребе и трговине људима и личне безбедности у саобраћају. Деца ће кроз активности усвојити вештине које су важне за њихову безбедност у кући, школи и на улици.

ПРВА ПОМОЋ

1. НАЦРТАЈ ОПАСНОСТ

45 минута

Прилог 20. Прича о бициклу, флип-чарт папир, маркери, фломастери.

Водитељ/ка упознаје учеснике са темом активности објашњавајући да ће научити да препознају ситуације у којима морају да буду посебно обазриви да се не повредe.

Водитељ/ка чита учесницима причу из прилога 20.

Водитељ/ка свакој групи подели копију приче, флип-чарт папир и фломастере са задатком да нацртају све ситуације које су довеле до повређивања.

Након извештавања у оквиру малих група водитељ/ка и учесници разговарају о сличним искуствима деце када се неко у игри повредио, као и на који начин у свакодневној игри деца могу својим понашањем да спрече повређивање. Водитељ/ка посебно наглашава важност јављања родитељима или првој старијој особи у близини. Водитељ/ка треба да похвали поступак Павла и Јована о обавештавању Милошевих родитеља.

2. БЕСПЛАТНИ ПОЗИВИ

15 минута

Прилог 21. Повежи број, оловке, подсетник за перницу одштампан за свако дете

На радном листу приказане су слике надлежних служби и одговарајући бројеви телефона. Деца треба да повежу слику са бројем телефона надлежне службе.

На почетку активности водитељ/ка проверава знања учесника о хитним службама користећи следећа питања:

- *Како се зову особе које нам помажу када је пожар, односно када се запали шума.* Водитељ/ка помаже деци да кажу: ВАТРОГАСЦИ.
- *Када нам је потребно да позовемо ватрогасце, на који број телефона можемо да их добијемо?* Водитељ/ка на табли или флип-чарту пише број телефона ватрогасне службе: 193
- *Ко помаже људима када се повреди.* Водитељ/ка помаже деци да кажу: ХИТНА ПОМОЋ.
- *Када нам је потребно да позовемо хитну помоћ, на који број телефона можемо да их добијемо?* Водитељ/ка на табли или флип-чарту пише број телефона ватрогасне службе: 194
- *Ко се брине да ми будемо добро и да се осећамо сигурно да нас нико неће повредити.* Водитељ/ка помаже деци да кажу: ПОЛИЦИЈА.
- *Када нам је потребно да позовемо полицију, на који број телефона можемо да их добијемо?* Водитељ/ка на табли или флип-чарту пише број телефона ватрогасне службе: 192

У наставку водитељ/ка дели учесницима ради лист *Повежи надлежну службу са бројем телефона* за сваког учесника посебно. На крају задатка водитељ/ка саветује децу да радни лист увек држе у својој перници како би им ови важни бројеви телефона увек били доступни.

3. ТЕХНИКЕ ПРЕВИЈАЊА

60 минута

Завоји за сваког учесника, троугле мараме, посуда, цедуље са списком делова тела

Током ове активности учесници ће имати прилику да науче на који начин пружити помоћ некоме ко се повредио, кроз разне технике превијања и начина превијања различитих делова тела.

Водитељ/ка упознаје учеснике са активношћу позивајући се на претходну у којој су сагледавали ризике за повређивање, као и повреде које је дечак задобио приликом пада са бицикла.

Водитељ/ка пита учеснике како би они указали помоћ дечаку који је пао са бицикла. Да ли би ту повреду превили. Водитељ/ка пита учеснике које се све повреде превијају и праве заједнички списак. Водитељ/ка издваја неколико повреда које су учесници навели, а пре свега то треба да буду посекотина, прелом руке.

Водитељ/ка позива једног од учесника како би показао технику збрињавања: показује поступак збрињавања посекотине и поступак збрињавања прелома подлактице.

У наставку водитељ/ка учеснике дели у парове. Сваки пар треба да изабере по једно завојно средство које је изложено на столу (троуглу мараму или завој), сваки пар извлачи цедуљу са написаним делом тела које је потребно превити (наведене део тела има посекотину или прелом).

Учесници имају задатак да у пару осмисле како би превили део тела који су извукли са средством које су одабрали.

Сваки пар има минут да прикаже осмишљену технику превијања, а након тога водитељ/ка показује исправан поступак превијања одређеног дела тела, а сви полазници понављају поступак у паровима. Након што сваки пар прикаже шта је урадио уз корекцију водитеља, следећи пар излаже своје превијање и тако у круг.

Водитељ/ка након сваког излагања учесника треба да похвали полазнике за домишљатост и начин на који су превили и објасни им правилно и ефикасно превијање одређеног дела тела.

Уколико прва група има место превијања нпр. подлактицу, а то реализују са марамом, предавач након тога показује правилну технику марамом, а одмах након тога свима показује начин превијања исте локације завојем и сви у паровима након демонстрације предавача понављају поступак.

Делови тела за превијање: чело, образ, око, уво, длан, подлактица, лакат, надлактица, раме, грудни кош, стомак, бутина, колена, потколеница, кук.

4. ПРВА ПОМОЋ ЗА СВАКИ ДАН

60 минута

Папирићи са написаним улогама и стањима, два шешира или посуде, ћебе за лежање глумца

Кроз ову радионицу учесници ће учити зашто је важно указивање прве помоћи људима који су у невољи. Учесници ће увидети да сваком може бити потребна прва помоћ.

Водитељ/ка подели учеснике у групе – породице по 4-5 чланова. Свако извуче из једног шешира улогу (отац, мајка, деца). Из другог шешира се извлаче празни папирићи, осим једног на коме пише стање које та особа треба да одглуми (за сваку групу посебно убацити једно стање међу празне папириће). После кратких објашњења сваког од стања и демонстрације симптома, водитељ/ка даје инструкције учесницима и почиње са реализацијом ситуације. Полазници треба да препознају стање и да укажу прву помоћ.

Потребно је да пре радионице водитељ/ка припреми папириће са написаним улогама у породици у зависности од демографије полазника (мајка, отац, дете, баба, деда, итд.) као и папириће са стањима и кратким описом стања (страно тело у дисајним путевима, срчани застој, пад шећера, бол у стомаку, несвесно стање после пада на равном у кући, епилептични напад итд.).

Водитељ/ка по потреби помаже особи која глуми да што боље презентује стање. Када се ситуација одглуми водитељ/ка учесницима показује начин збрињавања, свакој групи појединачно, уз то што остали чланови група посматрају. Након демонстрације збрињавања од стране водитеља, учесници у оквиру својих група вежбају.

На крају активности водитељ/ка и учесници закључују да се несрећни догађаји догађају свима и да је знање о пружању прве помоћи свима потребно.

Стања која се пишу на цедуљама:

- Страно тело у дисајним путевима (особа се држи за врат, накашљава се, не може да прича, уплашена, уколико за 30-ак секунди не погоде шта му је пада у несвест);
- Срчани застој (особа се жали на јак бол у грудима и држи се за груди, убрзо клоне и губи свест);
- Астматични напад (особа има проблема са дисањем, не може да дође до ваздуха);
- Уплашена особа;
- Несвесно стање (особа пада у кући у несвест, не реагује на дозивање);
- Епилептични напад.

ПОНАШАЊЕ У НЕЗГОДАМА

1. НАПРАВИ СВОЈ ГРБ

45 минута

Прилог 22. *Контура грба и грбови/знакови хитних служби.*

Кроз ову активност учесници ће се упознати са субјектима система заштите и спасавања и њиховим обележијима, као и када у одређеним ситуацијама несреће се позива одређена служба. У овој активности учесници ће научити да препознају субјекте, њихова обележја и области деловања и изградиће свест о томе да у несрећи има ко да им помогне.

У уводном делу активности водитељ/ка дели учесницима радни лист *Контура грба* и даје инструкцију да свако напише своје име на врху грба. Након тога водитељ/ка поставља следећа питања и након сваког питања и дискусије лепи грб службе о којој се говори на зид са бројем телефона.

Питања за дискусију:

- *Ко нам може помоћи када се догоди пожар? На који број телефона можемо позвати ватрогасце спасиоце да нам помогну?* (Водитељ/ка након добијених одговора залепи грб ватрогасне службе и поред њега број телефона ватрогасаца).
- *Ко нам може помоћи када се догоди саобраћајна несрећа? На који број телефона можемо позвати полицајце да нам помогну?* (Водитељ/ка након добијених одговора залепи, поред грба ватрогасаца, грб полиције и поред њега број полицијске службе.)
- *Ко нам може помоћи када смо јако болесни? На који број телефона можемо позвати хитну помоћ да нам помогну?* (Водитељ/ка након добијених одговора залепи грб хитне помоћи и број телефона).
- *Ко нам помаже након већих несрећа у расчишћавању терена коришћењем великих машина?* (Водитељ/ка након добијених одговора залепи грб војске.)
- *Ко нам може помоћи ако се изгубимо на планини? Ко нам помаже док скијамо на стази у случају да се повредимо?* (Водитељ/ка након добијених одговора залепи грб горске службе спасавања).
- *Ко пружа помоћ угроженом становништву? Ко дели дели помоћ и ко брине о сиромашнима? Ко пружа прву помоћ повређеним у случају несреће?* (Водитељ/ка након добијених одговора залепи грб црвеног крста.)
- *Ко нам још може помоћи када су несреће велике и када полиција, ватрогасци и хитна помоћ не могу сами да нам помогну?* (Водитељ/ка након добијених одговора залепи у учионици грб цивилне заштите.)

Када је група прошла све службе и њихове грбове, водитељ/ка објашњава да они сви заједно чине један систем који функционише заједно.

Водитељ/ка на крају активности даје инструкције учесницима да на грбу на коме су написали своје име нацртају грб службе чији би чланови волели да буду када порасту и да га залепе у своју свеску. Поред грба учесници треба да напишу зашто желе да постану чланови службе чији су грб нацртали.

Уколико деца не пишу или су у томе онемогућена услед сметњи, волонтер ће писати уместо њих.

За децу која су слабовида потребно је обезбедити добро место за седење и веће илустрације грбова.

За децу која су слепа пронаћи начин представљања грбова рељефно или прилагоди активност тако што ће деца распознавати звукове различитих сирена (хитна помоћ, ватрогасци, полиција).

2. ПОЗОВИ ПРАВИ БРОЈ ЗА ПРОБЛЕМ СВОЈ

30 минута

Прилог 23. *Позови прави број за проблем свој* - картице са ситуацијама, школска столица, флип-чарт папир, маркери.

Током ове активности учесници ће се упознати када и који број телефона хитних служби се употребљава у различитим неприликама.

У овој активности учесници улазе у улогу позиваоца помоћи. Водитељ/ка записује информације које ученици саопштавају када позову родитеље или неку од хитних служби.

Водитељ/ка позива два добровољца који ће глумити особе које су у невољи. Водитељ/ка објашњава добровољцима шта треба да раде и даје им картице са исписаном ситуацијом, а након тога уводи остале учеснике у активност објашњавајући им ситуацију у којој се налази добровољац

број један. Водитељ/ка замоли првог добровољца да каже шта му се догодило и шта би у тој ситуацији урадио и кога би позвао. Након тога водитељ/ка уводи учеснике у задатак добровољца број два и објашњава у каквој ситуацији се налази.

Водитељ/ка позива другог добровољца да каже шта би у описаној ситуацији урадио.

Водитељ/ка током активности записује информације које су учесници дали родитељима и ватрогасцима и саопштава им које су то још додатне информације које морају да дају у сличним ситуацијама.

Водитељ/ка на флип-чарту напише правилан редослед саопштавања информација при позивању хитних служби које учесници уносе у своје свеске.

3. ПУТУЈ БЕЗБЕДНО КРОЗ СРБИЈУ

60 минута

Током ове активности водитељ/ка води децу различитим превозним средствима по Србији при чему учесници уче правила понашања у различитим превозним средствима.

Водитељ/ка уводи учеснике у активност објашњавајући да ће путовати кроз Србију различитим превозним средствима и да ће на том путу наилазити на различите опасности. Водитељ/ка је вођа пута.

Водитељ/ка је претходно припремио на флип-чарт папир у виду табеле листу свих превозних средства испод којих се пишу правила понашања.

Водитељ/ка и учесници улазе у прво превозно средство АУТОБУС. Водитељ/ка пита учеснике која су правила понашања приликом вожње аутобусом? Добијени одговори се бележе на флип-чарту и истичу се правила понашања приликом вожње аутобусом.

Водитељ/ка као вођа пута каже путницима да су стигли на прву дестинацију – Крагујевац.

Водитељ/ка: *Центар града се налази са леве стране и када изађемо из аутобуса морамо да пређемо два пешачка прелаза.*

Водитељ/ка пита учеснике да покажу на који начин се прелази улица када се изађе из аутобуса.

Шетња по Крагујевцу се наставља. Са железничке станице у Крагујевцу група возом наставља ка Кладову.

Водитељ/ка пита учеснике да ли су се некада возили возом. Да ли се неко од њих плаши вожње возом и шта мисле која су правила понашања приликом вожње возом. Добијени одговори се бележе на флип-чарту и истичу се правила понашања у возу.

Након тога водитељ/ка даје обавештење учесницима да су стигли у Кладово и да након шетње Кладовом пут настављају бродом, пловећи Дунавом. Водитељ/ка пита учеснике да ли се неко од њих некада возио на броду. Да ли је неког било страх током вожње бродом? Шта не смемо да радимо на броду? Након добијених одговора, водитељ/ка подсећа учеснике да се током вожње бродом по броду не трчи, не нагиње преко ограде и да је потребно да носе сигурносне појасеве. Након кратког увода водитељ/ка и учесници се укрцавају на брод поштујући правила понашања на броду.

Водитељ/ка наставља причу тако што говори учесницима да су стигли у Румунију где имају 15 минута да стигну до аеродрома јер их чека авион да би се вратили назад у Србију. Водитељ/ка и учесници разговарају о вожњи авионом кроз следећа питања:

- *Да ли се неко од вас некада возио авионом?*
- *Да ли се неко од вас плаши вожње авионом?*

Водитељ/ка поставља столице у виду лавиринта као на аеродрому и говори учесницима да ће сада сви проћи кроз лавиринт и аеродромску контролу која се зове и контрадиверзиона контрола. Водитељ/ка пита учеснике зашто се мора на аеродрому проћи кроз контролу и објашњава

учесницима шта се све види приликом контроле путника на аеродрому и на тај начин их уводи у причу о могућим опасностима.

Водитељ/ка говори учесницима да су сви прошли безбедносну контролу и да се сви могу укрцати у авион (учесници симулирају улазак у авион и вожњу авионом). Водитељ/ка објашњава учесницима правила понашања у авиону и показује неке од знакова које користе стјуардесе. Водитељ/ка након неколико минута обавештава учеснике да се авион полако приближава аеродрому Београд и да се не плаше да ће осетити мале турбуленције које неће бити толико страшне зато што су сви везани. Водитељи и учесници су безбедно слетели и сви напуштају авион и пролазе још једном кроз сигурносну контролу.

Водитељ/ка говори учесницима да је остао још један део пута до куће који ће заједнички прећи у аутомобилу. *Погледајте овде се налази нечија торба, али где је њен власник? Молим вас да ми помогнете шта да радимо у овој ситуацији?*

Водитељ/ка подстиче учеснике да дају одговоре и предлоге: коме треба да се пријави када се пронађе пртљаг без власника. Након кратке дискусије водитељ/ка информисе учеснике да приликом проналажења пртљага без власника/пратње потребно је обавестити своју учитељицу, родитеља или полицајца уколико је у близини.

Када су водитељ/ка и учесници ушли у аутомобил и кренули кућама, водитељ/ка подстиче дискусију кроз следећа питања:

- *Да ли деца могу да се возе на предњем седишту аутомобила?*
- *Да ли деца и други који се возе на задњем седишту морају да се вежу?*

Водитељ/ка завршава путовање тако што говори учесницима да су сви безбедно стигли кући.

Након путовања водитељ/ка и учесници дискутују о искуствима кроз следећа питања:

- *Како ћемо безбедно ући у аутобус?*
- *Како се треба, а како се не треба понашати у аутобусу?*
- *Како се треба понашати у авиону, а како се не треба понашати у авиону?*
- *Како се треба понашати на броду, а како се не треба понашати на броду?*

Шта ћемо радити уколико видимо неки пртљаг без пратње?

БЕЗБЕДНОСТ ДЕЦЕ У САОБРАЋАЈУ

1. БЕОГРАДСКИ АУТОБУС

30 минута

Водитељ/ка ову активност може да спроведе у оквиру било које радионице као завршну активност, са циљем да подсети децу колико је важно да се води рачуна када, на било који начин учествују у саобраћају.

Водитељ/ка бира четири учесника који ће бити возачи аутобуса, подели улоге осталим учесницима да буду путници које ће аутобус да покупи на њиховој станици. Водитељ/ка може да направи станицу у просторији за рад, која ће се налазити на супротној страни од оне где се налази учесник, што ће захтевати да учесник/ца пређе улицу. Водитељ/ка треба да води рачуна да сваки аутобус има приближан број путника. Водитељ/ка даје инструкцију возачима да производе звуке сличне звуку аутобуса, као и да возе по граду стајући на станицама где ће закупити путнике. Путници формирају ред како би симулирали изглед вожње у аутобусу. Сви аутобуси возе и у зависности од успешности возача и начина на који водитељ/ка постави улице и станице у простору, долази до различитих ситуација у саобраћају.

Водитељ/ка пре радионице треба да осмисли руте у простору којима ће аутобуси возити, као и планиране станице и могуће саобраћајне ситуације.

Након симулације водитељ/ка и учесници разговарају о ситуацијама у којима су били и о чему треба водити рачуна у саобраћају.

2. ОВАКО СЕ МИ ПОНАШАМО У САОБРАЋАЈУ

60 минута

Бојице, папир за сваког учесника

Водитељ/ка започиње активност дајући учесницима инструкцију да нацртају кола хитне помоћи, са јасном инструкцијом да користе све боје које кола хитне помоћи имају. Када учесници заврше задатак водитељ/ка их замоли да подигну своје цртеже и започиње дискусију са децом користећи следећа питања:

- *Шта значе ове боје на колима хитне помоћи, зашто су она беле боје? (да би учесници у саобраћају могли јасно да их виде и да се склоне са пута када долазе)*
- *Зашто је важно да се колима хитне помоћи остала кола склањају са пута? (можда возе особу која је у јако тешком здравственом стању у болницу)*
- *Зашто је важно да носимо јаке и видљиве боје када смо учесници у саобраћају, као пешаци када идемо у школу? (да би остала возила и учесници у саобраћају могли да нас виде)*

Водитељ/ка наставља дискусију о безбедности у саобраћају користећи следећа питања:

- *Ко може да ми каже како се на најбезбеднији начин прелази улица (учесници који одговоре, треба да демонстрирају прелазак улице).*
- *Да ли се сви овако понашамо када прелазимо улицу? Да ли је неко некада претрчао улицу или прешао тамо где има пуно возила и где је опасно? Како се понашате када се враћате кући из школе, да ли се између себе гуркате у близини где пролазе аутомобили? Да ли неко има пример? (одговори могу да буду да су у журби прешли улицу тамо где није требало, нису размишљали да ли је безбедно или не...)*
- *Које последице могу да буду ако се не понашамо одговорно у саобраћају, када смо пешаци или када возимо бицикл? (може да нас удари ауто и да се повредимо)*
- *Ако покушавате да пређете улицу и видите возило у даљини, да ли можете да процените колико брзо иде и колико ће брзо да стигне до вас? (не можемо да проценимо колико ће брзо ићи јер то зависи од онога ко вози аутомобил и да ли вас је видео)*
- *Да ли знате које је ограничење брзине за аутомобиле у околини школе? Да ли се они увек придржавају ограничења. Да ли можете да се сетите да ли постоји неки знак који говори возачима колико брзо могу да возе у близини школе као и да је школа у близини.*

Водитељ/ка у наставку учеснике дели у 4 до 5 група са задатком да нацртају на великом флип-чарт папиру на који начин би они научили возаче, укључујући и своје родитеље, да је важно да око школе поштују ограничења брзине, односно да буду опрезни јер су деца у близини.

Групе излажу своје радове и дају објашњења и на крају водитељ/ка и учесници лепе плакате на пано.

Уколико се у групи налазе деца са сметњама због којих не могу да цртају, активност може да се прилагоди тако што ће се учесницима понудити цртеж из делова са задатком да га саставе, или показивањем кола хитне помоћи из понуђених возила различитих служби.

Уколико у групи имате старију децу дајте им задатак да припреме представу или игроказ у коме ће млађој деци приказати на који начин се треба понашати у саобраћају.

Деца и родитељи могу заједнички да сачине песму како би децу научили да се придржавају правила у саобраћају.

Организујте изложбу за родитеље где ће се презентовати писани и ликовни радови деце о важности правилног понашања у саобраћају.

БОРБА ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

1. ДРУЖЕЊЕ СА МИШОМ И МАШОМ

45 минута

Постер или банер са ситуацијама Мише и Маше, бојанка Миша и Маша¹⁰, бели папир којим прекривамо ситуације са постера/банера, бојице

Током ове радионице учесници ће научити како да правилно поступе у ситуацији када се без надзора нађу у појединим ситуацијама (у свом дому, испред школе/вртића, у саобраћају, продавници, игралишту, аутобуској или железничкој станици, на интернету). Водитељ/ка упознаје учеснике радионице са ликовима са постера Мишом и Машом, напомиње да ће се ликови налазити у различитим ситуацијама и да ће сви заједно помоћи да Миша и Маша правилно поступе. Откривајући једну по једну ситуацију са постера/банера водитељ/ка прави увод у сцену, поставља питања, подстиче на дискусију о последицама појединих поступака и након тога изведе заједно са групом јасне и конкретне закључке. Водитељ/ка учесницима дели бојанке са ситуацијама које учесници боје, како би још једном поновили изведене закључке и радове изложили на договореном месту као подсетник на стечена знања и дружење са Мишом и Машом.

Сцена 1: У свом дому

„Миша и Маша су сами код куће, непозната особа је звонила на врата, Миша је кренуо да отвори врата“

- *Да ли је Миша правилно поступио? Зашто?*
- *Да ли бисте ви отворили врата некоме кога не познајете, ако сте сами?*
- *Да ли се овако нешто већ догодило вама?*
- *Шта би могло да се догоди ако је та особа лоша?*
- *Шта је потребно да се уради у оваквој ситуацији?*

Закључак: Када смо сами код куће, не бисмо требали да отварамо врата некоме кога не познајемо.

Сцена 3: У школи

„Маша је у школском дворишту, непозната особа покушава да је одвуче, Миша са прозора посматра ту ситуацију“

- *Шта бисте ви урадили у ситуацији у којој је Маша? Шта бисте урадили да сте у ситуацији у којој је Миша?*

Сцена 2: У парку

„Миша и Маша се играју у парку, где им прилази непозната особа која Маши нуди њен омиљен слаткиш“

- *Да ли Маша треба да узме поклон од непознате особе? Зашто?*
- *Шта бисте ви урадили у овој ситуацији?*
- *Шта ако та особа од вас затражи нешто заузврат?*
- *Шта је потребно да се уради у оваквој ситуацији?*

Закључак: Не треба узимати поклоне од непознатих особа.

Сцена 4: На интернету

„Миша и Маша су код куће, Миша се на рачунару дописује са непознатом особом“

- *Ко од вас зна да користи рачунар, интернет?*
- *Колико вас има профил на друштвеним мрежама/фејсбук?*

¹⁰ За информације о начину добијања материјала обратите се стручној сарадници у Црвеном крсту Србије Јелени Анђелић на jelena@redcross.org.rs

- *Шта је потребно урадити ако неко жели да вас повреди или натера да урадите нешто што не желите?*

Закључак: Уколико неко покушава да вас одвуче негде вичите-зовите помоћ, задржавајте се на неки чврст предмет, покушајте да се отргнете. Уколико видите да неко покушава да повреди вашег друга и другарицу помозите тако што ћете пријавити, учитељици, дежурном наставнику, директору школе, школском полицајцу...

- *Које информације/податке остављамо на друштвеним мрежама?*
- *Да ли сте се икада дописивали путем интернета?*
- *Да ли познајете све особе са којима сте се дописивали или их имате за пријатеља/пратиоца?*
- *Шта треба урадити у случају да вас неко непознат контактира?*

Закључак: Не дописујемо се са непознатим особама, не остављамо адресу, број телефона и остале личне податке, уколико нас неко узнемирава пријавимо родитељима.

Сцена 5: На путу од школе до куће

„Миша и Маша се враћају из школе, непозната особа зауставља ауто и Миши и Маши нуди превоз до куће“

- *Да ли вас је неко некада позвао у ауто, а да га нисте познавали?*
- *Да ли треба рећи име и адресу непознатим особама?*
- *Како иначе идете и враћате се из школе?*
- *Који су безбедни начини превоза?*
- *Шта је потребно урадити ако вас неко непознат позове да уђете у ауто са њим?*

Закључак: Никада не улазимо у ауто са непознатом особом.

Сцена 6: На јавном месту

„Миша и Маша су изашли у шетњу са особом која их чува, Маша је у једном тренутку застала и издвојила се...“

- *Да ли се треба одвајати од особе која те чува?*
- *Шта би могло да се догоди у том случају?*
- *Да ли сте се ви икада изгубили?*
- *Шта сте тада урадили?*

Закључак: Не издвајајте се из групе или од особе која вас чува, уколико се деси да се изгубите јавите се код полицајца или уђите у неку радњу и од продавца тражите помоћ.

Похвалити све учеснике за уложени труд, истакнути најважније мере опреза и охрабрити их да своје утиске о овој теми поделе са својим ближњима.

2. У СЛИЦИ И РЕЧИ

30 минута

Флип-чарт, фломастери, маркери, маказе, лепак, колаж папир

Током ове радионице учесници ће стећи додатне информације о мерама опреза у ризичним ситуацијама. Водитељ/ка дели учеснике на мање групе (3-5 учесника). Даје свакој групи задатак да направи пано на основу задатих тема, којим ће сликовито представити своје одговоре и презентовати их својим вршњацима. Након 15 минута, свака група качи свој пано на видно место, а водитељ/ка позива остале групе на дискусију о садржају паноа и могућностима различитих одговора.

- *Шта бисте урадили да сте сами код куће, а неко звони на врата?*
- *Шта бисте урадили да вас непознати човек замоли да га одведете до посластичарнице, и за узврат, он ће вас частити колачем?*
- *Шта бисте урадили да вас непозната особа против ваше воље одводи ка аутомобилу?*
- *Непозната жена вам прилази у парку и нуди вас бомбонама. Шта ћете урадити?*
- *Дошао/ла си на новогодишњи вашар са својим родитељима, али изгубио/ла си се. Шта ћеш да урадиш?*

Смернице за дискусију:

- *За чији одговор мислите да је најисправнији?*

- *Како бисте ви поступили на месту вашег вршњака?*

Похвалити све учеснике за уложени труд, истакнути најважније мере опреза и охрабрити их да своје утиске о овој теми поделе са својим ближњима.

3. ШТА БИ БИЛО КАД БИ БИЛО

30 минута

Прилог 24. *Шта би било кад би било*

Циљ ове активност је упозорити младе о постојању ризичних ситуација у којима морају бити посебно опрезни и истаћи зашто је важно да отворено разговарају са својим родитељима и другим одраслима.

Водитељ/ка изабере неколико добровољаца који ће добити картицу са започетом причом. Водити рачуна да број изабраних добровољаца одговара броју улога које се спомињу у задатку. Њихов задатак је да ту причу доврше и одглуме пред групом. Када одабрани учесници заврше са глумом, водитељ/ка покреће дискусију о томе како су се осећали у својим улогама, а заједно са целом групом коментарише различите могућности одвијања сценарија, односно како је другачије могло да се поступи. Важно је током активности подсећати децу на значај одраслих у њиховим животима, посебно код доношења важнијих одлука.

Напомена: Прича може бити било која ситуација која је блиска деци овог узраста.

Закључак водитеља: Нагласити могућност избора у свакој ситуацији и значај одраслих у доношењу одлука. Истаћи мере опреза која могу да им помогну да се снађу у оваквим ситуацијама

Ова активност се спроводи са учесницима узраста 9-10 година.

IV Развој хуманости и толеранције

Уочавање, препознавање и прихватање разлика и сличности, развијање позитивне осетљивости за различитости и развијање свести о постојању личног и културолошког идентитета, толеранције и сарадње међу вршњацима.

ОБЛАСТ: Толеранција, лични идентитет, уочавање сличности, поштовање разлика.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности упознати са постојањем сличности и разлика међу људима, стварима околином и значајем прихватања различитости.

1. ПРИЧА О ЈЕДНОЈ ИДЕЈИ

45 минута

Филм *Прича о једној идеји*, филм *Помоћко*, старе новине, часописи, бојице

Водитељ/ка на почетку активности говори деци да ће гледати филм који говори о настанку организације Црвеног крста и да ће у том филму видети шта све Црвени крст ради.

Након гледања филма водитељ/ка и учесници дискутују кроз следећа питања:

- Шта је по занимању био оснивач Црвеног крста Анри Динан?
- Како је он дошао на идеју да помогне људима у невољи?
- Како им је помогао?
- Шта је Анри Динан урадио по повратку у Швајцарску?
- Да ли је потребно да се буде неки посебан човек да се уради хумано дело, да ли су то неки посебни људи?
- Да ли то може бити човек кога срећемо сваки дан?
- Да ли ви знате некога ко је помогао неком у школи или у улици, а да га претходно није познавао.
- Да ли је то неки суперхерој?

Закључак водитељ/ка после дискусије: *Обични људи могу да ураде хуманитарно дело, исто као Анри Динан, који је био трговац који је урадио хумано дело и допринео да дође до развоја Црвеног крста, велике организације која се налази у свакој земљи у свету.*

Након одгледаног филма и дискусије водитељ/ка дели учеснике у 4-5 група, учесницима дели старе часописе и новине, бојице и фломастере са инструкцијом да заједнички у групи разговарају о томе шта су видели у филму и научили и да нацртају ону активност Црвеног крста која је њима најзанимљивија.

Након презентације рада малих група водитељ/ка и учесници постављају цртеже на пано. На крају радионице водитељ/ка кратко објашњава учесницима да Црвени крст и сви његови волонтери и запослени раде свој посао у складу са Основним принципима који представљају неку врсту правила рада. Водитељ/ка набраја основне принципе: хуманост, непристрасност, неутралност, независност, добровољност, јединство и универзалност. Ти принципи доприносе да Црвени крст дође и помогне свакоме коме је помоћ потребна. Водитељ/ка најављује да ће сада заједнички одгледати цртани филм *Помоћко* који говори о волонтеру Црвеног крста који ради у складу са принципима Црвеног крста.

2. ШТА ЈЕ ХУМАНОСТ

60 минута

Бојице, флип-чарт папир

Ова активност ће помоћи учесницима да се упознају са најважнијим принципом Црвеног крста - ХУМАНОСТ и како учесници могу да препознају хуманост у свакодневном животу. Учесници ће разумети важност, али и тешкоће између понашања које је у складу са принципом хуманости и оним које није.

Водитељ/ка започиње активност тако што пита учеснике шта је по њима хуманост, односно хумано понашање. Водитељ/ка бележи одговоре на флип-чарт папиру. Водитељ/ка истиче најважније аспекте који се налазе у принципу хуманости, а то је: не одвајати друге по њиховој боји коже, вери, полу (недискриминација), заштита другог, међусобно разумевање и пријатељство.

Водитељ/ка учесницима дели самолепљиве папире и даје им инструкцију да у паровима напишу 5 примера доброг понашања и 5 примера лошег понашања које су видели у својој заједници. Водитељ/ка може да помогне учесницима истичући неке од примера: *лоше понашање може бити ако лоше причамо и увредимо старију особу, викање и гурање другара; добро понашање може да буде уколико се помогне другу који има потешкоће у кретању или помоћ старијој особи да уђе у аутобус.*

Учесници извештавају о томе која добра и лоша понашања су уочили у својој заједници, а водитељ/ка бележи примере на флип-чарту.

Након што се сви примери запишу водитељ/ка са учесницима дискутује о одговорима користећи следећа питања:

- *Да ли је ово понашање у складу са оним како се понаша хумана особа?*
- *Да ли је лакше да се пронађу примери доброг или лошег понашања? Зашто? Како се понашају волонтери Црвеног крста? Да ли су они хумани? Зашто?*
- *Како се ви понашате односно да ли бисте волели да се понашате хумано? Како?*

У последњем кораку учесници имају задатак да нацртају једну ситуацију у којој су се понашали хумано. Када се заврши са индивидуалним радом, водитељ/ка и учесници лепе цртеже на пано/зид.

3. ЈА РАЗУМЕМ СВАКОГ

60 минута

Прилог 25. Свака слика има причу, флип-чарт, маркери, оловке и папири за учеснике.

У овој радионици водитељ/ка и учесници ће разговарати о стереотипима и предрасудама кроз примере који су блиски деци. Деца ће научити како унапред изграђено мишљење о некоме може довести до дискриминације и конфликта.

На почетку радионице водитељ/ка говори учесницима да ће кроз сагледавање различитих слика и кроз анализирање појединих карактеристика покушати да виде да ли унапред одређено мишљење о неком може да буде штетно.

Водитељ/ка дели учеснике у 4-5 група и свака група добија једну слику из прилога *Свака слика има причу*. Учесници заједно у групи треба да напишу шта мисле да се дешава на тој слици односно шта по њима слика приказује. Свака група излаже своје одговоре. Водитељ/ка подстиче дискусију кроз питања:

- *Шта видите на овој слици, о чему ова слика говори?*
- *Шта вас је на слици навело да тако мислите?*
- *Да ли сви и групи мислите тако? Зашто сви у групи имају различит утисак о слици?*

Водитељ/ка закључује да у изградњи мишљења о неком или нечему доста утиче неко унапред одређено мишљење или искуство, прича коју смо чули или смо неки догађај видели у школи или у улици нпр. старије особе се увек крећу са штапом.

У следећем задатку водитељ/ка истим групама даје задатак да одглуме карактеристике неке личности/професије у складу са цедуљицом коју извуку. Када учесници извуку цедуљицу и прочитају карактеристику, ту карактеристику односно личност морају да прикажу остатку групе кроз играње улога.

Улоге и карактеристике су:

Рок музичар	Деда
Учитељица	Глумац
Балерина	

Када свака група кроз играње улога прикаже свој лик, водитељ/ка групама даје задатак да сви заједно кажу реч која осликава карактеристику тог лика/особе (нпр. рок звезда ће да каже: кул; бака ће да каже: боле ме ноге или слично).

Након играња улога водитељ/ка и учесници закључују активност кроз дискусију користећи следећа питања:

- *Како сте одлучили да прикажете добијени лик на начин на који сте приказали. На основу чега сте знали да се тај лик баш тако понаша?*
- *Да ли се сви глумци, рок звезде понашају баш на начин на који сте описали?*

- Да ли вам је било тешко да прикажете личност коју сте имали као задатак?
- Шта сте знали о лику када сте размишљали како да га/ју представите?

Водитељ/ка закључује радионицу кроз следеће кључне поруке:

- Унапред одређена идеја о групи људи, активностима и објектима.
- Одређена група људи се опажа поједностављено и иста карактеристика је дата било коме ко припада тој групи.

Ово може да доведе да се одређене групе људи дискриминишу, односно ставе у другачији положај у односу на већинску групу.

4. ДИСКРИМИНАЦИЈА И СТИГМАТИЗАЦИЈА

90 минута

Папир, часописи, маказе, лепак, фломастери, флип-чарт папир

Уводна игра и дискусија која из ње следи помоћи ће учесницима да постану свесни постојања различитости међу људима и неопходности њеног постојања као и да се према различитости односе са поштовањем. Учесници ће бити у позицију да буду део мањине и део већине. Чланови групе ће усвојити појмове дискриминације и предрасуда и развиће вештину емпатије.

Активност се реализује кроз две радионице.

Прва радионица - Лепота различитости (45 мин)

Водитељ/ка радионице учесницима подели часописе са инструкцијом да у њима пронађу фотографије људи за које мисле да су другачији од њих (различитост по разним категоријама: старост, физички изглед, боја коже, висина, боја косе, боја очију...). Фотографије треба да исеку и залепе на посебан папир. Све појединачне папире са фотографијама водитељ/ка радионице постави на флип-чарт папир.

Водитељ/ка радионице поставља питање појединачно, свим учесницима по чему се разликују од људи које су изабрали и чије су фотографије исекли, да ли постоји нека сличност са њима.

Током реализовања ове активности водитељи радионице треба да води рачуна да се учесници једни другима не подсмевају. Водитељ/ка поставља питање по чему се учесници радионице међусобно разликују, а по чему су међусобно слични.

У наставку водитељ/ка радионице најављује игру „Прозивање“. На самом почетку учесницима објашњава начин реализовања активности. Водитељ/ка на почетку сваког корака каже Нека устану сви који имају смеђе очи, а нека чучну они са плавим... Могућности за груписање учесника могу бити различите: они који имају наочаре, они којима фали неки зуб, они који имају на себи нешто црвено, они који воле да возе бицикл....).

Идеја за даљи рад :

Водитељ/ка радионице учеснике подели у неколико мањих група са задатком да свака група напише песму, причу или да компоује реп или рок композицију о сличностима и разликама у групи. Презентација радова пред осталим групама.

Друга радионица - Унутра и напоље (45 мин)

Водитељ/ка учеснике подели у три групе (свака група треба да има најмање 6-7 учесника). Критеријум за прављење група могу да буду различити (нпр. по висини: нижи, средњи, високи...), важно је да критеријуми буду нешто што није ствар личног избора учесника. Водитељ/ка задаје задатак да свака група одабере име за своју групу, направи заставу, бец.

У наставку активности водитељ/ка радионице учесницима објашњава правила игре која следи.

Активност се одвија тако што се у све три групе бира посматрач који прати шта се дешава, записује стратегије које користе они у кругу и онај који у круг жели да уђе. Они који су у кругу треба да стану тако да буду компактни и да отежају улазак онога који у круг жели да уђе. Из сваке групе један учесник/ца покушава да уђе у круг који чини друга група, док круг треба да га спречи. После неколико минута, без обзира да ли су ушли у круг или не, мењају се улоге. Игра траје док су учесници заинтересовани и док не покушају сви који желе да учествују. Препорука је да учесници у игри испробају све три улоге (круг, онај који улази, посматрач). Водитељ/ка наглашава да је дозвољено бранити круг на разне начине, нису дозвољени туча, вређање.

Водитељ/ка радионице покреће размену. Учесници износе свој доживљај, осећања, искуство:

- када су били у једној и другој улози;
- када им је било лакше;
- какво је осећање оних који су ушли у круг, а какво оних који нису успели.

Своја запажања о активностима, стратегијама које су примењивали како би ушли у круг износе посматрачи. Чланови група који су покушавали да спрече улазак учесника у њихов круг износе своја запажања, искуство, осећања која су имали током активности.

Водитељ/ка покреће питање како то изгледа у свакодневном животу, да ли има сличности са овом игром. Шта је лакше/теже да буду већина или мањина. Како изгледа када са неким не желе да се друже.

Током активности важно је да водитељи прате динамику групе, прате шта учесници говоре, како међусобно комуницирају. Потребно је пустити учеснике да међусобно размене утиске о својим искуствима и учешћу у активностима. Веома је важно водити рачуна да не дође до међусобног сукоба, вређања.

Током активности може да се догоди да се неки учесник/ца расплаче, каже своје стварно лично искуство неприхватања у школи, окружењу вршњака. Веома је важно да у таквом тренутку водитељи покажу емпатију детету. Водитељ/ка треба да пита дете да ли жели да разговара о свом искуству или не. У случају ако дете не жели пред осталим учесницима да разговара о личном искуству, водитељ/ка то треба да поштује. Потребно је да дете пита да ли жели да учествује у осталим активностима радионице или жели да остане по страни. Након радионице потребно је да водитељи насамо поразговарају са дететом показујући разумевање за ситуацију и питањем за дете да ли могу да учине нешто за њега по питању ситуације у којој се нашао.

5. ИДЕНТИТЕТ И ПОШТОВАЊЕ РАЗЛИКА

90 минута

Флип-чарт, маркери, 5 лимуна, новински папир, папири у боји

Чланови групе ће се у овој радионици упознати са специфичностима и расправљаће о томе како опажамо друге и другачије и како настају предрасуде. Сазнаће које су замке и опасности олако изведених уопштавања на основу малог броја података, подстаћи способност стављања у туђе ципеле и стећи капацитет за саосећање.

Чланови групе ће размишљати о односу целине групе и појединцу. Разумеће механизме настајања стереотипа. Увидеће односе између општег (сви), посебног (неки), појединачног (нико као ја). Учесници ће научити да препознају негативне стереотипе, ситуације у којима су нека деца неприхваћена у групи јер долазе из различитих социјалних, етничких и културних група, учити да разумеју како је онима којима се то дешава и начине како да се то спречи.

Активност се реализује кроз два сусрета.

Прва радионица (45 мин.)¹¹

Водитељи поделе учеснике у неколико мањих група (свака група треба да има највише пет учесника). Водитељ/ка покаже пет лимуна (можете користити каменчиће, кромпире...). Приликом избора треба водити рачуна да буду што сличнији. Питати учеснике да кажу шта виде, шта је то пред њима (подстаћи их да наведу што већи број уобичајених карактеристика лимуна). Водитељ/ка на флип-чарт папиру записује наведене карактеристике.

У наставку свака група добија по један лимун да се са њим упознају, а затим напишу причу или песму о њему (колико је стар, да ли је тужан или срећан и како је добио свој облик и сл.). Свака група представи свој лимун осталим групама.

Водитељ/ка радионице покупи све лимуне, измеша их. Свака група треба да препозна свој лимун. Када узму свој лимун водитељ/ка радионице треба да подстакне учеснике на разговор о томе како су препознали свој лимун, како су знали да је баш тај њихов када су на почетку рекли да су сви исти, да ли учесници имају слична искуства из живота.

Водитељ/ка радионице треба да укаже на очигледну паралелу: сви људи се чине истим на почетку, али када их упознамо, сви су различити, сви имају своје животне приче и сви нам могу бити пријатељи. Ово истовремено значи и спречавање стереотипа (нпр. сви лимуни су жути, овални, глатке коре, све док их не упознате). То значи да не постоји унапред формирано мишљење.

Друга радионица (45 мин.)

Водитељ/ка најављује активност под називом Острво (искрцавање) и објашњава правила игре.

Водитељ/ка рашири новине по поду. То су острва између којих се деца крећу (плове) и на која треба да стану кад водитељ/ка да знак искрцавање. У почетку треба да буде довољно новина тако да сви учесници могу да се искрцају из брода. Током игре водитељ/ка склања једно по једно острво тако да неки учесници не успевају да се искрцају и излазе из игре. Водитељ/ка радионице покреће размену у групи, поставља питање учесницима:

- *Како сте се осећали кад сте били искључени?*

Водитељ/ка најављује други део активности Острво (повезивање) и објашњава правила за овај део игре. Учесници треба да стану на новине кад водитељ/ка да знак искрцавање, али им је овог пута задатак да воде рачуна да се сви искрцају. Прихвата се да су на острву ако стоје изван новина али се држе за руке или се на било који начин повежу са онима који су на острву. Водитељ/ка и овог пута, у току игре, склања једно по једно острво тако да отежава задатак.

Након задатка покреће се размена у групи кроз следеће питање:

- *Како сте се осећали кад сте водили рачуна о томе да сви буду на острву?*

Водитељ/ка радионице учеснике групише у неколико мањих група са задатком да разговарају о питањима:

- *Има ли ситуација у школи или у игри кад нека деца могу да доживе да су искључена из групе?*
- *Због чега се то дешава?*
- *Како можете да промените тако да се сви осећају прихваћеним?*

Свака мала група саопштава резултате размене.

На крају активности водитељ/ка унапред припремљене картице на којима су кругови различитих боја (ако има двадесторо деце у групи, може да буде 5 црвених, 5 плавих, 5 зелених, 5 љубичастих) подели учесницима. Сваки учесник/ца извуче картицу (при бирању, картице су окренуте тако да се не види шта је на њима). На знак водитеља деца треба да формирају групе тако да свака група буде сачињена од различитих боја.

Коментар Водитеља: *У дуги има места за све боје и зато нам она тако лепо и привлачно изгледа.*

¹¹ Центар за интерактивну педагогију "Ни Црно, ни бело – програм за рад са децом и младима – образовање за превазилажење предрасуда, развој толеранције и неговање интеркултуралности"

6. СЛИЧНОСТИ И РАЗЛИКЕ

60 минута

Флип-чарт папир, маказе, лепак, оловке, маркер, бојице.

Водитељ/ка говори учесницима да ће се у овој радионици бавити међусобним сличностима и разликама. Ова активност ће бити усмерена на учење о културалним разликама које постоје у групи. Ова активност доприноси и бољој групној кохезији, пријатељству и разумевању.

Водитељ/ка говори да ће у овој активности учесници истраживати обичаје и културу својих вршњака у групи и да ће на тај начин научити о културном идентитету људи у њиховој заједници.

Водитељ/ка дели учеснике у 5 група и даје свакој групи по флип-чарт, маркере и фломастере са следећим инструкцијама:

- Сваки члан у оквиру мале групе треба да нађе празан простор на флип-чарту и индивидуално треба да нацрта објекат, ствар, накит, храну, музички инструмент, традиционалну одећу, део спортске опреме, део домаћинства и сл. која им је значајна, а која представља лични симбол односно симбол културне заједнице којој припадају.
- Када сваки од учесника заврше свој цртеж, као група треба да нађу сличности у појединачним цртежима, то може бити облик, боја у самом цртежу и да повежу те сличности заједничким цртежом.

Водитељ/ка позива учеснике да представе свој цртеж тако што ће сваки учесник/ца појединачно да објасни свој обичај који се крије иза цртежа, објасни обичај или културолошки значај или важност тог симбола за породицу и објасни да ли постоји неко посебно понашање или традиција везана за тај обичај нпр. заједнички недељни ручак, пост одређеног дана, гледање спортских утакмица и сл. Након тога представник групе објашњава шта су сличности и шта их то повезује и начин како су те сличности представљене.

Водитељ/ка објашњава да се увек у различитостима могу пронаћи сличности које нас повезују нпр. сви смо деца или сви имамо исто година.

7. КАКО КОМУНИЦИРАМ, КАКО ТЕ РАЗУМЕМ

60 минута

Прилог 26. *Реци ми шта да нацртам*, папир А4 формат за сваку групу, флип-чарт папир, маркери, оловке и папири за учеснике, задаци за игру *Столице*.

У овој активности водитељ/ка и учесници ће разматрати шта је потребно да се јасније разумемо, односно научиће основе комуникације. Кроз ову радионицу учесници ће разумети важност као и тешкоће које прате комуникацију и како се комуницира на јасан начин тако да друга страна разуме.

У уводној активности водитељ/ка даје сваком учеснику по једну цедуљу коју је претходно припремио/ла. На цедуљама се налазе следеће инструкције (исти број цедуља као учесника, сличан број цедуља са истом инструкцијом)

- Ставите столицу поред прозора.
- Ставите столицу поред врата.
- Поставите столице у круг.

Водитељ/ка само подели цедуље учесницима без посебних инструкција и каже да одмах морају да испуне задатак. Водитељ/ка додаје да учесници могу да разговарају између себе, али да не могу да откривају шта им је задатак. Задатак се завршава када се постигне неки споразум међу

учесницима или ако након 5 минута постане очигледно да није могуће постићи споразум. Водитељ/ка сумира почетну активност кроз разговор са учесницима користећи следећа питања:

- *Да ли можете да ми кажете који је био ваш задатак написан на цедуљама? Да ли је код свакога био различит?*
- *Како сте се осећали када сте схватили да је ваш задатак различит од задатака осталих учесника?*
- *Да ли је постојао покушај да заједнички нађете решење како да поставите столице?*
- *Које је по вама најбоље решење да се реши овај задатак и каква је била ваша међусобна сарадња?*

Водитељ/ка предлоге о могућим решењима задатака пише на флип-чарту. Кроз дискусију водитељ/ка наводи учеснике да заједнички дођу до препрека које су утицале да свако ради по својој инструкцији без покушаја проналаска заједничког решења: недостатак међусобне сарадње и јасне комуникације међу учесницима, слушање других и опажање њихових поступака, разумевање других и њихових потреба, недостатак сарадње и компромиса међу учесницима, различити циљеви, разумевање задатака.

Водитељ/ка закључује први део активности наводећи да је за пријатељство и разумевање другог потребна јасна комуникација и разговор, слушање и поштовање другара и њихових потреба.

У наставку активности водитељ/ка дели учеснике у две групе са истим бројем учесника. Учесници добијају задатак да формирају два реда стојећи једни иза других. Последњи у реду има папир и фломастер. Прве у реду водитељ/ка позива напоље како би им дао инструкцију.

Учесницима који су изашли напоље водитељ/ка показује цртеж из прилога са инструкцијом да запамте што више детаља на цртежу јер ће морати да цртеж опишу следећем у реду. Када се учесници осећају спремно враћају се у просторију и водитељ/ка објашњава игру осталим учесницима.

- *Потребно је да свако у реду у својој екипи пажљиво слуша шта му његов друг који стоји испред њега говори, како описује одређену слику. Потребно је да запамтите што више детаља и да опис пренесете следећем у реду. Последњи учесник/ца треба да нацрта оно што је чуо.*

Водитељ/ка даје знак да активност почне.

На крају активности водитељ/ка замоли учеснике који стоје последњи у реду да покажу свој цртеж.

Након завршене активности водитељ/ка позива учеснике у велику групу и започиње разговор:

- *Да ли су цртежи обе групе исти?*
- *Да ли је цртеж исти са оним који сам вам показао/ла на почетку?*
- *Зашто нисмо добили исте цртеже као на почетку?*
- *Зашто се цртежи обе групе разликују?*
- *Да ли постоје неки нови елементи на последњим цртежима у односу на претходни, да ли је нешто промењено или додато?*

Водитељ/ка стимулише разговор са учесницима истичући како је за тимски рад и рад у одељењу или групи важно да се слушамо и да своју мисао јасно пренесемо другом уз поштовање потреба другог и разумевање.

Активност реализовати са узрасном групом од 9 до 10 година. Уколико су у групи и деца млађе узрасне доби, укључити их у анализу активности кроз дискусију.

8. ШТА ЈЕ ЕМПАТИЈА

60 минута

Папир за сваког учесника, маказе, оловке за сваког учесника, флип-чарт папир, маркери

Ова активност је посвећена емпатији како би деца могла да разумеју друге и да схвате комплексне ситуације у којима се њихови другари могу наћи односно да разумеју њихова осећања, потребе и како би промовисали међусобно поштовање и културу ненасиља и мира.

Водитељ/ка сваком учеснику дели папир А4 формата и замоли их да сваки папир исеку на 4 дела и даје им задатак да на сваком папирићу нацртају своју најомиљенију гардеробу, најомиљенију играчку, најомиљенији парк/место где се играју и њихову најомиљенију храну.

Када су сви учесници завршили са цртањем водитељ/ка их позива да покажу и објасне шта су нацртали.

У наредном кораку водитељ/ка замоли учеснике да држе своје папире окренуте на доле, тако да се не види шта је нацртано. Након тога водитељ/ка најављује да је наступила поплава и да ће остати без неког од свог најомиљенијег предмета. Водитељ/ка иде у круг и узима по један папирић од сваког учесника.

Након тога замоли учеснике да покажу шта им је остало након поплаве, а шта су изгубили. Вежбу понавља још два пута док учесници не остану само са једним папирићем.

На крају вежбе иницира се разговор са учесницима кроз следећа питања:

- *Како сте се осећали када сте у поплави изгубили своје најомиљеније ствари?*
- *Како сте се осећали када сте схватили да ћете да изгубите још неки од ваших најомиљенијих предмета?*
- *Да ли можете да замислите како се осећају ваши вршњаци када у некој несрећи изгубе своје најомиљеније играчке или нешто више? Да ли су тужни?*
- *Како можемо да помогнемо оном који је нешто изгубио и ко се осећа јако тужно?*

Водитељ/ка закључује активност истичући важност разумевања осећања других нарочито у ситуацијама када се догодило нешто неочекивано и како је важно да свом другару помогну да се не би осећао тужно, делећи са њим своје играчке и слично.

ПРОМОЦИЈА ХУМАНИХ ВРЕДНОСТИ¹²

ОБЛАСТ: Толеранција и основна људска права, конфликти, дечја права, насиље у електронским медијима

1. ТОЛЕРАНЦИЈА – ЖЕЉЕ И ПОТРЕБЕ

45 минута

Чланови групе ће научити да направе разлике између потреба и жеља и свој речник обогате појмом права.

¹² Предложене радионице програма *Промоција хуманих вредности* можете реализовати уколико имате обучене волонтере из ове области. Информације о овом програму и начину реализације можете добити од стручне сараднице у Црвеном крсту Србије Биљане Цветковић на bilja@redcross.org.rs

За сваку групу по 10 комада хамер 15x10цм, фломастер

Ова радионица бави се елементарним потребама које се дефинишу као основна права која свако људско биће има. Права се односе на све оно што је праведно и што је исправно да свако поседује или може да уради.

Активност 1 (25 мин)

Едукатор дели учеснике у 4-5 малих група, у зависности од величине групе. Задатак малих група је да илуструју кроз цртеж или да напишу по десет ствари потребних да би били срећни (нпр. здрава храна, чиста вода, слаткиши, играчке, тв, компјутер, бицикл, одећа, џепарац, заштита од злостављања, образовање, мобилни телефон итд.). Едукатор помаже учесницима око смишљања картица. Свака група ће осталим групама представити своје карте и ставити их на постер са насловом *Потребе*.

Активност 2 (20 мин)

Едукатор каже да групе морају да се одрекну пет ствари са свог списка. Групе кроз разговор долазе до заједничке одлуке о томе које карте ће бити уклоњене. Те карте треба да окаче на постер на којем је наслов *Жеље*.

Питања за дискусију:

- *Које картице су биле склоњене и пребачене на пано Жеље?*
- *Да ли је било лако донети одлуку у групи чега ћете се одрећи?*
- *Како сте се осећали када сте морали да се одрекнете неких ставки?*
- *Која је разлика између потреба и жеља?*
- *Да ли сви људи имају исте потребе и жеље?*
- *Шта би се догодило уколико бисмо морали да се одрекнемо потреба?*

Закључити дискусију објашњењем да су дечија права заснована на ономе што је свој деци потребно да би били здрави и срећни и да би постали одговорни грађани.

Напомена: У радној свесци 1 у делу додатне активности се може пронаћи Конвенција о дечијим правима која може послужити за даљи рад у вези са овом темом.

Идеје за даљи рад - *Ја желим* (време 15 мин)

Чланови групе седе у кругу. Едукатор у рукама има крпену лопту или сличан мањи предмет. Баца лопту једном од чланова групе и даје му задатак да у једној или више реченица изрази шта највише жели да му се догоди. Када заврши, баца лопту по сопственом избору следећем члану групе. Следећи члан групе мора да понови шта је учесник/ца пре њега рекао и сам одговори на питање шта највише жели да му се догоди. Игра се игра док сви не дођу на ред. Последњи члан групе баца лопту ономе који је учествовао први. Циљ је артикулисање властитих жеља, а део који се односи на понављање туђе жеље подстиче развијање емпатије.

Узраст ученика: 8-11 и 12-14

Важно је да водитељи радионице ове категорије појасни уколико учесници током дискусије покажу да нису разумели разлику између жеља и потреба.

Радионица може да се реализује и тако што ће водитељ/ка, уместо да даје инструкцију да учесници самостално илуструју картице кроз цртеж или да их напишу, да сачини картице потреба и жеља (18 илустрованих картица и 3 празне) од којих ће учесници да изаберу 10 за које мисле да приказују оно што им је потребно да би били срећни. Уколико учесници сматрају да понуђене картице не обухватају све што желе, могу да доцртају на празним картицама. Примери картица: здрава храна, чиста вода, ТВ, компјутер, бицикл, одећа и обућа, дечије игралиште, џепарац, заштита од злостављања,

образовање, време за игру, слаткиши, сопствени кревет, мобилни телефон, пристојно место за живот, чист ваздух, здравствена нега, играчке и сл.

Уколико се у групи налазе деца са сметњама у развоју картице прилагодити нпр. уколико дете са сметњама не може да вози бицикл, заменити картицу са *омиљена играчка* и сл.

2. НЕНАСИЛНО РЕШАВАЊЕ КОНФЛИКТА – ОД ИГРАЧКЕ ПЛАЧКА

45 минута

Чланови групе ће усвојити став да је *лични простор* потреба сваког појединца да га треба поштовати и добити дозволу да се у њега уђе.

Креда, уколико је могуће лап-топ и снимак епизоде цртаног филма Том и Џери.

Најчешћи сукоби у овом узрасту су сукоби између вршњака. Они започињу случајно и без великог размишљања, што може да прерасте у општеприхваћени модел понашања у групи, а то ствара велике проблеме у раду са децом и оптерећује њихово дружење.

Активност 1 (15 минута)

Чланови групе седе у кругу и едукатор започиње разговор о њиховим омиљеним цртаним филмовима. Пита их да ли су гледали Тома и Џерија. Едукатор пушта цртани филм са овим ликовима три минута.

Питања за дискусију:

- *Зашто они стално јуре, зачикавају и праве заврзламе један другоме?*
- *Да ли они уживају у томе?*
- *Какве су последице њихове јурњаве?*
- *Да ли су они пријатељи или непријатељи?*
- *Да ли се ви са својим другарима тако јурите и зачикавате међусобно?*
- *Како се то обично заврши?*
- *Наведите неко своје негативно искуство које је произашло из таквог понашања?*
- *Да ли се јурњава може завршити добро?*

Активност 2 (15 минута)

Едукатор најављује игру *Линије*. Чланови групе су подељени у два тима. Сваки тим стоји у низу и учесници се држе за руке. Тимови стоје паралелно један према другоме и удаљени су онолико колико то простор дозвољава.

Едукатор објашњава: *Ви сте две линије које се међусобно привлаче и одбијају. Две линије се веома полако приближавају једна другој, нежно се додирну и узмакну на почетну позицију. Неколико пута се ово понавља, а онда едукатор даје следеће упутство: Олуја! Кретање је све брже. Када се сретну, сударе се и снажно одбију.*

Едукатор поставља питање: *Која смо правила поштовали да бисмо успешно одиграли ову игру?* Следи дискусија о личном простору. Објаснити члановима групе да свако од нас има простор који доживљава као свој и да га треба поштовати. У учионици то је место где седимо са нашим стварима. У нашој соби је то кутак за игру. Треба да постоји пристанак обе стране за игру, разговор и улазак у нечији *лични простор*. Свако дете треба да опише свој омиљени кутак, стварни или замишљени.

Активност 3 (15 мин)

Едукатор најављује игру *Пет острва*. Нацртати пет кругова кредом на поду, довољно великих да сви учесници могу стати у њих. Свако острво добије име. Сваки члан групе изабере острво на којем би волео да живи. Упозорити учеснике да ће једно од острва ускоро бити потопљено и да ће сви

са тог острва бити принуђени да се што пре преместе на неко друго. После тренутка неизвесности едукатор узвикне назив острва које ће потонти. Чланови групе беже на једно од преостала четири острва. Игра се наставља све док се сви не нађу на једном острву.

Питања за дискусију:

- Да ли величина нашег личног простора зависи од места где се налазимо (у својој соби, као гост у туђој кући, на екскурзији, рођенданском слављу итд.)?
- Да ли се он мења и у зависности од нашег расположења? Како?
- Како неком ставити до знање да је претерао?
- Сукоби не настају само током јурањаве, због гурања, зачикивања, непоштовања туђег личног простора, већ и из других разлога, шта мислите који то разлози могу бити?

Идеје за даљи рад - Лични простор (15 мин)

Причати са члановима групе на тему личног простора и подстицати их да опишу како они неки део у кући, учионици, напољу претварају у свој омиљени простор. Заједно са члановима групе уредити просторију за радионицу и направити простор наше групе.

Уколико постоје могућности, заједно са члановима групе у дворишту или парку направити кућицу на дрвету јер у овом узрасту деца имају потребу да имају свој кутак за игру и маштање. Осмислити правила кућног реда заједно са члановима групе како би предупредили могуће конфликте и оснажили их у заједничком доношењу правила.

Узраст ученика: 8-11 и 12-14

3. ДЕЧИЈА ПРАВА – МОЈЕ ЖЕЉЕ, МОЈА ПРАВА

45 минута

Разумевање разлике између дечијих жеља и потреба.

Табла и креда или хамер и фломастер, папир формата А4.

Увођење појма дечијих права.

Активност 1 (5 минута)

Деца седе у кругу и едукатор одреди једно дете које ће прво изговорити своје име или надимак па тако у круг док сва деца не дођу на ред. За први круг се даје инструкција да изговарају брзо, затим споро, па тихо, па весело, па онда љутито...

Активност 2 (30 минута)

Деца се даје инструкција да свако смисли једну жељу и да је каже наглас осталим члановима групе. Након тога, едукатор децу разврста у три групе (тима) и на табли испише следеће речи:

храна	вода за пиће	компјутер	заштита од насиља
путовање	слаткиши	патике	спавање
кревет	лекови	одећа и обућа	најновија компјутерска игрица
учење	дружење	заштита од опасности	мобилни телефон
намештај за собу	бицикл	узимање у обзир мог мишљења	

Даје се инструкција да деца у групама издвоје и напишу на папиру оно што процењују да је неопходно и јако важно за свакодневни живот. Након обављеног задатка свака група чита осталим члановима групе оно што су издвојили, а едукатори то испишују на табли. Едукатор тражи од групе да појасни и образложи своје изборе.

Дискусија:

Едукатор прави разлику између дечијих жеља и потреба. Појашњава појам жеље и насупрот томе појам дечијих права. Истиче да су те потребе толико важне и да би се обезбедило њихово остваривање и поштовање одрасли су осмислили законе о поштовању дечијих права.

Активност 3 (10 минута)

Едукатор разбрајалицом (*Ен-ден-дину, Еци-пеци-пец...*) изабере једно дете које улази у средину круга. Од њега се тражи да одглуми пантомимом жељу коју му едукатор задаје (само дете које изводи пантомиму зна о којој је жељи реч, а деца, посматрачи, погађају). Деца, посматрачи знају само да је у питању жеља, али не и каква! Едукатор може да започне активност речима: *ја ћу сада да шапнем нпр. Маши, једну жељу, ви нећете знати о којој жељи је реч, а Маша треба да вам глумом – пантомимом (све је дозвољено само не коришћење речи) дочара која је жеља у питању, а ви треба да погађате.* Едукатор изговара нпр. *Желим ти да цело поподне играш фудбал.* Маша то одглуми (покаже пантомимом). Када чланови групе погоде о којој жељи је реч, Маша бира члана групе који улази у средину круга. Маша му саопшти жељу, тако да не чују остали чланови групе, коју то дете исто тако одглуми пантомимом. Пожељно је да сви чланови групе буду у улози *глумца*. Едукатор на крају радионице још једном истиче разлику између жеља и дечијих потреба.

Узраст ученика: 7-8

У радној свесци 1 у делу додатне активности се може пронаћи Конвенција о дечијим правима која може послужити за даљи рад у вези са овом темом.

4. ПРЕВЕНЦИЈА НАСИЉА У ЕЛЕКТРОНСКИМ МЕДИЈИМА - ПРЕДСТАВИ СЕБЕ

40 минута

Освешћивање права на приватност, прављење разлика између онога што желимо и не желимо о себи да кажемо и прикажемо другима.

Папири, оловке, фломастери.

Свака особа има јавни и приватни део себе, има право на приватност, али и одговорност за оно како и шта о себи приказује или не приказује у различитим социјалним контекстима.

Активност 1 (30 минута)

Едукатор сваком учеснику даје по лист папира са инструкцијом да нацртају нешто што у овом тренутку мисле да их на најбољи начин презентује, било шта што има везе са њима, а што могу и желе да поделе са другима у групи.

На пано се поставе сви цртежи који постају предмет дискусије.

Едукатор даје позитиван коментар на цртеже и поставља следећа питања:

- *Шта мислите да представља овај цртеж?*
- *Како се осећа неко ко је нацртао овај цртеж?*

- Шта све може овај цртеж да говори о особи која га је цртала?
- Можете ли да погодите ко је нацртао овај цртеж?

Едукатор закључује да свако од нас има особине које воли да истакне и презентује другима, када представља себе (желимо себе да представимо у најбољем светлу). Неке мање друштвено прихватљиве особине, навике и понашања не желимо да прикажемо другима јер ремете позитивну слику о нама.

Активност 2 (10 минута)

Едукатор даје празне папире члановима групе са инструкцијом да нацртају или напишу нешто о себи што не би желели да поделе са другима и што би сачували само за себе. Едукатор даје инструкцију да те папире савију и ставе у заједничку кутију која ће бити само њихова, али нико из кутије неће водити цедуље!

Едукатор приводи радионицу крају тако што закључује да свако од нас има потребу и право да један део своје личности, особине, осећања, догађаје, размишљања сачува само за себе и то представља нашу интиму и приватност, али да исто тако сви имамо одговорност да поштујемо другог њихове потребе и право на приватност.

Узраст ученика: 7-8

МОДУЛ 3. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА ДЕЦОМ СТАРИЈЕГ ОСНОВНОШКОЛСКОГ УЗРАСТА

Старији основношколски узраст је период од четири године (5.-8. разред) и обухвата децу и младе људе узраста од 11 до 15 година. Ради се о животном периоду који је прелаз из детињства у одрасло доба. Због оваквог распона година група је веома хетерогена и по много чему специфична. У литератури ову фазу развоја називају рана адолесценција. Ова фаза обележена је садејством хормоналних, телесних, емоционалних и когнитивних промена и нових захтева на плану психосоцијалног функционисања. Занимљиво је да је, када је о овом развојном периоду реч, он углавном дефинисан оним што он није: адолесцент није више дете, али није још ни одрасла особа, незрелост детињства је превазиђена, а изазови и могућности одраслог доба још нису остварени. У групи сусрећемо децу која својим физичким изгледом, начином реаговања показују да су још увек у фази детињства. Ово је најчешће у узрасту деце 5. и 6. разреда. Истовремено у групи се налазе деца и млади људи код којих су све видљивије промене које указују да полако улазе у свет одраслих. Ово је нарочито видљиво у узрасту 7. и 8. разреда.

Карактеристике ране адолесценције су: окупираност младе особе променама и изгледом свог тела; изненадне и брзе промене расположења; потреба адолесцента да тестира и потврди своје мишљење и вредности, потреба да дискутује о њима и супротстави се ауторитетима; велико интересовање за вршњаке и подложност њиховом утицају; амбивалентна осећања и понашања према родитељима - осцилације између крајње привржености и отпора; понекад поремећаји у исхрани. Треба нагласити да унутар групе ране адолесценције постоје огромне индивидуалне различитости, што групу чини још комплекснијом.

Период ране адолесценције је период развоја апстрактног мишљења. У периоду од дванаесте године мишљење се премешта из сфере реалности у сферу могућег. Развој формалних операција и хипотетичко-дедуктивно мишљење пружају адолесцентима широке могућности мисаоног експериментисања, тестирања хипотеза, продуковања идеја и комбинаторику. То им пружа могућности да развију интересовања за различите области, да анализирају, критикују, изводе

закључке идући од општих принципа ка појединачном, или да на основу појединачног изводе опште закључке, да схватају будућност као димензију времена и спознају сопствену коначност. У вртлогу свих промена на телесном, хормоналном, емоционалном и когнитивном плану млада особа открива новог себе, стиче свест о себи, о другима и свету који га окружује. Тај свет је несавршен и пун изазова, а први изазов су одрасли – ауторитети којима доказује своју одраслост конфронтацијом. С једне стране, постоји изражена потреба за самосталношћу и доказивањем одраслости својом новооткривеном способношћу мишљења, а с друге стране, и даље је присутна јака везаност за одрасле из страха и неповерења према сопственим капацитетима. У фази побуне адолесценти виде своју одраслост с позиције егоцентризма, то јест само из свог угла. То је најчешће препознатљиво кроз ватрено заговарање својих права. С друге стране присутан је мањак капацитета за прихватање одговорности.

Емоционални живот адолесцента је динамичан. Телесне промене и пробуђена сексуалност преплављују их снажним емоцијама. Хормонске промене доводе до честих промена расположења – од еуфоричног до депресивног. Уобичајене емоције адолесцента су стрепња и туга због растанка са светом детињства у којем су били ушускани и уласка у свет одраслих. Захтеви који су пред адолесцентима и неспремност да их све и одједном испуне могу да их преплаве забринутост. Понекад се од тога бране осамљивањем, изоловањем и образложењем *Све је спор*.

У раду са адолесцентима свакодневно сусрећемо читав спектар понашања, али је тешко да препознамо која осећања узнемиравају младу особу и са којима он не може да изађе на крај. Неке емоције које сматра неприхватљивим, адолесцент прикрива и маскира другим емоцијама и понашањем јер се плаши да покаже слабост (*мушкарци не плачу, треба бити кул*). Видљиво понашање које прикрива праве емоције носи различит степен ризика. Некада је адолесцент еуфоричан, неконтролисано се смеје и изгледа природно весело, постоји могућност да се иза тога скрива туга. Улога одраслих је да препознају и уваже осећања адолесцента. Понекад је адолесценту довољно само да неко саосећа с њим и да му дозволи да осећа то што осећа. На тај начин помажемо младој особи да ангажује способности мишљења и осећања истовремено.

Период адолесценције испреплетан је бројним развојним задацима које млада особа треба да реши и испуни. Због своје сложености, задаци младу особу повремено испуњавају стрепњом и сумњом. Младој особи је потребна безбедна, стабилна и предвидива средина у којој могу пронаћи сигурност у време када је у њиховим животима све несигурно и неизвесно. Млада особа трага за средином у којој се осећа прихваћеном и уваженом. Нарочито је важно да осети припадност и важност у окружењу вршњака који заузимају посебно значајно место на путу од везаности за родитеље до потпуне самосталности.

Приликом осмишљавања и организовања активности за адолесценте треба водити рачуна о две ствари: да средина у којој се активности одвијају буде безбедна и да представља модел за учење важних животних вештина. Треба да буде средина у којој ће младе особе имати прилике да учествују у разноврсним активностима, сарађују, доносе одлуке, учествују у постављању правила, учествују у одлучивању о важним питањима везано за реализацију активности, сучељавају мишљења и ставове, испоље разумевање и емпатију за вршњаке и сл. У ситуацијама када групу чине деца и млади људи различитог узраста (5.-8. разред), важно је имати на уму њихове развојне разлике и потребе. То захтева стварање безбедне, подржавајуће средине у којој ће се међусобно уважавати, радити и учити заједно.

Креирање безбедне средине и средине отворене за комуникацију, рад и учење подразумева дефинисање правила. Адолесцентима узраста од 13 до 15 година потребне су границе у понашању јер на путу њиховог одрастања много је дезорјентисаности и недоумица услед тога што границе не постоје или су слабе. На почетку реализовања програма треба донети правила рада. Од изузетне је важности да сви учесници програма активно учествују у процесу утврђивања листе правила. За овај процес треба издвојити довољно времена и простора како би сви могли да се укључе у дискусију. Водитељи програма треба да нагласе да се не ради о преговарању око правила, већ о дискусији која има за циљ разумевање важности увођења правила, постизање договора о листи правила и мерама када се правила не поштују. Листу са договореним правилима најбоље је поставити у простор тако да буду видљива и доступна свима током рада. Током реализације програма водитељи радионица

треба да воде рачуна о томе како се договорена правила рада поштују. Важно да водитељи радионица користе мере похвале када се правила поштују и корективне мере у ситуацијама када се не поштују договорена правила. Адолесценту треба да буде јасно због чега је похваљен, односно зашто је кажњен. Утрђивање правила, изражавање јасних очекивања у погледу поштовања правила и доследно вођење рачуна о томе како се спроводе стварају код адолесцента осећање сигурности.

Улога одраслих у процесу формирања младе особе веома је значајна. Када говоримо о особама од утицаја мисли се на особу којој адолесцент верује и коју поштује. За овакав однос потребно је време и заједничко улагање. Начин на који одрасла особа остварује комуникацију са адолесцентом доприноси грађењу односа поверења и поштовања. Дугорочно, начин комуникације адолесценту постаје модел понашања у односима с другима. Одрасли у комуникацији са адолесцентима треба да користе асертивни говор и на тај начин адолесцента подстичу да га учи, усваја и користи.

У свакодневним ситуацијама адолесценти (узраст 13 до 15 година) често улазе у сукобе једни с другима. То се дешава када доживљавају да је онај други сметња, препрека остваривању њихових циљева или кад опажају другу страну као некога ко угрожава њихову личност, уверења о себи, права и вредности. Неразвијеност система саморегулације осећања, мисли и понашања води импулсивном реаговању у тим ситуацијама и улажењу у конфликте. Улога одрасле особе је у ситуацијама конфликта међу вршњацима неопходна. Благовремено препознавање проблема који може да ескалира у конфликт и правовремено реаговање је један од начина решавања проблема. Када дође до конфликта од изузетног је значаја да се поступа према утврђеним процедурама и правилима. Важно је да одрасли приликом решавања конфликтних ситуација обезбеде да млади људи извуку важне лекције о конфликтима како би избегли, зауставили, конструктивно решили или спречили његову ескалацију. Након смиривања ситуације у групи треба разговарати о конфликту у циљу јачања капацитета адолесцената за конструктивно решавање сукоба.

Поред развојних карактеристика адолесцената, тешкоћу у раду на превенцији насиља међу њима представља културолошки, родни образац који диктира начин понашања. Ово је нарочито присутно код мушке популације (*прави мушкарац се не плаши; прави мушкарац не плаче...*). Одрасли у раду са адолесцентом треба да помогну да науче да постоје ризичне ситуације и да је важно да се пре импулсивног реаговања зауставе, да стану, размисле и процене ризике. Важно је да помажу младој особи да прихвати себе, да научи да је грешка показатељ погрешне стратегије и поступака који нису дали жељени резултат. Треба их усмерити ка томе да анализирају грешке, а затим да мењају стратегију и да уложе труд у примену нове стратегије.

Уласком у адолесценцију пред младу особу се поставља задатак формирања сопственог идентитета у више важних области живота. Адолесценти често питају себе ко су, колико вреде, узимају у обзир мишљење важних одраслих особа, као и мишљење вршњака. У том узрасту појам о себи обухвата све више области, укључујући физички изглед, социјалне и комуникацијске вештине и академска постигнућа.

Адолесценти са ниским постигнућем и проблемима у понашању негативно себе квалификују. Без обзира на то да ли испољавају неуспех у школи или у нечему чиме се баве, проблеме у учењу, хиперактивност, насилничко понашање, одсуство пажње или повученост, анксиозност или пасивност, они се не осећају добро сами са собом. Млада особа која је неуспешна или која се неприхватљиво понаша себе почиње да доживљава као лошу. Од изузетне је важности коришћење похвала у раду са младим људима. Одрасли треба да препознају шта то млади људи добро раде, у чему су успешни. Треба да их похваљују и охрабрују да наставе са радом. Похвала подстиче позитивно понашање. Она треба да буде у вези с понашањем, као и са остваривањем жељених циљева. Адолесценту треба да буде јасно због чега је похваљен. Циљ похвале је да увиди везу између личног труда и успеха или промене у понашању. Адолесцента увек треба поредити с њим самим, указујући му на напредовање и остварене промене, а никада га не поредити с другима.

У раду са овим узрастом могуће је користити скоро све методе и технике. Приликом организовања активности, одабира метода и техника рада треба узети у обзир узрастне особености, индивидуалне специфичности учесника програма. Може да се догоди да приликом поделе задатака старији

учесници програма негодују или одбју да учествују у неким активностима са изговором да су активности, *за млађу децу*. Како би се овакве ситуације предупредиле водитељи радионица на почетку учеснике треба да упознају са циљевима радионице и договоре расподелу улога и активности у којима ће учествовати. Треба водити рачуна да сви учесници учествују у активностима. Треба разговарати са децом, младим људима, питати их шта им се свидело током рада, а шта није, шта је то што они желе. На овај начин ствара се средина узајамног уважавања, али и пријатно радно окружење за све.

Приликом осмишљавања и реализовања активности добро је да задаци буду повезани са непосредним искуством адолесцента, са догађајима у његовој средини и у његовом времену. На овај начин се повећава могућност веће заинтересованости и укључености у активности.

Неке од тема изазваће различите емоције, реакције код појединих адолесцената (бес, љутњу, тугу, плач...). Веома је важно да у таквим тренуцима водитељи покажу емпатију, реагују у циљу пружања помоћи, подршке детету. Истовремено је важно да својим обраћањем остатку групе створе амбијент у коме таква реакција, понашање неће бити исмејано, омаловажено од стране осталих учесника. Може да се догоди да старији учесници исмевају своје вршњаке, или млађу децу из групе када плачу или исказују своје емоције (*Плаче као нека девојчица...*). Важно је да водитељи о насталој ситуацији и реакцијама деце разговарају са учесницима радионице. Током разговора неопходно је указати на неопходност уважавања осећања других, прихватање различитости, пружања подршке, емпатије.

Телесне промене, пробуђена сексуалност у овом узрасту доводе до тога да се млади људи најчешће групишу према полу. Често се може видети да су на почетку програма на једној страни груписане девојчице, а на другој дечаки. Видљива је заинтересованост за супротни пол, али и велика стидљивост већине да ступе у контакт. Водитељи приликом организовања активности треба да воде рачуна да поделом задатака измешају учеснике како би их довели у ситуацију да међусобно сарађују, комуницирају, упознају се. За стварање овакве ситуације веома су погодне активности, пројекти по избору адолесцената, у чију реализацију су сви укључени. Пројектна активност ће бити још успешнија ако укључује све узрасте (5. до 8. разред) јер ће учеснике довести у ситуацију да уче и унапређују различите животне вештине. Током рада на пројекту одрасли треба да прате динамику групе, да разговарају са учесницима, помажу им да разреше проблеме, конфликте, помажу у налажењу решења, похваљују њихов рад, резултате, лични напредак. По завршетку активности одрасли треба да створе ситуацију у којој ће се отворено разговарати о активностима, процесима током рада. Веома је важно да водитељи подстичу дискусију међу младима. Ово је уједно простор за примену различитих вештина и знања из сфере комуникације, али и простор за лични рад и развој сваког младог човека.

Адолесценти ће најчешће рећи да им није важно да њихови родитељи, старатељи буду упознати са тим шта раде на радионицама. Међутим, присуство родитеља на неком догађају, њихова похвала, подршка од великог су значаја младој особи. Зато је веома важно да о процесу, резултатима рада, напредовању њиховог детета, водитељи радионица упознају родитеље. Добро је да о тренутку, начину како ће то бити урађено договоре водитељи са адолесцентима.

Уколико у групи деце са којом планирате активности има адолесцената са сметњама у развоју, молим Вас да прочитате препоруке за рад са децом са сметњама у развоју на страни 10 до 12 и према томе прилагодите њихово учење у активностима.

I Успостављање правила рада

Израда правила рада, разумевање важности поштовања правила рада.

Прилог 1. *Проблемске ситуације, папир, фломастери.*

1. МЕСТО КАКВО ЖЕЛИМ ЗА РАД

90 минута

Водитељ/ка радионице учесницима најављује рад у малим групама. Учеснике радионице групише у неколико мањих група (онолико колико цедуља са проблемским ситуацијама водитељ/ка припреми). Представник/ца сваке групе извлачи из шешира, једну од цедуља на којој је представљена проблемска ситуација (Прилог 1). Задатак сваке групе је да осмисли и припреми драматизацију проблемске ситуације коју су добили и представе је осталим учесницима.

Чланови малих група, уз помоћ водитеља припремају драматизацију ситуације (додељују улоге, договарају текст, осмишљавају сценографију). Важно је да приликом осмишљавања драматизације чланови групе прикажу осећања ликова које тумаче, посебно лика који је жртва непоштовања правила. Задатак сваке групе је да осмисли назив своје ситуације.

У наставку свака група представља своју драматизацију осталим учесницима радионице (тако што ће је одиграти) и назив који су дали.

Након представљања проблемске ситуације водитељ/ка отвара дискусију на нивоу целе групе постављајући питања:

- *Да ли је група извршила задатак (постигла договор у групи и припремила предлог наредне активности)?*
- *Зашто нису успели да изврше задатак?*
- *Који је кључни разлог зашто нису успели?*
- *Зашто је дошло до такве ситуације?*
- *Која осећања препознају код јунака?*
- *Како сте се ви осећали док сте посматрали ситуацију?*
- *Да ли је ситуација могла другачије да се одвија?*
- *Да би група испунила задатак шта треба другачије урадити?*

Уз помоћ водитеља учесници радионице треба да формулишу правило рада/понашања како би се избегла приказана ситуација.

Водитељ/ка радионице поставља питање да ли правила која су написана треба да важе током рад њихове групе. Водитељ/ка позива учеснике радионице да допуне листу правила која сматрају да треба да важе за њихов рад и групу, уз образложење и објашњење. Коначна листа правила рада треба да буде донета тако што ће се са листом сви учесници сложити.

Водитељи радионице могу самостално да осмисле проблемске ситуације, прилагођене специфичностима групе са којом раде.

Листа донесених правила не мора да буде велика. Током рада листа правила може се кориговати, допуњавати, мењати зависно од ситуације у групи (колико се правила поштују, који и какви проблеми у раду и комуникацији се појављују ...).

Учесници радионице могу визуелно да прикажу донесена правила и поставе их у простор како би била видљива свима.

Веома је важно да током рада, у наредним радионицама водитељи подсећају на правила и охрабрују учеснике да то чине (позивају се на усвојено правило у ситуацијама када се не поштују).

II Здрави стилови живота

Уочавање, препознавање облика понашања који доприносе здрављу, развијање позитивних односа и усвајање навика и понашања које негују здравље младих.

ОБЛАСТ: Здравље, значај физичких активности, општа и лична хигијена, хигијена зуба, значај здраве исхране.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности и практичне вежбе упознати са здравим стиловима живота и зашто су редовна физичка активност, лична хигијена, здрава исхрана значајни за развој. Деца и млади ће кроз активности усвојити вештине које су важне за очување здравља и усвајање здравих стилова понашања.

МЕНИ ЈЕ ЗДРАВЉЕ ВАЖНО

1. ШТА ЈЕ ЗДРАВЉЕ

30 минута

Прилог 2. *Шта је здравље*, табла / флип-чарт, фломастери

Током ове активности учесници ће размишљати и разговарати о томе шта је то здравље, који фактори утичу на њега, шта су здрави стилови живота и да ли се учесници понашају на начин који доприноси очувању здравља.

Сваки учесник/ца ће попунити упитник, а затим у групи 4-5 особа дискутоваће о одговорима.

- У наставку групе презентују своје одговоре на питања из упитника са којима су се услагласили, наводећи пројединачне сличности и разлике у одговорима. Водитељ/ка након тога на табли напише: *Здравље је...* и каже учесницима да наведу све речи које повезују са здрављем. Водитељ/ка записује све речи и кроз дискусију наводи на закључак да је здравље сложен феномен и да подразумева поред физичког и психилошко, емоционално и социјално здравље. Посебно нагласити утицај емоција на здравље.

2. ШТА ЗА ТЕБЕ ЗНАЧИ БИТИ ЗДРАВ

30 минута

Прилог 3. *Шта за тебе значи бити здрав*, табла / флип-чарт, фломастери

Водитељ/ка и учесници током ове активности анализирају факторе који утичу на унапређење здравља и усвајање здравих стилова живота.

Водитељ/ка учеснике дели у 4-5 група и сваком учеснику подели упитник и објашњава да се табела попуњава на следећи начин:

Колона 1: сваки учесник/ца обележава знаком + осам исказа који су по њему/њој најбитнији за очување здравља.

Колона 2: ових осам исказа сваки учесник/ца рангира од најважнијег до најмање важног дајући 8 поена за најважнији, 7 за мање важан, и тако редом до 1 поена за најмање важан исказ.

Након тога, учесници у групи дискутују рангиране исказе.

Колона 3: сви обележавају 8 исказа за које су се као група сложили да су најважнији. Рангирање се врши по истом принципу - дајући 8 поена за најважнији, 7 за мање важан, и тако редом до 1 поена за најмање важан исказ.

Водитељ/ка на табли уписује бодове за најважније исказе сваке групе, а затим се бодови сабирају за сваки исказ и добија коначни ранг. Водитељ/ка усмерава учеснике да објасне разлике између рангирања као појединци и као група, као и да наведу разлоге за ранг исказа као група.

У оквиру велике групе водитељ/ка и учесници дају аргументе везане за исказе и зашто су их тако рангирани.

3. ФИЗИЧКА АКТИВНОСТ

45 минута

Табла или флип-чарт, велики бели папир, фломастери у боји

Водитељ/ка и учесници ће кроз ову радионицу истраживати значај физичке активности кроз израду промотивног материјала за различите узрастне групе.

Водитељ/ка дели учеснике у 4 групе. Свака група има задатак да направи промотивни материјал за кампању Црвеног крста – Очувајмо здравље кроз редовну физичку активност.

Свака група ради промотивни материјал за различиту циљну групу:

Група 1. здрави одрасли – реклама на телевизији (чланови групе треба да глуме)

Група 2. предшколска деца – представа

Група 3. адолесценти девојке – постер у часопису

Група 4. адолесценти дечаци – реклама прилагођена за радио као реп песма (чланови групе треба да глуме)

Групе имају задатак да заједнички продискутују и припреме промотивни материјал и представе резултате групе као и препоручене активности, време и место одржавања. На крају радионице учесници и водитељ/ка лепе постере на зид у просторији за рад.

4. ДУВАНСКА ЗАВИСНОСТ

90 минута

Прилог 4. *Дуванска зависност*, флип-чарт папир, маркери, лепак, маказе, различити магазини и новине, пластелин.

Водитељ/ка кроз ову активност са учесницима разматра штетност дувана. Учесници ће научити о негативним ефектима дувана на организам.

Водитељ/ка започиње активност кроз следећа питања:

- *Шта знате о дувану и о штетности пушења?*
- *Зашто је пушење по вашем мишљењу штетно?*

Водитељ/ка записује одговоре учесника на флип-чарт и даје основне информације о ефекту које пушење има на организам и разложима зашто не треба пушити. Ове информације се могу представити и кроз презентацију.

Водитељ/ка у наставку радионице дели учеснике у 3 групе. У оквиру малих група потребно је да учесници поделе улоге које су наведене у задацима и да се заједнички договоре око стратегије и аргумената које ће користити како би представили другој страни разлоге за престанак пушења. Групе представљају своје аргументе кроз драматизацију.

У наставку сви заједно праве избор најбољих аргумената које исписују на флип-чарту или табли.

Након презентације водитељ/ка истим групама дели флип-чарт папир и фломастере/маркере и објашњава да се у средини просторије налазе различити материјали од новина, часописа, пластелина, маказа, папира у боји и да свака група може да узме оно што им је потребно из средине просторије. Свака група ће имати задатак да направи постер за кампању *Реци НЕ пушењу* чиме ће приказати шта су научили о штетности дувана. Групе се заједнички договарају о начину како ће дизајнирати свој постер и бирају особу која ће га на крају групног рада презентовати.

У радној свесци 3 за старији основношколски узраст, у сегменту Додатне информација за водитеље, налазе се детаљне информације о штетности дувана потребне за реализацију ове активности.

5. ИМАМ ПРАВО НА НЕ

40 минута

Прилог 5. *Имам право на НЕ*, папири, оловке.

Током ове радионице водитељ/ка и учесници ће заједнички анализирати проблем злоупотребе алкохола. Радионица ће допринети да се код учесника изграде вештине одупирању од притиска вршњака и окружења, да се повећа свест о могућности самосталног одлучивања о свом здрављу, развијање осећаја одговорности за сопствене поступке и допринос савладавању вештина асертивне комуникације.

Водитељ/ка дели учеснике у групе од 4-6 чланова. Свака група извлачи по једну од припремљених ситуација са задатком да смисли што више начина/изјава/аргумената да се одупре притиску вршњака. Пожељно је да сваки тај начин буде асертиван и да сваки од њих презентује други члан групе како би се сви непосредно опробали у симулираном реаговању на овакву врсту притиска.

Након групног рада представници група у складу са задатком презентују аргументе кроз драматизацију.

Током дискусије водитељ/ка и учесници аргументују сваки од одговора и реакција на задату ситуацију.

Водитељ/ка треба да процени да ли су све ситуације примерене узрасној групи и у складу са тим формира број малих група.

У радној свесци 3 за старији основношколски узраст, у сегменту Додатне информација за водитеље, налазе се детаљне информације о злоупотреби алкохола потребне за реализацију ове активности.

6. ШТИТИМ СВОЈЕ ЗУБЕ

45 минута

Прилог 6. Болести зуба

Кроз ову активност учесници ће научити различите начине заштите зуба од оних уобичајених, а то значи уочити и елиминисати понашања која могу да штете зубима, као што су пирсинг у устима и коришћење дувана.

На почетку активности водитељ/ка пита учеснике на који начин се обавља дневна нега уста и зуба. Уколико је потребно водитељ/ка подсећа учеснике на најзначајније:

- Добра хигијена уста и зуба доприноси лепом осмеху, јасном и правилном говору, омогућава правилно жвакање хране, доприноси самопоуздању и утиче на укупно здравље појединца.
- Зуби се одржавају прањем најмање два пута дневно пастом за зубе која садржи флуорид и уз коришћење конца за зубе, редовним одласком зубару, здравом исхраном.
- Шта се дешава са зубима ако о њима не бринемо на правилан начин - лош задах, мрље на зубима, појава каријеса, отицање десни па чак и губитак зуба.
- Хајде да се подсетимо шта је каријес - рупа у зубу, она указује да је зуб почео да пропада, губи снагу, може да се поломи и да пропадање пређе и на друге зубе.
- Зубне насlage које настају конзумацијом хране која садржи шећер, доводе до појаве каријеса. Зубне насlage се уклањају редовним прањем зуба. Уколико се не уклањају зубне насlage постају чвршће и то је каменац који онемогућава правилно чишћење зуба и доводи до обољења десни који могу да крваре, па чак може доћи и до парадентопатије- испадање зуба.

Након кратког подсећања и дискусије водитељ/ка усмерава разговор о понашању и навикама које могу да утичу на пропадање зуба и на здравље младих. Водитељ/ка може усмеравати дискусију на следећи начин:

- *Један од најтежих ствари када си тинејџер је прављење избора који могу да утичу на здравље или на изглед, и самим тим, могу одредити будућност. Неке од тих су мале ствари као тип фризура коју ћемо имати, али неке од одлука које правимо могу имати одлучујући утицај на наш живот. Ми ћемо током наредних активности управо говорити о неким одлукама и изборима који директно утичу на здравље зуба и уста.*
- *Зашто је некада тешко да направимо правилан избор (развој лоших навика, тешкоћа да се супротставимо трендовима или притиску вршњачких група, непоседовање информација и знања који могу да утичу на правилан избор).*
- *Који су неки од избора које можемо да чинимо, а који могу утицати на здравље зуба и уста (пирсинг уста, пушење, прекомерно конзумирање брзе хране и пијење газираних сокова, нередовна посета зубару, нередовно прање зуба)?*
- *У наставку ћемо разговарати управо о тим лошим навикама и на који начин можемо да их се решимо – као нпр. грицкање ствари као што су коцкице леда, оловке, тврде бомбоне и сл. Грицкање твдих објеката може оштетити зубе. Шта мислите који је прави начин да се решимо ове навике? Одговоре водитељ/ка записује на флип-чарт табли (направити сопствени подсетник у телефону да се не жваћу тврди објекти, замолити пријатеља да те сваки пут подсети да не жваћеш нпр. оловку).*
- *Још једна од изразито лоших навика је конзумирање цигарета. О штетности цигарета смо говорили у претходним активностима, где смо истакли да је дукан изузетно штетан не само за зубе и уста већ за цео организам.*

Водитељ/ка дели учеснике у парове и сваки пар има задатак на напише слоган против употребе дуканских производа. Учесници имају 10 минута за рад у паровима. Након излагања слогана, група треба да се одлучи за један слоган који ће бити написан на великом папиру и залепљен у простору за рад.

7. ЗДРАВА ХРАНА И ПОРЕМЕЋАЈ ИСХРАНЕ

120 минута

Прилог 7. Пирамида исхране (празна), прилог 8. Групе хране и њихова добробит за организам, прилог 9. Осмисли свој тањир, прилог 10. Каћин проблем, опис и задаци за групе.

Водитељ/ка најављује учесницима да ће и даље разговарати о здравим стиливима живота. Један важан фактор за очување здравља је и здрава исхрана. Водитељ/ка поставља питање учесницима шта је по њима здрава храна која нам помаже да очувамо здравље и имамо више енергије и снаге. Водитељ/ка записује одговоре учесника на флип-чарту.

Након тога водитељ/ка учесницима показује пирамиду здраве исхране уз појашњење. У наставку активности водитељ/ка дели учеснике у 4-5 група и свака група добија папир на коме се налази пирамида исхране, али без наведених група хране. Учесници имају задатак да намирнице са листе коју су заједнички сачинили током уводне активности и која је приказана на флип-чарту, ставе на право место у пирамиду исхране, а на основу информација које су добили од водитеља.

Након рада у малим групама учесници презентују свој рад, а водитељ/ка и остале групе допуњавају уколико је потребно.

Водитељ/ка дели учесницима табелу која приказује групе хране и коју добробит свака група има за здравље. У наставку водитељ/ка дели учеснике у 5 група. Свака група добија радни лист *Осмисли свој тањир* са задатком да у складу са информацијама које имају саставе здрав оброк према групама хране (прилог 9, тањир у прилогу је подељен према групама намирница и потребно га је попунити тако што ће написати назив намирнице). Свака група ће осмишљавати различит оброк:

- Група 1. Доручак
- Група 2. Преподневна ужина
- Група 3. Ручак
- Група 4. Послеподневна ужина
- Група 5. Вечера

Потребно је да групе између себе сарађују како би њихов дневни јеловник био избалансиран и састојао се од храњивих појединачних оброка. Водитељ/ка указује учесницима да треба да воде рачуна да намирнице правилно распореде у току дана по оброцима. Након завршеног групног рада учесници приказују оброке које су сачинили и дискутују о томе. Један представник из сваке групе прочита њихов *здрав тањир*. Након тога следе коментари учесника о састављеном јеловнику као и предлози/сугестије/похвале и заједничко цртање великог тањира здраве исхране током једног дана на флип-чарт папиру који ће водитељ/ка залепити у просторији за рад.

У наставку активности водитељ/ка пита учеснике да ли знају шта су то поремећаји исхране и да ли могу да наведу пример. Водитељ/ка кроз презентацију представља учесницима шта су то анорексија и булимија, на који начин настају, који су симптоми и на који начин се лече. У наставку водитељ/ка дели учеснике у 4 групе и свака група добија радни лист са задацима које треба да реши (прилог 10). Водитељ/ка прочита причу која приказује проблем девојчице Каће. У зависности од расположивог времена и броја учесника водитељ/ка одлучује да ли ће свакој групи доделити да решава само 1 задатак или сва 4 задатка. Свака група добија копију приче и задатке.

Након групног рада свака група излаже своја мишљења и даје предлоге како помоћи Каћи. На крају сви заједно праве избор најбољих решења које исписују на флип-чарту или табли.

Активност може да се подели на два термина, у једном би се обрађивала тема здраве исхране, а током другог поремећаји исхране.

У радној свесци 3 за старији основношколски узраст, у сегменту *Додатне информација за водитеље*, налазе се детаљне информације о поремећајима исхране потребне за реализацију ове активности.

8. КАМПАЊА "ЖИВИМО ЧИСТО И ЗДРАВО"

60 минута

Флип-чарт папир (може и велики бели чаршав), материјал за сликање, боје за сликање, боје у спреју, маказе, примери неких промотивних материјала.

Кроз ову активност млади ће дизајнирати и развити промотивни материјал или слику како би едуковали остале у заједници/школи о важности одржавања добре личне хигијене као и о важности здравих стилова живота. Водитељ/ка започиње радионицу тако што младима истиче да наша лична хигијена и начини на које водимо рачуна о личној хигијени утичу на наше здравље и на здравље наше породице. У наставку кроз спонтано изношење идеја млади дискутују о томе шта је потребно учинити на себи, у својој породици и/или заједници, а што ће допринети превенцији појаве и ширења различитих болести. Водитељ/ка записује идеје учесника на флип-чарту.

Водитељ/ка појашњава учесницима да су јавне кампање или кампање подизања свести јавности најефикасније у истицању важности хигијене и здравих стилова живота заједнице.

Након увода, водитељ/ка дели учеснике у 4-5 група са задатаком да дизајнирају сопствени промотивни материјал (постер, банер, лифлет, ТВ рекламу, позоришну представу, луткарску представу), а која би имала за циљ да подигне свест и упозна заједницу о важности одржавања хигијене и очувања здравља уопште.

Теме које могу бити предмет кампање ће зависити од контекста заједнице, шта млади виде као проблем у својој заједници. Неке од тема могу бити:

- Рециклирање и одлагање отпада
- Инструкције за прање руку
- Здрава исхрана
- Кампања против пушења
- Лична хигијена
- Штетност алкохола

За сваку од тема учесници треба да одреде циљну групу као нпр. вршњаци, родитељи, млађа деца, мајке, сеоска домаћинства и сл.).

Пре него што учесници крену са радом водитељ/ка истиче да је потребно да у малим групама продискутују о томе какве су поруке најефикасније и интересантне њиховој циљној групи и у складу са тим припреме своју малу кампању:

- Јасна и кратка порука која је лака за разумевање
- Порука кампање је повезана са начином живота људи у заједници
- Занимљива и може привући пажњу циљне групе

На крају радионице водитељ/ка излаже радове ученика у просторијама Црвеног крста или у просторијама заједница где се окупља циљна група којој је кампања била намењена.

Водитељ/ка може пре саме радионице да позове здравственог радника из здравственог центра да презентује један пример успешне кампање која промовише здраве стилове живота.

Препоручује се да се радионица изводи у више сусрета, нарочито ако се учесници одлуче да као метод промоције користе позоришне или луткарске представе.

Организација Црвеног крста може успешне промотивне поруке користити у оквиру својих активности са одређеним циљним групама.

III Како бити безбедан

Уочавање, препознавање облика понашања који доприносе безбедности, усвајање вештина и облика понашања који доприносе безбедности младих.

ОБЛАСТ: Општа и лична безбедност, прва помоћи.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности и практичну вежбу упознати са мерама опште безбедности у случајевима различитих незгода и несрећа, значајем прве помоћи, личне сигурности и заштите од злоупотребе и трговине људима. Млади ће кроз активности усвојити вештине које су важне за безбедност у кући, школи и на улици.

ПРВА ПОМОЋ

Активности које следе треба да буду реализоване од стране волонтера који су обучени у основним мерама прве помоћи.

1. ШТА ЈЕ ПРВА ПОМОЋ

30 минута

Током ове активности учесници ће научити шта је прва помоћ, ко указује прву помоћ, где се она указује и шта је важно знати приликом пружања прве помоћи.

У уводном делу водитељ/ка пита учеснике, шта је по њиховом мишљењу прва помоћ. Одговори се записују на флип-чарту. На крају водитељ/ка сумира одговоре и заједнички долазе до значења појма прва помоћ:

- Скуп мера и поступака.
- Које предузима онај ко је први у прилици да ту помоћ пружи.
- Непосредно после повређивања или изненада настале болести.
- Са циљем да се спаси људски живот и очува здравље повређене или оболеле особе.
- Прва помоћ није замена медицинској помоћи, али је важан део у ланцу спасавања.

Повређеној особи прва помоћ може спасити живот или олакшати бол и патњу, спречити да дође до погоршања или додатних повређивања и оштећења или погоршања изненадно настале болести или стања.

Водитељ/ка у наставку дискусије пита ученике ко може да пружа прву помоћ? Прву помоћ могу да пружају обучене особе које се називају *спасиоци* који су обучени за пружање прве помоћи.

Прва помоћ се може указивати у било којој несрећи, где постоји јасан план акције који се доследно спроводи. Основни кораци поступања у свакој несрећи су:

1. Процена ситуације
2. Безбедност спасиоца и повређеног
3. Мере неодложне помоћи
4. Позив у помоћ
5. Помоћ коју обезбеђујете од стране других

2. СТРИП ПРВЕ ПОМОЋИ

60 минута

Прилог 11. *Мере основне животне потпоре*, плакат или постер за заједничку просторију који служи као подсетник (плакат прве помоћи за мере оживљавања), лутке за вежбање мера основне животне потпоре.

Основни циљ ове активности је упознати учеснике о мерама основне животне потпоре. Водитељ/ка дели учеснике у групе по 4-5 чланова. Свака група добија картице (из прилога 11) на којима је приказан протокол основне животне потпоре. Учесници у групама треба да поређају слике у правилан редослед. Током ове активности учесници ће научити правилан поступак помоћи код особа без свести и дисања.

Водитељ/ка даје јасне инструкције учесницима да поређају картице које су добили као стрип односно по редоследу протокола основне животне потпоре (од онога што прво радимо до последњег корака). Уколико је потребно водитељ/ка може дати додатна објашњења о томе шта која картица представља. Кроз питања и дискусију наводити учеснике до тачног редоследа:

- *Када видимо неког да лежи на улици шта ћемо прво урадити?*
- *Како ћемо проверити да ли је будан?*
- *Кога треба да позовемо када се неко повреди?*

Када учесници поређају картице онако како мисле да треба, водитељ/ка заједно са учесницима на табли/флип-чарт папиру пише тачан редослед поступака у протоколу мера основне животне потпоре. Водитељ/ка напомиње ситуације у којима се овај поступак примењује и наглашава шта су научили кроз ову радионицу, са напоменом да само обучене особе могу примењивати овај протокол док остали имају обавезу да позову хитну помоћ.

У наставку водитељ/ка постави неколико лутака на којима се могу вежбати мере основне животне потпоре. Прво водитељ/ка демонстрира цео поступак и позива једног по једног учесника да понови поступак. Овај део активности могу водити два водитеља, тако што ће поделити групу и свака ће имати прилику да испроба поступак основне животне потпоре.

3. МАРКОВ ПРОБЛЕМ

90 минута

Прилог 12. *Марков проблем*, торбица прве помоћи са санитарским материјалом, реквизити за шминкање повреда.

Водитељ/ка најављује учесницима да ће током ове активности анализирати једну уобичајену ситуацију која може да се догоди сваком.

Водитељ/ка чита наглас причу из прилога 12 и свакој групи, након тога, дели копију приче са задатком да обележе све факторе ризика од значаја за повређивање у овој ситуацији као и какве све повреде Марко и његови другови могу да имају у описаној ситуацији.

Одговоре водитељ/ка записује на табли или флип-чарту. Неки од одговора могу бити: сунчаница, утапање, опекотине првог степена.

Водитељ/ка наставља радионицу тако што замоли за три добровољаца из групе. На једном од учесника други водитељ/ка ће нашминкати знаке сунчанице, на другом знаке опекотина првог степена, док трећи добровољац ће симулирати утопљеника.

Први водитељ/ка пита остале учеснике на који начин би помогли особи која има сунчаницу. Претходно водитељ/ка исприча знаке и симптоме сунчанице.

Одговори деце се записују на флип-чарт. Водитељ/ка коригује одговоре уколико је потребно и демонстрира мере прве помоћи особи која има сунчаницу.

Исти кораци се спроводе и код друге и треће повреде/стања – опекотине првог степена рамена и лица, утопљеник.

Потребно је да активности које следе реализују волонтери који су обучени у основним мерама прве помоћи као и волонтери који шминкају повреде.

4. ПРИЧА О БИЦИКЛИМА

120 минута

Прилог 13. *Прича о бициклима*, торбица прве помоћи са санитарским материјалом, реквизити за шминкање повреда.

Водитељ/ка најављује учесницима да ће током ове активности анализирати једну уобичајену ситуацију која може да се догоди сваком.

Водитељ/ка чита наглас причу из прилога 13 и свакој групи, након тога, дели копију приче са задатком да обележе све факторе ризика од значаја за повређивање у овој ситуацији као и све повреде које је Милош могао задобити у описаној ситуацији.

Одговоре водитељ/ка записује на табли или флип-чарту. Неки од одговора могу бити: посекотине лица од разбијених наочара, расекотина аркаде, угануће оба ручног зглоба, прелом подлактица, расекотине и раздоротине на коленима и потколеницама.

Водитељ/ка наставља радионицу тако што замоли за пет добровољаца из групе. На овим учесницима други водитељ/ка шминка наведене повреде.

Како се нашминка једна повреда остали учесници и водитељ/ка дискутују на који начин би помогли особи која има приказану повреду. Претходно водитељ/ка исприча знаке и симптоме повреде.

Одговори се записују на флип-чарт. Водитељ/ка коригује одговоре уколико је потребно и приказује мере прве помоћи.

Исти кораци се спроводе и код других наведених и нашминканих повреда.

Водитељ/ка са овом узрасном групом може реализовати радионицу *Технике превејања*, која је описана у модулу 2 намењеном деци млађег основношколског узраста.

Потребно је да активности које следе реализују волонтери који су обучени у основним мерама прве помоћи као и волонтери који шминкају повреде.

ПОНАШАЊЕ У НЕЗГОДАМА

1. ГЛАВНИ ТИПОВИ ПРИРОДНИХ КАТАСТРОФА

60 минута

Прилог 14. *Природне катастрофе*, прилог 15. *Мере које треба предузети у случају природне катастрофе*, прилог 16. *Током ванредне ситуације, ја треба да...*

Водитељ/ка започиње овај сегмент активности кроз питања која поставља учесницима о томе које природне катастрофе познају. Одговоре водитељ/ка записује на флип-чарту или табли.

Сумирајући одговоре учесника водитељ/ка приказује слике типова природних катастрофа и даје кратак опис:

Олуја са грмљавином и муње	Овај тип олуја се састоји од муње (светло) и грома (прасак). Гром може проузроковати лом прозора, ватру, нестанак струје и експлозије, уколико дође у контакт са горивом. Може бити изузетно опасан за људе, јер може доћи до озбиљних опекотина и струјног удара.
Земљотрес	Земљотреси или сеизмичке активности су нагла кретања Земљине коре. Тремори или подрхтавања се обично дешавају изненада и остављају мало времена за реакцију. Немогуће је спречити или прогнозировать земљотрес. Тремори који се региструју испод 3,5 степени на Рихтеровој скали, обично прођу незапажено. Потреси чија магнитуда износи од 5,5 до 6 степени, могу да узрокују оштећења зграда. Када земљу тресе потрес магнитуде 7 и више степени, сматра се великим земљотресом који може да узрокује велику штету.
Поплаве	Поплаве представљају катастрофу која узрокује већину материјалне штете у Србији. Поплаве су преливање река и језера проузроковане превеликим растом нивоа воде (водостаја). Овај раст може бити условљен великим падавинама, наглим топљењем снега, снежних блокова или санти.
Снежне олује	Ова природна појава окарактерисана је великим снежним падавинама и jakim ветровима. Видљивост је знатно смањена и постаје проблематично радити и путовати на отвореном. Приликом снежне олује боље је остати у кући. Школе су углавном затворене, а саобраћај на аутопутевима је ограничен. Током снежне олује, температура ваздуха је углавном виша зато што су падавине највеће када су температуре мало испод 0 степени Целзијуса.
Торнадо	Торнадо је тип кружног ветра у облику левка који је уперен ка тлу и уништава све на свом путу. Овај тип феномена може чупати дрвеће, превртати кола и уништавати читаве куће.
Клизишта	Клизишта су кретања глиненог типа земље који је презасићен водом. Ова кретања се дешавају веома брзо и остављају мало времена за реакцију. Ризици повезани са клизиштима проистичу из последица брзог кретања рушевина или земље која се урушава.
Шумски пожари	Највећи број пожара који уништавају шуме проузроковани су људским немаром, попут камперских ватри које нису угашене до краја, бачене упаљене цигарете итд. Ипак, пожари који су проузроковани природним појавама, попут грома, много су опаснији и захватају веће површине. Шумски пожари се шире веома брзо, посебно када је ветровито и суво време.
Вулканске ерупције	Вулкани се могу описати као Земљини димњаци кроз које се испушта магма. У Србији не постоје вулкани па нема опасности од вулканских ерупција.
Урагани	Урагани су огромне тропске олује које могу да нанесу велику штету. Називају се такође „тропски циклони“ или „тајфуни“. Потичу из близине океана, обично близу екватора. Прате их силовити ветрови и јаке кише.

Топли таласи и интензивна хладноћа	Топли талас и интензивна хладноћа су појаве које се дешавају са доласком масе хладног или топлог ваздуха који смањује или подиже температуру у знатној мери. Дуготрајни таласи врућине или хладноће могу узроковати смртне исходе, посебно међу старијим особама и децом, који припадају осетљивим групама популације. Може да се деси да услед интензивног таласа хладноће, породице буду приморане да остану у кући неколико дана.
Екстремне врућине	Тачна дефиниција екстремне врућине варира, али се увек односи на необично топлу температуру у поређењу са просечном температуром у региону.

Након дискусије и кратког разговора о природним катастрофама водитељ/ка дели учеснике у 3 групе. Свака група има задатак да наведе мере које треба предузети у случају природне катастрофе и то:

- Група 1. Мере које треба предузети у случају олује са грмљавином код куће, ван куће и у аутомобилу
- Група 2. Мере које треба предузети у случају земљотреса код куће, ван куће и у аутомобилу
- Група 3. Мере које треба предузети у случају поплаве код куће, ван куће и у аутомобилу

Водитељ/ка свакој групи даје радни лист са табелом коју попуњавају.

Након групног рада, представници приказују своје закључке, а кроз дискусију водитељ/ка и учесници истичу најбитније:

	Код куће	Ван куће	У аутомобилу
Олуја са грмљавином	Остати у кући. Држати се даље од прозора и металних предмета. Искључити све електричне уређаје (телевизор, кухињске апарате, итд.).	У близини куће- уђи и пратити претходно дата упутства. Далеко од куће - потражити склониште унутар оближњих зграда. На отвореном - чучнути и сагнути главу. Држати се даље од струјних или телефонских каблова и металних предмета. Никада не тражити склониште испод дрвета. Избегавати вожњу бицикла или мотора.	Паркирати ауто даље од струјних или телефонских каблова и великог дрвећа. Искључити мотор и остати у ауто док не прође олуја.
Земљотрес	Остати у кући. Држати се даље од прозора и полица. Ако се не може пронаћи склониште испод	Пронаћи место даље од зграда и дрвећа или других конструкција које се могу срушити.	Паркирати ауто у безбедном делу далеко од мостова, надвожњака и других конструкција које се могу срушити.

	<p>намештаја, наслонити леђа на зид и заштитити главу.</p> <p>Потражити склониште испод столова и кретати се заједно са делом намештаја испод којег се кријете.</p> <p>Остати у месту где сте се склонили док подрхтавања не престану.</p> <p>Очекивати још подрхтавања.</p>	<p>Држати се даље од струјних или телефонских каблова.</p> <p>Лећи на земљу и ту остати док подрхтавање не престане.</p>	<p>Искључити мотор аута, остати унутра и ставити појас док подрхтавање не престане.</p>
Поплаве	<p>Искључити доводе струје и гаса ако је то неопходно.</p> <p>Преместити вредне ствари на више спратове куће.</p> <p>Остати на вишим спратовима и чекати инструкције локалних власти.</p>	<p>Држати се даље од поплављених подручја и отићи у више пределе.</p> <p>Избегавати прелажење преко или кроз поплављена подручја јер би вас могла однети јака струја воде.</p> <p>Остати у месту где сте видљиви и безбедни.</p>	<p>Избегавати задржавање у ауту, 60 цм воде може да однесе ваш ауто.</p> <p>Отићи у више пределе и тамо паркирати ауто</p> <p>Искључити мотор аута, изаћи из аута и чекати.</p>

Водитељ/ка сваком учеснику дели радни лист *Током ванредне ситуације ја треба да*, са задатком да самостално допуне реченице користећи речи: смирен, стрпљив, слушам, самосталан, причам, послушам.

2. ПОНАШАЊА И СТАВОВИ КОЈЕ ТРЕБА ЗАУЗЕТИ У ВАНРЕДНОЈ СИТУАЦИЈИ

45 минута

Прилог 17. *Шта треба урадити/шта се не сме урадити.*

Водитељ/ка у овој активности сумира претходну кроз неколико случајева. Водитељ/ка дели учеснике у 5 група. Свака група добија студију случаја и табелу из прилога 17 у којој треба да наведе природну катастрофу која је описана у тексту и поступке који су правилно урађени и они који нису, а које су учесници препознали у тексту.

Након рада у групама представник групе прочита студију случаја и закључке које је група имала. У великој групи водитељ/ка и учесници закључују шта у свакој појединачној ситуацији треба урадити, а шта се никако не сме.

3. ВРСТЕ КОМПЛЕТА ЗА ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ

60 минута

Прилог 18. *Мит и Истина*, прилог 19. *Садржај комплекта за преживљавање и залихе за ванредне ситуације*

Током ове активности учесници ће кроз симулацију једне ванредне ситуације формирати комплете за преживљавање и залихе за ванредне ситуације.

Водитељ/ка дели учеснике у 3 групе. У оквиру сваке групе водитељ/ка дели улоге појединцима који чине једну породицу, а у односу на број чланова групе (отац, мајка, деца, беба, бака, деда и сл.) са следећим задатком:

- Група 1: Догодила се поплава, вода ће се за један сат приближити вашој кући, пошто не знате колико воде се очекује и да ли ћете морати да напустите своју кућу потребно је да формирате два комплекта: комплет за преживљавање и залихе за ванредне ситуације.
- Група 2: Временска прогноза најављује снажну снежну олују, која би вас могла задржати у кући и неколико дана, потребно је да формирате комплет за преживљавање и залихе за ванредне ситуације.
- Група 3: У школи су вас учили о земљотресу и по доласку кући твоја породица и ти желите да сачините комплет за преживљавање и да обезбедите залихе за ванредне ситуације.

КОМПЛЕТ ЗА ПРЕЖИВЉАВАЊЕ	ЗАЛИХЕ ЗА ВАНРЕДНЕ СИТУАЦИЈЕ
Комплет мора да садржи разне основне ствари потребне за ванредну ситуацију. Садржај комплекта мора испуњавати специфичне потребе породице, посебно што се тиче опреме за бебе и преписаних лекова. Тачан списак ствари изгледа овако	Неке катастрофе као што су снежне олује, интензивне хладноће, земљотреси, еколошке или индустријске несреће, могу нас натерати да останемо код куће неколико дана. Увек имајте спремне залихе за 72 сата. Мењајте их обавезно једанпут годишње
Батеријска лампа	Један литар пијаће воде по одраслој особи за дан
Преносиви радио уређај	Конзервирана храна
Резервне батерије	Крекери, житарице и тестенина
Џепни нож	Путер, кафа, шећер, сок, инстант супа и биљни чај
Резервни сет кључева од аута	Суво воће и поврће
Новчаник са личном картом	
Полисе осигурања	
Резервна одећа за сваког члана породице	
Топла ћебад (једно по особи)	
Флаширана вода	
Некварљива храна	
Ствари за личну хигијену	
Новац	
Прибор за прву помоћ	

Отварач за конзерве	
Звиждаљка	

На крају активности водитељ/ка сваком детету дели радни лист *Мит и Истина*, са задатком да повежу сваки мит са леве стране са одговарајућом истином са десне стране.

Водитељ/ка и учесници у великој групи дискутују о тачним одговорима.

БОРБА ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА

На почетку овог сегмента волонтер, едукатор у програму превенција трговине људима ће одржати уводну презентацију прилагођену узрасту деце.

1. ИСПЕЦИ ПА РЕЦИ

60 минута

Флип-чарт, фломастери, маркери, маказе, лепак, старе новине и часописи, одштампан материјал са интернета

Током ове радионице учесници ће усвојити информације о појму *трговина људима*.

Водитељ/ка на почетку активности пита учеснике да ли су чули за појам *трговина људима* и шта је по њиховом мишљењу трговина људима. Водитељ/ка одговоре бележи на флип-чарту и упознаје учеснике са овим значењем. Водитељ/ка и учесници разговарају о опасностима трговине људима и последицама.

У наставку водитељ/ка дели учеснике на мање групе (3-5 група). Даје свакој групи задатак да направи пано којим ће упознати своје вршњаке са озбиљношћу појаве трговине људима и мерама опреза како би се заштитили од ове појаве. Након 45 минута, свака група качи свој пано на видно место, а водитељ/ка позива остале групе на дискусију о садржају паноа и јасноћи датих информација.

Питања које водитељ/ка може да постави:

- Да ли пано привлачи пажњу? Да ли бисте приметили овај пано?
- Да ли бисте стали и прочитали садржај?
- Да ли су вам слова довољно крупна, интересантна?
- Да ли вам је јасна порука?
- Да ли сте из паноа сазнали неке нове мере опреза?
- Шта бисте урадили након читања овог паноа?
- Да ли бисте променили неке обрасце свог понашања?

2. ИЗВУЦИ СЕ!

45 минута

Прилог 20. *Извучи се!*

Током ове активности учесници ће дискутовати о разлозима који могу довести до тога да неко постане жртва трговине људима, а све у циљу сазнања о мерама заштите.

Водитељ/ка, на почетку, објасни правила. Сви учесници седе у кругу, док им водитељ/ка дели унапред припремљене картице. Када сваки учесник/ца добије по једну картицу, водитељ/ка објашњава да свако има задатак да пронађе адекватну картицу код другог учесника (уколико неко

има картицу са могућим разлозима има задатак да пронађе особу која на картици има адекватну меру опреза и обрнуто). Када сви учесници пронађу своје парове, један по један пар излаже могући начин уласка у ланац трговине људима и адекватну меру опреза.

У наставку активности учесници ће увидети да свако може бити трговац људима и жртва. Учесници седе у кругу на својим местима. Водитељ/ка упознаје учеснике са правилима игре: „Када кажем да цео град спава, сви треба да зажмури и спусте главу. Шетаћу се у круг, додирнути некога и тако одабрати трговца људима. Када кажем трговац људима се буди, само особа која је изабрана за трговца људима отвара очи и на што дискретнији и тиши начин бира две особе које ће постати жртве трговине људима. Када кажем трговац људима спава, он/а спушта главу и такође зажмури. Након тога ћу најавити да се цео град буди и када сви отворе очи, објавићу ко је постао жртва и они више не учествује у игри. Онда ћемо започети дискусију о томе ко је трговац људима. У току дискусије сваки осумњичени има право да се брани. Након извесног времена уследиће гласање. Особа која има највише гласова биће избачена из игре. Уколико је та особа заиста трговац људима, игра се завршава. Уколико је лажно оптужена, игра се наставља.“

Текст за водитеља:

- Цео град спава. Затворите очи и спустите главе.
- Кога будем додирнуо/ла, он је трговац људима.
- Трговац људима се буди.
- Трговац људима спава.
- Цео град се буди. _____ и _____ више нису са нама. Они су постали/е жртве трговине људима.
- Шта мислите, ко је трговац људима? Имате 3 минута да продискутујете и оптужите једну особу.

Након три минута:

- Кога оптужујете? Да ли је већина сагласна са тим?
- Уколико је оптужена особа трговац људима: Браво! Успешно сте разоткрили опасног трговца људима и тиме спречили да многи буду увучени у ланац трговине људима.
- Уколико оптужена особа није трговац људима: Особа коју сте оптужили није трговац људима. Послали сте недужну особу у затвор.

Особа нема право да настави игру. Игра се наставља по горе наведеним правилима.

- Трговац људима може бити било ко, а жртва може бити свако. Нагласити учесницима да је веома важно да, пре него што донесу неку одлуку, детаљно опажају и широм отворених очију препознају све сумњиве сигнале из окружења. Важно је следити свој инстинкт и проверити сваку сумњу.

Уколико је група већа, може се одредити више трговаца људима.

3. ТРИ ПУТА МЕРИ, ЈЕДНОМ СЕЦИ

30 минута

Прилог 21. Три пута мери, једном сеци

Током ове активности учесници ће бити упознати са знаковима опасности од трговине људима и како да реагују у таквим ситуацијама. Водитељ/ка подели учеснике у две групе. Свака група добије картицу са причом. Унутар групе учесници поделе улоге и осмисле их. Уколико група то жели може осмислити и нове улоге при чему им се даје потпуна слобода инспирације. За овај корак имају 20 минута. Важно је да сви учесници групе учествују у осмишљавању завршетка понуђених прича, иако нису носиоци саме улоге. Потом свака група

представи своју причу. На крају сви заједно учествују у дискусији како се могу избећи сличне ситуације и ако до њих дође, како треба реаговати. Картице и питања за групе се налазе у прилогу 21.

Водитељ/ка наглашава учесницима: *Када се путује у непознати град, важно је не одвајати се од групе, или се јавити некоме ко ће у сваком тренутку да зна где си. Избегавати контакт са непознатим људима, а поготово одлазак са њима. Увек проверите агенцију која вам нуди посао, не потписујте уговор на језику који не разумете и увек се саветујте са стручном особом. Своје документе никоме не остављајте и увек их носите са собом. Пре одласка у страну земљу сазнајте бројеве телефона на којима можете да затражите помоћ.*

IV Развој хуманости и толеранције

Уочавање, препознавање и прихватање разлика и сличности, развијање позитивне осетљивости за различитости и развијање свести о постојању личног и културолошког идентитета, толеранције и сарадње међу вршњацима.

ОБЛАСТ: Толеранција, лични идентитет, уочавање сличности, поштовање разлика.

ШТА ОВДЕ УЧИМО: Чланови групе ће се кроз различите активности упознати са постојањем сличности и разлика међу људима, стварима, околином, личним идентитетом и поштовањем других као основи за изградњу културе ненасиља и мира.

1. ПРИЧА О ЈЕДНОЈ ИДЕЈИ

60 минута

Прилог 22. *Прича о једној идеји*, филм *Прича о једној идеји*.

Водитељ/ка на почетку активности говори учесницима да ће гледати филм који говори о настанку организације Црвеног крста и да ће у том филму видети шта све Црвени крст ради.

Након гледања филма водитељ/ка и учесници дискутују кроз следећа питања:

- *Шта је по занимању био оснивач Црвеног крста Анри Динан?*
- *Како је он дошао на идеју да помогне људима у невољи?*
- *Како им је помогао?*
- *Шта је Андри Динан урадио по повратку у Швајцарску?*
- *Да ли је потребно да се буде неки посебан човек да се уради хумано дело, да ли су то неки посебни људи?*
- *Да ли то може бити човек кога срећемо сваки дан?*
- *Да ли ви знате некога ко је помогао неком у школи или у улици, а да га претходно није познавао.*
- *Да ли је то неки суперхерој?*

Закључак водитеља после дискусије: *Обични људи могу да ураде хумано дело, исто као Анри Динан, који је био обичан човек, трговац који је урадио хумано дело и допринео да дође до развоја Црвеног крста, велике организације која се налази у свакој земљи света.*

Водитељ/ка у наставку активности дели учеснике у 2 групе. Свака група добија копију текста *Прича о једној идеји* са следећим задацима:

- Група 1. *Испричајте нам причу о Анри Динану вашим речима као што бисте је испричали вашим пријатељима - где се родио, у каквој породици је одрастао, које је професије био, да*

ли се у његовом животу десио неки посебан догађај што га је подстицало да помогне рањеницима код Солферино.

- Група 2. Ви сте новинари и имате интервју са Анри Динаном. Напишите питања која бисте волели да му поставите и покушајте да разлисате шта би били његови одговори. Ваше читаоце интересују шта је то подстакло Динана да помогне рањеницима код Солферино, како се осећао након тога, да ли је могао да замисли да ће његов поступак да доведе до оснивања највеће хуманитарне организације у свету.

Након рада у групама учесници представљају резултате рада мале групе. Водитељ/ка може подстаћи дискусију у великој групи кроз следећа питања:

- Ко су људи који чине дела попут Анри Динана?
- Да ли су то посебно храбри људи?
- Да ли можемо да научимо да будемо хумани?

2. ПРИНЦИПИ ЦРВЕНОГ КРСТА – МАГИЧНИ БРОЈ 7

45 минута

Прилог 23. Представи принцип исецкано у цедуље, прилог 24. Основни принципи Црвеног крста (копија за све учеснике), припремљени флип-чарт папири са наведеним принципима Црвеног крста и њиховим значењем, цртани филм *Помоћко*, стари часописи и новине, лифлети Црвеног крста, различите слике које приказују активности Црвеног крста, шешир.

Током ове активности млади ће се упознати са принципима Црвеног крста и њиховим значењем. Млади ће принципе Црвеног крста самостално приказати кроз различите креативне форме како би разумели њихово значење кроз поједностављени приказ.

Водитељ/ка у почетку говори учесницима да ће се током активности упознати са седам Основних принципа Црвеног крста који помажу запосленима и волонтерима да спроведу хуманитарне акције. Водитељ/ка пита учеснике да ли знају шта значи реч принцип. Водитељ/ка одговоре записује на флип-чарту и објашњава учесницима да су принципи начела, односно идеје водиље које одређују понашање појединца или професије.

Како би учесници лакше разумели на који начин Основни принципи одређују рад Црвеног крста, водитељ/ка учесницима приказује цртани филм *Помоћко*.

Након филма водитељ/ка дели учеснике у 7 група са следећим задатком:

- Свака група ће изабрати две цедуље из два различита шешира/кутије, у једном шеширу се налази име принципа, а у другом начин на који ће се принцип представити кроз рада ваше групе.

Водитељ/ка води рачуна да групе не знају задатке осталих група.

Чланови групе треба да продискутују о томе како схватају значење одређеног принципа и када се сагласе око значења то запишу на флип-чарту. Након тога према начину представљања принципа треба да поделе улоге и да поделе одговорности и задужења у оквиру малих група. Време групног рада је 30 минута.

По завршетку групног рада учесници представљају принципе у складу са добијеним задатком. Остали учесници могу да коментаришу и постављају питања. Како групе представљају принципе, водитељ/ка приказује значење принципа на унапред припремљеном флип-чарту или кроз презентацију, повезујући начин на који су учесници разумели значење принципа са његовом дефиницијом.

3. ПРЕДРАСУДЕ И ДИСКРИМИНАЦИЈА? НЕ ХВАЛА, НЕ ОВДЕ!

60 минута

Кругови исечени од самолепљивога папира у различитим бојама (уколико је група од 16 учесника потребно је 4 плава круга, 4 црвена, 4 жута, 4 зелена), 4 флип-чарт папира за групни рад, стари часописи и новине расподељени за 4 групе, 4 пара маказа, 4 паковања фломастера, 4 лепка, сат, флип-чарт, маркери.

Током ове активности учесници ће увидети разлику између стереотипа и предрасуда и како предрасуде воде до дискриминације. Учесници ће научити шта су предрасуде и дискриминација, када се дискриминација појављује и упознаће се са начинима како појединци могу да утичу на толерантније заједнице.

Учесници седе у кругу и водитељ/ка сваком учеснику лепи на чело самолепљиви круг у различитој боји, а у таквом редоследу да могу да се формирају четири различите групе (плава, црвена, жута, зелена). Учесници не треба да знају коју боју имају на челу. Водитељ/ка даје инструкцију учесницима да формирају групе према бојама које се налазе на њиховом челу, али нико не може да говори, могу само да користе невербалну комуникацију.

Када се групе формирају водитељ/ка иницира дискусију користећи следећа питања:

- *Како сте се осећали када сте пронашли прву особу за коју сте схватили да има исту боју на челу као и ви?*
- *Како се осећала особа која је пришла некој групи али је због погрешне боје била отерана?*
- *Да ли сте помагали једни другима да пронађете своју групу.*
- *Каквим све групама људи могу да припадају: фудбалски тим, школа...?*
- *Да ли се свако ко жели може придружити овим групама?*

Након кратке дискусије водитељ/ка већ формиране групе по бојама, замоли да седну у ћошак просторије где могу удобно да раде. Свака група добија задатак да именује једну особу да буде посматрач рада групе и да бележи шта чланови раде и говоре. Водитељ/ка наводи да ће доћи до сваке групе како би им поделио/ла материјал и дало/ла инструкције за рад.

Водитељ/ка иде од групе до групе са следећим инструкцијама:

Група 1. Водитељ/ка учесницима даје сет материјала са јасном инструкцијом: *Имате флип-чарт папир, различите часописе и новине, маказе и лепак. Направите колаж који ће представљати пролеће. Имате 20 минута. Можете почети са радом када будете хтели.*

Група 2. Водитељ/ка учесницима даје сет материјала са јасном инструкцијом: *Имате флип-чарт папир, различите часописе и новине, маказе и лепак. Направите колаж који ће представљати лето. Имате 20 минута. Можете почети са радом када будете хтели.*

Група 3. Водитељ/ка учесницима даје сет материјала са јасном инструкцијом: *Имате флип-чарт папир, различите часописе и новине, маказе и лепак. Направите колаж који ће представљати јесен. Имате 20 минута. Можете почети са радом када будете хтели.*

Група 4. Водитељ/ка учесницима даје сет материјала са инструкцијом: *Мсо, флосамд лоерабтбз лоснисе бауqвха поуекс, нсеиоаманс сајуудо лаверза лосифалитоме. Имате 20 минута. Можете почети са радом када будете хтели.*

Током групног рада водитељ/ка обилази групе и даје подршку и охрабрује прве три групе, али увек је критички расположен/а према четвртој групи која не ради оно што се од њих очекује. Уколико се учесници из групе 4 одмах побуне, водитељ/ка не обраћа пажњу на њих и говори им да се потруде и да имају још мало времена.

Након 20 минута или раније (у зависности од атмосфере у групама), водитељ/ка зауставља рад и замоли групе да представе своје резултате. Ако прва група није готова водитељ/ка им даје још 3-4 минуте.

Након тога водитељ/ка замоли учеснике да се врате у велики круг и започиње дискусију:

- *Како сте се осећали у овој активности и каква је била сарадња у оквиру малих група, да ли су сви учествовали?*
- Питање за посматраче: *Шта се дешавало у групама које сте посматрали? Како су се чланови групе понашали?*
- Питања за целу групу: *Шта се дешавало са групом 4, зашто су они имали проблем у обављању свог задатка?*
- *Како се осећају људи који су искључени из различитих активности у заједници.*
- *Да ли могу да се осећају слично као чланови групе 4?*

4. НА ЧУДНОЈ ПЛАНЕТИ

120 минута

- За целокупну активност: флип-чарт папир; маркери; оловке за сваког учесника; прилог 25. *На чудној планети* – сценарио за играње улога; кутија са различитим материјалима: игле сигурнице, маказе, селотејп и сл.;
- За формирање различитих култура: оловке, прилог 26. *На чудној планети* – инструкција за племена;
- За састанак: сокови и вода, чаше, кекси – довољно за сваког учесника;
- За потрагу: мапа која показује локацију сакривених балона која је исецкана у 4 дела, 5 округлих црвених балона, 3 балона различитих облика и боје (нпр. 1 округли жути балон, 1 издужен зелени балон и 1 издужен плави), 2 балона која су слична један другом, али различити од других и који су сакривени на различитим локацијама, канап за везивање балона, лепак за лепљење балона на зид;

Током ове активности учесници ће разматрати различитости и на који начин прихватамо различитости, а истраживаће шта значи толеранција и које су предности различитости.

Водитељ/ка на почетку активности објашњава учесницима да ће заједнички истраживати потребу за толеранцијом међу различитим групама.

Пре почетка рада водитељ/ка пита учеснике шта за њих значи толеранција. Одговоре учесника водитељ/ка записује на флип-чарту или на таблу и са учесницима дели једну од дефиниција толеранције.

Толеранција: *способност да се прихвати постојање другачијих гледишта, веровања, понашања и начина живота. Толерантна личност у стању је да разуме да постоје схватања која су различита од њених и поднесе их без нетрпељивости или озлојеђености.*

У наредним корацима су три фазе:

- фаза 1. учесници се деле на два племена која уче о својој култури, језику и сл.,
- фаза 2. два племена се сусрећу и уче да комуницирају на различитим језицима другог племена
- фаза 3. племена траже балоне.

Водитељ/ка дели учеснике у две групе и чита следећи сценарио групама:

Постоји једна изолована планета на којој живе два племена. Племе А живи у брдовитим пределима док племе Б живи у близини обале. Они живе једни поред других, али се ретко када сусрећу. Два племена имају различит језик и различиту културу, иако су за оба племена балони посебно важни. У племену А људима је важно да су балони различити из религиозних разлога и они покушавају да сакупе што више различитих типова балона, са различитим облицима и бојама. У племену Б људи користе балоне, нарочито округле црвене и то из медицинских разлога. Не тако давно припадници племена Б су почели да се разбојевају од непознате болести за коју, према легенди, постоји само један лек, редак тип балона који се може пронаћи

на непознатој локацији на планети. На њихову срећу постоји мапа која је преношена са генерације на генерацију, а за коју су сигурни да ће их водити до балона који им је потребан. На несрећу, пре много година мапа је била скоро уништена у рату и племе **Б** има само једно половину мапе. Легенда каже да племе **А** има другу половину.

Након читања сценарија, водитељ/ка шаље два племена да науче своју културу и створе сопствени језик кроз следеће кораке и дели им прилоге 25 и 26:

- Групе требају да буду на супротним крајевима просторије, а које ће представљати брдовите пределе и обалу;
- Дели копије на којима су написане улоге за свако племе као и оловке и папире како би чланови групе правили белешке везане за своју културу и језик;
- Даје инструкцију групама да морају да нађу име за своје племе, науче правила културе и науче језик свог племена;
- Групе имају 20 минута за овај део активности, односно да развију и науче свој језик и да осигурају да сви у групи могу да се споразумевају на језику племена.

Након 20, највише 30 минута групе се срећу. Ово је прилика за њих да науче да комуницирају и сарађују једни са другима кроз дељење хране и пића.

Водитељ/ка:

- Даје племену **А** кексе, а племену **Б** чаше и сокове.
- Позива две групе у средину просторије (што представља неутралну територију).
- Говори учесницима да симулација састанка започиње. Сви треба да уђу у своје улоге, што значи да треба да користе језик и културу свог племена.
- Водитељ/ка даје инструкцију групи да имају 20 минута. У том времену племе **Б** треба да преговара како би добио део мапе за потрагу балона који им недостаје.
- Потребно је да племена започну потрагу за скривеним балоном након преговора.

Када се играње улога заврши, водитељ/ка започиње кратку дискусију користећи следећа питања:

- *Да ли је било тешко да се користи нови језик и да се међусобно споразумевате?*
- *Током потраге за балонима на који начин сте комуницирали? Да ли сте користили један или оба језика? Да ли је било неразумевања?*
- *Како сте решили проблем додиривања и отварања балона племена **А**? Како сте се осећали када сте прекршили правило једне културе?*
- *Које ствари ми у свакодневном животу користимо које оригинално потичу из других земаља, континента, култура?*
- *Да ли можете замислити да живимо само са стварима које потичу из наше културе или земље?*
- *Да ли је твоја култура за тебе важна. Зашто? Покажи нам неке елементе из твоје културе везано за обичаје и сл.*

ПРИПРЕМА ЗА ВОДИТЕЉА/КУ РАДИОНИЦЕ

- Пре него што активност започне потребно је да водитељ/ка прочита све инструкције како би имао/ла јасну слику о томе шта учесници треба да ураде.
- Ова активност захтева пажљиву припрему:
 - Проналажење адекватне локације за скривање специјалног балона. Балон не треба да буде надуван.
 - Нацртати мапу која ће да прикаже локацију скривеног балона, али водити рачуна да локација на буде очигледна из само једне четвртине мапе.
 - Мапа треба да се исече на четири дела. Два дела се дају племену **Б**. Склопити остала два дела мапе и ставити по један део мапе у два балона која се дају племену **А**.

- Надувати 8 обојених балона и везати их канапом тако да могу да се издувају без потребе да се оштете.
- Залепити 4 округла црвена балона на зид на једном делу просторије у којој се ради (обала на којој живи племе **Б**), а друга четири балона залепити на зид на другом крају просторије (брда у којима живе припадници племена **А**). Оставити два дела мапе за племе **Б** у коверти у делу просторије који је намењен њима.
- Ставити кутију са осталим материјалом на средину собе. Не треба да се говори учесницима за шта се сваки предмет у кутији може користити. Предмете из кутије могу да користе уколико им затребају током осмишљавања своје културе и правила.
- Помоћи племенима да науче свој језик и развију своју културу:
 - Ово је прилика за учеснике да буду креативни. Ако је групи тешко да осмисли сопствени језик, предложити им да замене све гласове „О“ или „А“ са „И“ или „Р“.
 - Сви припадници племена треба да науче језик пре него што се игра настави.
- Састанак:
 - Дајући једном племену кекс, а другом сок, водитељ/ка ствара могућност за учеснике да науче језик оног другог. Учесници морају да комуницирају уколико желе да реше проблем на начин који задовољава обе стране.
- Потрага: Постоје различите могућности завршетка игре, што зависи од преговарачких вештина, темперамента учесника и важности коју придају својој култури. Уколико водитељ/ка види да учесници не проналазе начин да дођу до заједничког решења, помаже им. Неке од могућих начина помоћи учесницима:
 - Учесници треба да примете делове мапе у балонима племена А.
 - Треба да схвате да могу да поврате делове мапе из балона, али да их не оштете и да поштују културу племена А.
 - Пажљивим посматрањем ће се уочити да се балони могу одвезати и издувати и поново надувати. Међутим, припадници племена Б ће морати да преговарају како би убедили припаднике племена А да им дозволе да то ураде. Неко ће морати да пробије културни табу о додиривању балона и племе А може да захтева да та особа има црвени нос и да мора да буде квалификована да хода у круг. Ово ће бити још један културни табу који ће морати да се превазиђе.
- На почетку се чини да нема неких предности за племе А ако помогну племену Б, јер племе Б има само црвене округле балоне, а племе А већ има један такав. Међутим, на крају ће ипак бити добро за племе А, јер постоје два нова балона која су скривена и које племе Б треба да подели.

5. КОМУНИКАЦИЈА И АКТИВНО СЛУШАЊЕ

45 минута

Флип-чарт, маркери.

Током ове активности учесници ће истраживати важан елемент комуникације – активно слушање и зашто је активно слушање важно.

Водитељ/ка започиње активност чим учесници уђу у просторију и кроз шапат даје инструкцију учеснику који је први ушао у просторију: *Када последња особа у просторији добије ову поруку, формирајте групе од три члана и седите у круг на под. Молим те да пренесеш ову поруку следећем, шапатовом да те други не чују.*

Када је инструкција стигла до свих учесника, водитељ/ка завршава вежбу и започиње кратку дискусију о искуству користећи следећа питања:

- Ко је завршио активност? Ко није? Зашто?
- Које су инструкције које је примио последњи учесник? Које су инструкције које су почетно пренете?
- На који се начин порука изменила током процеса преношења? Зашто?

У наставку водитељ/ка замоли једног учесника да напусти просторију где ће добити следећу инструкцију:

- Припреми причу која има доста детаља, о теми која је важна за целу групу нпр. детаљи о неком филму, о писменом раду из српског језика и сл. Циљ је да сви разумеју причу и да се заинтересују за њу. Имаш пет минута да испричаш причу.

Водитељ/ка остале учеснике дели у три групе којима даје следеће инструкције:

- Група 1. Ви делујете потпуно незаинтересовано за причу. Изаберите начин како ћете то показати – гледате у телефон, играте се са папирићима, цртате у свеску, зевате и сл.
- Група 2. Избројте колико пута ће особа која прича причу рећи „ЈА“ (истовремено покушајте да цртате или бојите док покушавате да испратите причу).
- Група 3. Врло сте заинтересовани за причу.

Након што први учесник/ца исприча своју причу, а остале групе глуме у складу са добијеним задацима, водитељ/ка започиње дискусију користећи следећа питања:

- За учесника који је причао причу: *Како си се осећао/ла када си примети/ла различите реакције од стране својих другова током причања приче?*
- *Како си реаговао/ла?*
- За остатак групе: *Како бисте ви реаговали да сте били на месту приповедача?*
- *Ко су били добри и активни слушаоци?*
- *Шта је по вама добар и активан слушалац?*
- *Како можемо развити активно слушање?*

6. ШТА ЈЕ ЕМПАТИЈА?

60 минута

Папир за сваког учесника, маказе, оловке за сваког учесника, флип-чарт папир, маркери.

Ова активност је посвећена емпатији како би учесници могли да разумеју друге и да схвате комплексне ситуације у којима се њихови другари могу наћи односно да разумеју њихова осећања и потребе.

Водитељ/ка сваком учеснику дели папир А4 формата и замоли их да га исеку на 4 дела на сваком папирићу нацртају своју најомиљенију гардеробу, најомиљенијег љубимца, најомиљенији парк/место где се играју и њихов најомиљенији предмет.

Када су сви учесници завршили са цртањем водитељ/ка их позива да објасне и покажу шта су нацртали.

У наредном кораку водитељ/ка замоли учеснике да држе своје папире окренуте на доле, тако да се не види шта је нацртано. Након тога најављује да је наступила поплава и да ће остати без неког од свог најомиљенијег предмета. Водитељ/ка иде у круг и узима по један папирић од сваког учесника.

Након тога замоли учеснике да покажу шта им је остало након поплаве, а шта су изгубили. Вежбу понавља још два пута док учесници не остану само са једним папирићем.

На крају вежбе водитељ/ка иницира разговор са учесницима користећи следећа питања:

- *Како сте се осећали када сте у поплави изгубили своје најомиљеније ствари?*
- *Како сте се осећали када сте схватили да ћете да изгубите још неки од ваших најомиљенијих предмета?*

- Да ли можете да замислите како се осећају ваши вршњаци када у некој несрећи изгубе своје најомиљеније играчке или нешто више? Да ли су тужни?
- Како можемо да помогнемо оном који је нешто изгубио и ко се осећа јако тужно?

Водитељ/ка закључује активност истичући важност разумевања осећања других нарочито у ситуацијама када се догодило нешто неочекивано и како је важно да свом другару помогну да се не би осећао тужно, делећи са њим своје играчке и храну, одећу и сл.

ПРОМОЦИЈА ХУМАНИХ ВРЕДНОСТИ¹³

ОБЛАСТ: Толеранција и основна људска права, културални идентитет и различитости, предрасуде и стереотипи, мањине, дискриминација, родна равноправност.

1. ТОЛЕРАНЦИЈА – ЖЕЉЕ И ПОТРЕБЕ

45 минута

Чланови групе ће научити да направе разлике између потреба и жеља и свој речник обогате појмом права.

За сваку групу по 10 комада хамер папира 15x10цм, илустровани магацини, фломастери.

Ова радионица бави се елементарним потребама које се дефинишу као основна права која свако људско биће има. Права се односе на све оно што је праведно и што је исправно да свако поседује или може да уради.

Активност 1. (25 мин)

Чланови групе се поделе у мале тимове од по четири члана и њихов задатак је да илуструју по десет карата како би приказали оно што је потребно да би деца била срећна (нпр. здрава храна, вода, ТВ, компјутер, бицикл, модерна одећа, летовање, џепарац, заштита од злостављања, образовање итд.). Могу да исецкају слике из старих магацина и залепе их на картице или да цртају. Едукатор помаже учесницима да ставе називе на карте. Свака група ће после објаснити своје карте и ставиће их на постер са насловом *Потребе*.

Активност 2. (20 мин)

Водитељ/ка говори како је стигла нова уредба која говори да држава може да обезбеди само неке ствари са њихове листе и да групе морају да се одрекну пет ствари са свог списка. Групе кроз разговор долазе до заједничке одлуке о томе које карте ће бити уклоњене. Те карте стављају на постер на којем је наслов *Жеље*.

Питања за дискусију:

- Које ствари је најлакше било уклонити? Зашто?
- Која је разлика између потреба и жеља?
- Да ли се потребе и жеље разликују код различитих људи?
- Због чега је то тако?
- Шта би се догодило уколико бисмо морали да се одрекнемо потреба?
- Да ли све друштвене групе могу на исти начин да задовољавају своје потребе и жеље?
- Ако не могу, шта је разлог за постојање таквих разлика?
- Да ли је у реду да постоје такве неједнакости?

¹³ Предложене радионице програма *Промоција хуманих вредности* можете реализовати уколико имате обучене волонтере из ове области. Информације о овом програму и начину реализације можете добити од стручне сараднице у Црвеном крсту Србије Биљане Цветковић на bilja@redcross.org.rs

Закључити дискусију објашњењем да су дечија права заснована на ономе што је свој деци потребно да би били здрави и срећни и да би постали одговорни грађани.

Напомена: У радној свесци 1 у делу додатне активности се може пронаћи Конвенција о дечијим правима која може послужити за даљи рад у вези са овом темом.

Радни лист:

Здрава храна	Заштита од злостављања	Књиге
Вода	Телефон	Играчке
Играње	Одећа	Музика
Образовање	Ципеле	Дружење

Идеје за даљи рад - Ја желим (15 мин)

Чланови групе седе у кругу. Едукатор у рукама има крпену лопту или сличан мањи предмет. Баца лопту једном од чланова групе и даје му задатак да у једној или више реченица изрази шта највише жели да му се догоди. Када заврши, баца лопту по сопственом избору следећем члану групе. Следећи члан групе мора да понови шта је учесник/ца пре њега рекао и сам одговори на питање шта највише жели да му се догоди. Игра се игра док сви не дођу на ред. Последњи члан групе баца лопту ономе који је учествовао први. Циљ је артикулисање властитих жеља, а део који се односи на понављање туђе жеље подстиче развијање емпатије.

Узраст ученика: 8-11 и 12-14

2. КУЛТУРНИ ИДЕНТИТЕТ И ПОШТОВАЊЕ РАЗЛИКА – РАЗЛИЧИТОСТИ

90 минута

Чланови групе ће схватити да постоје различитости међу културама које треба поштовати. Научиће да препознају предрасуде и начине да их избегну.

Прилог 27. *Каубој и Индијанац*¹⁴, папир, фломастери, флип-чарт, маркери.

Чланови групе ће се у овој радионици упознати са специфичностима и различитостима култура. Расправљаће се о томе како опажамо друге и другачије и како настају предрасуде. Сазнаће које су замке и опасности олако изведених уопштавања на основу малог броја података и подстаћи ће способност *стављања у туђе ципеле* и капацитет за саосећање.

Активности 1 (45 мин)

Сваки члан групе добије комплет од пет или више цедуљица са по једном недовршеном реченицом, нпр:

Певачи су _____	Лекари су _____
Полицајци су _____	Глумци су _____
Фудбалери су _____	Балетани су _____

¹⁴ Маја Узелац, Ладислав Богнар, Аида Багић "Будимо пријатељи", Загреб, 1994 година.

Задатак је да свако, на цедуљама које је извукао, доврши започете реченице тако што ће записати по неколико карактеристика за сваку групу. Док чланови групе пишу, едукатор треба да постави кутије које су означене именима група које се налазе и на цедуљицама. Чланови групе цедуље убацују у одговарајуће кутије.

У следећем кругу, чланови групе поново извлаче цедуље са називима група, али овог пута они имају улогу припадника тих група. Свака група отвара своју кутију и чита записане процене осталима.

Питања за дискусију:

- *Како вам звуче ове оцене?*
- *Да ли мислите да су сви балетани или фудбалери заиста овакви?*
- *На основу чега сте давали процене?*
- *Како сте се осећали када сте читали о „себи“, а како када сте писали о другима?*
- *Да ли бисте сада нешто другачије проценили?*
- *Знате ли да објасните шта су то предрасуде и стереотипи?*

Објаснити да када нешто што знамо о једном члану неке групе пренесемо на све који припадају тој групи то се зове стереотип, а када без довољно познавања неке особе или групе судимо о њој то се зове предрасуда.

Важно је бити отворен за друге упознавати, питати, истраживати, а не узимати здраво за готово нешто што смо чули о другима јер нас онда зид предрасуда раздваја од других и лако можемо остати усамљени и омогућити да други створе предрасуде о нама. Они према којима постоје предрасуде често су у мањини или у тежем положају од већине, што људи често не разумеју, као што је код нас чест случај са дошљацима, избеглицама итд.

Питања за дискусију:

- *Шта мислите, ко су људи према којима су код нас често присутне предрасуде и стереотипи?*
- *Због чега је то тако?*
- *Како се осећају припадници тих група?*
- *Шта може да се учини да се у свакој средини смање нетрпељивости и повећа разумевање?*

Активност 2: О каубоју и Индијанцу (45 мин)

Поделити фотокопије приче *Каубој и Индијанац* члановима групе. Када сви прочитају причу, следи дискусија о могућностима међукултуралних неспоразума због различитих основних претпоставки и обичаја, као и важности невербалне комуникације.

Питања за дискусију:

- *Да ли вам се допала ова прича?*
- *Зашто је каубој тумачио знакове као да имају агресивно значење и хтео да се бије?*
- *Да ли то има везе са културом из које је потекао (средина у којој се све решавало пиштољем и по закону јачег)?*
- *Да ли понашање Индијанца има везе са његовом културом, у којој се знакови тумаче као објаве природних појава у којој је најважније да се живи у складу са природом?*
- *Да ли знате за неке друге примере неспоразума због припадности различитим културама?*
- *Да ли знате да Бугари климају главом када хоће да кажу НЕ, а одмахују главом када хоће да кажу да се са нечим слажу?*
- *Да ли знате да грчка реч НЕ значи ДА?*
- *Знате ли шта значи израз ГОВОР ТЕЛА?*
- *Како се изразом лица могу показати осећања туге, среће, беса, љубави итд.?*
- *Да ли знате на који начин се код других народа та осећања изражавају?*
- *Да ли је важно да се у страниј земљи прилагодимо понашању и обичајима домаћина?*

Идеје за даљи рад:

Позајмице из других култура (10 мин)

Чланови групе седе у кругу и подсећајући се на претходну радионицу о облицима културе, редом дају брзе одговоре на питање шта би радо позајмили из других култура. Едукатор одговоре записује на флип-чарту. На крају, едукатор истиче да се културе мењају, утичу једне на друге и ми сами утичемо на развој и опстанак културе својим понашањем. За успешно споразумевање са другима и другачијима од нас важно је познавати сопствену културу, правила, вредности, обичаје, познавати вредности и културу друге особе или групе и трудити се да разлике које постоје прихватимо и помиримо, а не да због њих друге сматрамо бољима или горима.

Лако је, тешко је (10 мин)

Нацртати два велика круга на табли, један означити као *ТЕШКО*, други као *ЛАКО*. Затим, читати различите ставове, а чланови групе, зависно од афинитета, опредељују се за један или други круг. Након сваког опредељења, чланови групе образлажу разлоге који су их навели да се тако определе. На крају, отворити разговор о томе због чега нам је тешко да прихватимо људе који се разликују од нас и о страховима везаним за оно што нам је непознато. Примери за ставове: *Тешко ми је да прихватим људе који се пуно зноје, пуно причају, стално се извињавају, увек ћуте, гласно певају, носе љубичасто и сл.*

Узраст ученика: 8-11

3. ДИСКРИМИНАЦИЈА И СТИГМАТИЗАЦИЈА – ПРОНАЂИ ГДЕ ПРИПАДАШ

30 минута

Чланови групе ће усвојити појмове дискриминације и предрасуда и развиће вештину емпатије.

Стикери или самолепљиви папирићи у различитим бојама (једнак број црвених, зелених, жутих, и један плави папирић).

Уводна игра и дискусија која из ње следи помоћи ће учесницима да постану свесни проблема мањина и дискриминације.

Припремити самолепљиве папириће у боји (црвене, зелене и жуте и један папирић плаве боје). Док чланови групе држе очи затворене, свакоме залепити по један папирић на чело. Када отворе очи, свако види коју боју су остали чланови групе добили, али своју не види. Уз помоћ реакција других, без речи, сви треба да се групишу према бојама за које мисле да су на њиховом челу. Није дозвољено да се на било који конкретан начин показује ко је која боја. Члан групе који буде имао плави папирић вероватно неће бити позван да се придружи ни једној групи.

Питања за дискусију

- Да ли вам се допала ова игра?
- Како сте се осећали када сте први пут схватили да имате исту боју као неко други?
- Како сте се осећали када вас је неко позвао да се придружите његовој/њеној групи?
- Како сте се осећали када су вас изгурали из групе?
- Шта мислите како се осећала особа са плавим папирићем која није припадала ни једној од група?
- Шта мислите зашто људи формирају групе? Да ли је то због тога што желе да буду са себи сличнима? Зато што желе да се осећају сигурније? Који су други разлози?

- *Да ли у нашем друштву у реалности постоје особе које „носе плави папирић“? Ко су ти људи?*

Идеје за даљи рад:

Вага свиђања (10 минута)

Кредом извући линију којом ће се простор у којем се радионица одвија поделити на два дела. Едукатор узвикује различите парове супротности, а чланови групе се опредељују на једну од две стране нпр: црвено-плаво, фудбал-балет, аутомобилчићи-лутке, сладолед од чоколаде-воћни сладолед, пливање-скијање, рок музика-техно, итд. Они који не могу да се определе стаће у средину. Игра је динамична.

Питања за дискусију:

- *Како сте се осећали када сте били на страни већине?*
- *Како сте се осећали када сте били мањина?*
- *Да ли вам се некада догодило да су други на вас гледали као на некога потпуно различитог? Како сте се тада осећали?*

Заједничко дрво (15 минута)

Исећи папире у облику лишћа. На зиду нацртати дрво или га направити од папира. Чланови групе шетају по простору и међусобно успостављају контакт очима. Када едукатор каже „Стоп!“ сви стану са особом са којом се тог тренутка гледају. Они су сада пар. Кроз троминутни разговор треба да пронађу три ствари или особине које су им заједничке и три по којима се разликују: шта воле, чега се плаше, шта желе итд. Заједничке особине треба да запишу на један лист, потпишу се и залепе лист на дрво. Затим се све понавља са другим паровима док дрво не добије листну крошњу.

Питања за дискусију:

- *Да ли је било лако пронаћи особине или склоности по којима смо слични са другима?*
- *Да ли је од тога било лакше или теже пронаћи особине или склоности по којима се разликујемо?*
- *Да ли је једноставније дружити се са онима са којима смо слични? Или је узбудљивије уколико се разликујемо?*
- *Са којим особинама се људи рађају?*
- *Које особине се могу променити током живота?*

Узраст ученика: 8-11 и 12-14

Едукатор би требало да пажљиво одабере члана групе коме ће залепити плави папирић. Најбоље је да то буде онај за кога процени да лакше подноси фрустрацију, али свакако би требало да то учини на дискретан начин тако да група мисли да је избор случајан. Уколико се у групи налази дете из осетљивих група, њему никако не треба ставити плави папирић нити га излагати на било који начин током радионице.

4. РОДНА РАВНОПРАВНОСТ – ПРОНАЂИ ГДЕ ПРИПАДАШ

45 минута

Чланови групе ће се упознати са стереотипима у вези са родним улогама.

Прилог 28. *Задужења и улоге*, папир и оловке.

У овој активности симулира се одлазак на камповање и преиспитују родне улоге у припреми и организацији живота у кампу.

Објаснити да ће се у активности која следи, чланови групе бавити замишљеним камповањем – припреми плана и организацији живота у кампу.

Едукатор члановима групе представи следећу замишљену ситуацију: *На камповање се спрема цела ваша група. У групи је једнак број дечака и девојчица. Одабрали сте дивно место у планини близу језера, са могућношћу за пецање. Пре него што поставите камп потребно је да одржите заједнички састанак на којем ћете се договорити о подели дужности и активностима током камповања. Потребно је да се договорите око следећег: ко ће подизати шаторе, ко ће да кува, ко ће доносити воду, ко ће сакупљати дрва за ватру, ко ће да пеца, спрема храну, пере посуђе и слично. Да ли можете да се сетите и неких других питања о дужностима које је потребно извршити на камповању? Такође, потребно је да се договорите око спортова и других активности којима ћете се бавити током камповања. Водите рачуна и о чињеници да постоји само један чамац и једна лопта.*

Чланови групе се поделе на неколико малих тимова и унутар малих тимова треба да саставе списак дужности и активности и да се сложе око тога како ће водити дискусију.

Унутар малих тимова отвара се расправа око поделе дужности и активности у кампу и долази до решења на основу узајамне сагласности.

Активност је завршена онда када се чланови групе договоре и направе распоред који желе да изведу током камповања. У табелу у прилогу 28 стављају имена особа које ће извршавати дужности и учествовати у спортовима и осталим активностима. Прва колона односи се на задужења и ту треба сачинити списак послова, а у колонама „дечаци“, „девојчице“ и „заједно“ (послови које могу заједно обављати и дечаци и девојчице) потребно је означити који посао коме припада.

Питања за дискусију:

- *Да ли вам је било тешко да одредите поделу дужности и активности?*
- *Шта је било најтеже?*
- *Шта бисмо могли да кажемо о улози дечака и девојчица у извођењу одређених дужности и учествовања у појединачним активностима?*
- *У свакодневном животу породице да ли постоји једнака подела дужности? Које послове у кући углавном изводе мушкарци, а које жене?*
- *Да ли постоје неке обавезе које мушкарци/дечаци сматрају да нису за њих (то је посао за девојчице, шта ако ме неко види...)? Да ли постоје послови, обавезе за које жене/девојчице кажу да нису женски послови?*
- *Ако постоје који су разлози за то?*

Идеје за даљи рад:

Времеплов (15 минута)

Чланови групе треба да замисле себе и своје другаре у будућности. Налазе се на прослави 30 година од прве радионице. Сви причају о томе шта су радили од када су се растали од групе.

Питања за дискусију:

- *Да ли постоје разлике између онога шта су радили дечаци и девојчице? Опишите.*
- *О чему говоре дечаци (каријера, политичке и технолошке промене до којих је дошло)?*
- *О чему говоре девојчице (о породици, кућним проблемима)?*

Узраст ученика: 8-11 и 12-14

МОДУЛ 4. ПРЕДЛОГ АКТИВНОСТИ И ПРЕПОРУКЕ ЗА РАД СА РОДИТЕЉИМА И ДЕЦОМ ИЗ ОСЕТЉИВИХ ГРУПА

Родитељство је посао стар колико и људска врста и заснован на мотивима које неки теоретичари сматрају биолошким. То је разлог због којег се верује да се родитељство врши спонтано и да се готово све родитељске вештине могу стећи једноставно – животом у људској заједници. Овакво уверење могло је бити прихватљиво у старијим, традиционалним и по својој природи, много једноставнијим друштвима. У савременом друштву суштински су промењени односи унутар породице. Савремени родитељ проводи тек мањи део дана са дететом, подршка бака и дека у подизању деце још је привилегија само неких, а део васпитања детета поверен је школама, вртићима и сличним установама. Утицај друштва на васпитање све је моћнији, а посебно треба нагласити готово невероватну моћ медија.

Са друге стране, од родитеља се много очекује. Лоша статистика у вези са тешкоћама у одрастању приписује се родитељским грешкама и повезује се са дисфункционалном породицом, или бар недостатком кућног васпитања. Родитеље сви осуђују, али мало ко им помаже. Па и тамо где постоје обуке за родитеље, мало њих ће се определити за учење о родитељству пре него што се суочи са проблемом. Разлог је вероватно у поменутој чињеници да се родитељи много осуђују, а осуда не доприноси мотивацији родитеља да раде на себи. Одатле следи прва парадигма рада са родитељима – **неосуђивање**.

Суштина програма посвећених родитељству базира се на идеји да је између родитеља и деце потребно отворити комуникацијски канал базиран на узајамном *прихватању и разумевању потреба*. Оваква поставка понекад се погрешно тумачи као атак на традиционалне обрасце васпитања. Стварни фокус није на застарелости, него на превазилажењу деструктивних образаца васпитања, попут кажњавања које подрива достојанство личности. Родитељи се могу обучити да остваре исту врсту контакта са дететом какву има добар педагог – јер то није ништа друго него *однос поверења*. Ма како то изгледало споља, сваки родитељ има аутентичну потребу да подигне своје дете на најбољи могући начин. Одатле следи друга парадигма рада са родитељима – **уверење у способност родитеља да учи и развија се**.

Једно од основних правила важних за успешно васпитање су јасне вредности које се афирмишу пред дететом кроз свакодневне поруке. У том смислу, важно је да породица и школа или друга установа пред дететом заступају исте вредности. У противном, дете ће добијати супротне поруке, а у том процепу настаје простор без утицаја, простор невоспитања. Зато је важно да родитељи и установа постигну бар минималну сагласност када су у питању очекивања, реаговање на лаж, на кршење правила и сл. Трећа парадигма односи се на **консензус вредности**.

Укљученост оба родитеља у подизање детета један је од предзнака доброг родитељства. Нажалост, у пракси се среће искључивање једног родитеља из бриге о деци, било да је у питању неформална подела послова унутар породице или манипулативна маргинализација једног родитеља од стране другог. Са друге стране, партнерски однос између родитеља, заснован на љубави и поверењу, одговоран је за дететов доживљај сигурности у породици и сасвим сигурно један од параметара који ће одредити дететову успешност у партнерским односима у будућности. Дакле, четврта парадигма подразумева **укљученост оба родитеља**.

Изградња поверења између родитеља и особа које се баве њиховим дететом услов је његовог напредовања. Покушајте да га изградите користећи се следећим стратегијама:

- Покажите родитељу да вам је стало до његовог детета.

- Разговарајте о детету. Дајте родитељу јасне информације и трудите се да га пажљиво слушате, јер ћете тако више сазнати о детету и условима у којима живи.
- Немојте осуђивати родитеља који греша, чак и када понавља грешке. Из грешака се најбоље учи.
- Чувајте поверење родитеља. Поступајте тактично али искрено.
- Водите рачуна да заштитите приватност породице. Немојте износити приватне садржаје пред другим родитељима чак ни у неформалним разговорима.
- Чувајте се пребрзих закључака. Имајте у виду да оно што видите у комуникацији са дететом и родитељем представља тек део породичних односа.
- Покушајте да у бригу о детету укључите оба родитеља, корак по корак.
- Немојте очекивати брзе резултате. Крените од једноставне сарадње у малим активностима, па поступно проширујте теме, зону свог утицаја.
- Уздржите се од тумачења и квалификација. Немојте превише тражити одговоре на питање зашто, јер од тога немате нарочите користи. Много је важније знати како. Размењујте искуства са родитељем и издвојте поступке које сте опазили као ефикасне у раду са дететом.
- Разговарајте са родитељима о вредностима и границама дозвољеног понашања. Кажите ако вам нека од њих није прихватљива. Објасните због чега. На пример, ако родитељ васпитава дете да треба да узврати ударац, кажите да то не можете да подржите, јер постоје бољи поступци. Немојте очекивати да родитељ одмах усвоји ваше ставове, али ако поступате у складу са њима, родитељ ће уочити вредности таквих принципа.
- Успоставите правила у раду са родитељима. Договорите се о начинима обавештавања, комуникације, чувања имовине и сл. и држите се тих правила. Уколико родитељ не поступи по правилима, немојте га критиковати, него замолите да следећи пут поступи другачије јер вам је то јако важно.

Рад са родитељима деце са сметњама у развоју и деце из осетљивих друштвених група подразумева специфичности које је потребно посебно нагласити.

- Деца са сметњама у развоју, као и деца из породица које се носе са сиромаштвом, имају лошу слику о себи. Различита су и обележена. Окружење према њима показује неповерење. Исто тако се осећају и њихови родитељи. Покажите да верујете у њихову родитељску способност тиме што ћете показати да од њих имате очекивања.
- Лоша ухрањеност или одевеност, ниска очекивања од детета, недовољно присуство родитеља у образовању детета и сл. карактеришу се као занемаривање детета и често приписују менталитету одређене маргинализоване друштвене групе. Увек имајте у виду да је то научени облик понашања настао дуготрајним и понављаним лошим искуствима, јер су родитељи деце из сиромашних средина друштвено занемарени.
- Родитељи деце из социјално депривираних средина имају углавном низак ниво образовања и обично нису у стању да пруже детету подршку у учењу. Споља гледано, то изгледа као незаинтересованост и недовољно вредновање образовања. Размислите да ли је позадина оваквог понашања можда баш у ниском родитељском самопоуздању, па понекад и осећају стида.
- Коришћење сложених вербалних исказа може додатно провоцирати родитељску несигурност. Потудите се да говорите једноставним речником како би вас разумели. Тражите од њих помоћ у раду са дететом, али онакву какву су они у стању да остваре. Крените од тога да задатак родитеља није да подучава дете школским садржајима. Довољно је да надзире дете и учи га обичним животним вештинама попут бриге о својим стварима, коришћењу новца, бриге о безбедности и сл. Пробудите у родитељу осећај адекватности у подизању детета.
- Лоша хигијена присутна код деце која живе у екстремном сиромаштву може бити један од разлога неприхватања од стране вршњака. Хигијенска прихватљивост је предуслов укључивања у колектив. Покушајте да у организацији обезбедите бар минимум одржавања личне хигијене,

јер дете нема прилику да је оствари у кућним условима. Изградња навика је бесмислена уколико дете нема услове да их практикује. Са родитељима отворено разговарајте о томе тако што ћете их питати у каквим условима живе и какву врсту неге могу остварити. Понудите оно што ви можете учинити и склопите споразум. Немојте разговарати скривено и са алузијама. То се може протумачити као окривљујуће и увредљиво.

- Када су у питању деца са сметњама у развоју, њихови родитељи се суочавају са амбивалентним осећањима: наизменичним осећањима фрустрираности, кривице, беса, туге, немоћи. Последица оваквих осећања може бити превише заштитнички однос према детету. Презаштићеност је препрека на путу развоја сваког детета, а посебно је погубна за децу са сметњама, јер је њихово осамостаљивање отежано већ самом сметњом. Стога је од кључног значаја најпре расветлити родитељу механизам заштите којим из најбољих намера спутава развој детета, а потом га охрабривати да се ослободи стрепње да ће се детету нешто лоше десити уколико попусти његова брига.
- Родитељи деце са сметњама се понекад тешко мире са ускраћеношћу свог детета. Тешкоћа детета може да одреди живот целе породице и да га суштински измени. Због тога неки родитељи аутентично не прихватају дете онакво какво јесте. Овакве емоције обрађују се скривеним, подсвесним механизмима, који на појавном плану могу имати најразличитије форме, од којих је најчешћа претерана заштита и везивање детета за себе (као одбрамбени механизам услед осећаја кривице). Особе које раде са родитељима треба увек да имају на уму да је реч о тешким емотивним биткама са којима се родитељи носе, те да у оваквим ситуацијама треба бити посебно обазрив. Некима од ових родитеља потребна је и додатна психолошка подршка.
- Родитељи деце са сметњама су често преморени јер брига о детету узима све време којим располажу. Мајке често због тога нису запослене. Њима велику помоћ чини могућност збрињавања детета бар на једно поподне у седмици. Тиме родитељи, посебно мајка, добијају неколико сати које могу провести према својој жељи и понекад је таква помоћ и довољна и једино потребна.

У наставку су предложене активности које подстичу сарадњу између деце и родитеља у оквиру програма подршке деци из осетљивих група. Ове радионице захтевају познавање и разумевање различитих односа родитељи – дете, као и односа међу родитељима и специфичности рада са осетљивим групама. Из тог разлога се препоручује да ове активности спроводи супервизор и/или волонтер педагог/психолог/дефектолог који има искуства у раду са родитељима.

4-7 ГОДИНА: АКТИВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И РОДИТЕЉЕ

УПОЗНАВАЊЕ

Креирање позитивне атмосфере у групи, развијање социјалне перцепције.

1. ТРАЖИ СЕ РОДИТЕЉ

30 минута

Деца и родитељи стоје у концентричним круговима, тако да су родитељи у спољашњем кругу, а деца у унутрашњем. Онда кругови почну да се крећу у супротним смеровима. Док се крећу, певају неку дечју песму, по избору водитеља. Када водитељ/ка плесне рукама кругови се заустављају. Родитељи и деца се окрену једни према другима (сада ће дете бити наспрам туђег родитеља) и представљају, тако што дете каже своје име, а родитељ каже име и чији је родитељ (нпр. *Ја сам Милица, Јованова мама*). Онда круг наставља да се креће, док водитељ/ка поново не плесне, када се круг опет зауставља. Ово поновити неколико пута, док се свако дете не упозна са 4-5 родитеља.

Након тога седају поново у концентричне кругове. У центар круга излази једно по једно дете везаних очију. Водитељ/ка каже нпр: *Петар не може да нађе маму. Помозите му*. Онда излазе деца која су се током представљања упознала са Петровом мамом, узимају Петра за руку и одводе мами. Скидају повез са очију. Петар остаје са мамом. Онда улази у круг друго дете везаних очију и игра се тако понавља док сва деца не буду са родитељима.

2. СЛУШАЈ И ПРОНАЂИ

30 минута

Развијање социјалне перцепције.

Деца седе у кругу, максимално смањеном, тако да буду врло близу. Треба да жмуре и не смеју да се окрећу (може се од деце тражити да покрију очи рукама).

Родитељи се по неправилној путањи шетају по простору из леђа деце. Користе сав расположиви простор.

Водитељ/ка, неприметно за децу, покаже на неког од родитеља. Он треба да произведе неки звук (нпр. ономатопеју неке животиње, или да отпева 1-2 стиха неке песме). Деца слушају и дете које препозна глас свог родитеља треба да каже нпр. *Ово је моја мама/тата*. Ако је погодило, водитељ/ка му дозвољава да оде код родитеља, али мора да буде тихо до краја игре. Деца која нису погодила и даље жмуре. Онда водитељ/ка одређује другог родитеља да произведе звук, деца погађају и тако док сва деца не препознају глас свог родитеља.

Да би игра била занимљивија може се поново огласити родитељ који је већ препознат.

Уколико неко дете има тешкоће да препозна глас родитеља, потребно је максимално олакшати. Дозволити родитељу да приђе сасвим близу, каже нешто на ухо и сл.

Игра се може поновити са обрнутим улогама, с тим што се деца могу и сакривати по простору, а родитељ који је препознао глас свог детета треба да га пронађе.

ПРИПАДАЊЕ

1. ПОШТАР

30 минута

Развијање осећаја припадности, учење бројева и низова, учење дана у седмици.

За сваког родитеља по један картон са исписаним бројем, као кућни број, картони са исписаним данима у седмици.

Родитељи добијају картон на ком је исписан кућни број. У даљем раду родитељи су кућице, а деца су писма. Родитељи се построје према кућном броју, као улица. Могу да седе или чуче.

Водитељ/ка је поштар који носи писма. Иза њега/ње у колони иду деца (они су писма). Свако дете је писмо за свог родитеља (тј. за кућицу коју представља његов родитељ). Водитељ/ка узима картон на којем пише *Понедељак*. Иде напред са подигнутим картоном, иза њега у колони иду деца. Водитељ/ка каже: *Данас је понедељак, данас добијају писмо кућице са бројем 2, 5 и 6*. Деца треба да одреде које су то кућице, тј. родитељи, па се из колоне издвајају деца – писма и одлазе у своју кућицу, тј. код свог родитеља. Онда се игра понавља за остале дане у недељи (у сваком кругу учествују сва деца, али водитељ/ка води рачуна да сва деца имају прилику да буду *испоручено писмо*).

Игра ће бити динамичнија ако се уведу и субота и недеља, када ће поштар проћи, али неће испоручити ниједно писмо. Питати децу зашто суботом није испоручено ниједно писмо. Ако се не сете, треба рећи да је то нерадни дан и тада поштар не носи писма.

Ако се ради са малом децом уместо бројева на картоне се могу нацртати кружићи или тачке које означавају бројеве.

Уколико се ради са малом децом која тек уче бројеве, родитељи треба да буду у једној колони, тј. кућице треба да буду у једном низу. Са децом која већ знају бројеве кућице се могу разврстати на парне и непарне бројеве.

Дани у недељи треба да се нижу редом, како би деца учила редослед дана у седмици. Уколико се не буде поштовао ред дана, то може збунити децу.

Водити рачуна да свако дете има прилику да буде *испоручено писмо*.

Ова активност се може реализовати посебно или повезано са следећом.

2. НИЈЕ МЕ ДОНЕЛА РОДА

45 минута

Развијање осећаја припадности, развијање блискости између детета и родитеља.

Уколико се ова активност користи као наставак претходне, водитељ/ка их повезује тако што каже: *Ја сам мало завирио/ла у та писма и знам шта пише у њима. То је у ствари телеграм у којем пише лепа вест: да сте се ви родили. Да ли знате како је то било? То ће вам сад испричати ваше маме/тате... (наставља се следећа активност)*

Родитељи и деца раде у паровима. Треба да се удобно сместе у део просторије који им одговара, могу да лешкаре, мазе се и сл.

Родитељ прича детету причу о његовом рођењу: које доба дана је било, шта се догађало у породици, како је изгледао долазак кући, ко се највише обрадовао, какви су били као мале бебе, како су добили име и сл.

Сви седе у кругу. Водитељ/ка пита децу ко жели да исприча причу о свом рођењу, шта желе да испричају, шта им је било најзанимљивије (малу децу подстиче конкретнијим питањима).

Водитељ/ка кратко пита родитеље како су се они осећали док су причали ову причу, да ли су раније то причали детету, шта их је изненадило, да ли су се сетили нечега што су раније заборавили и сл.

Деца свих узраста углавном воле овакве приче, па их не треба пожуривати, него пустити да испричају до краја, да дете поставља питања и да уопште, ова активност буде прилика за опуштање и близак контакт детета и родитеља.

3. РОЂАЦИ И ЈА

45 минута

Развијање осећаја припадности и укорењености, развијање социјалне перцепције, развијање говорних вештина.

Папир А4, бојице, фломастери.

Деца заједно са родитељима праве цртеж породице и других сродника. Водитељ/ка подстиче да се нацрта што више чланова. Дете и родитељ разговарају кога од сродника желе да представе.

Свако дете кратко пред групом представи ликове са свог цртежа, а затим изабере неког сродника којег посебно воли или који му је занимљив и представља га детаљније, нпр. *ово је моја тетка Соња. По њој сам добила име. Она живи са нама. Ја је волим јер је весела, стално се шали и понекад ме води у забавиште.* По потреби, родитељ помаже детету, а водитељ/ка подстиче питањима.

Млађи узраст уместо цртања може користити лутке или друге играчке. Добро решење је да родитељ нацрта ликове на прстићима детета. Дете треба да одлучи ко ће бити нацртан и на којем прсту.

ЕМПАТИЈА

1. ОСЕЋАЊА, ОСЕЋАЊА...

60 минута

Развијање вештине уочавања емоција и разумевања стања друге особе, обogaћивање речника појмовима који се односе на осећања, развијање емпатије.

Прилог 1. *Фотографије осећања.*

Водитељ/ка показује једну по једну фотографију и пита децу: *Како се осећа овај дечак/девојчица/особа? По чему то знамо? Да ли је то пријатно или непријатно осећање? Када се тако осећамо? Због чега? Да ли сте се и ви тако некад осећали? Да ли сте видели своје родитеље да се тако осећају? Због чега, када?* (са млађим узрастом не користити више од 4 фотографије).

Водитељ/ка подстиче уочавање израза лица, положаја тела и сл. у појединим осећањима и подстиче децу да покажу осећања и испричају када су се они тако осећали. Такође и родитељи могу да испричају своја осећања у неким ситуацијама.

Водитељ/ка дели децу и родитеље у посебне групе. Обе групе су окренуте ка водитељу. Водитељ/ка почиње реченице које се завршавају тако што чланови групе додају наставак. Водитељ/ка подстиче што више одговора. Наизменично се обраћа једној па другој групи:

- *Ја се осећам срећно када ми мама каже...* (деца додају, нпр. сунце моје, идемо у зоолошки врт, ти си добра девојчица и сл.);
- *Ја се осећам тужно када ми дете каже...* (родитељи додају, нпр. боли ме грло, ти ниси лепа, ударио ме је друг и сл.);
- *Ја се осећам љутито када ми тата каже...*

Наводити више реченица са више осећања. Осећања смењивати, а у складу са узрастом, могу се увести нека сложенија, попут забринутости, узбуђености и сл.

Фотографије које се односе на сложена осећања понижености, љубоморе и зависити могу се искористити у раду са старијим узрастом.

Може се очекивати да деца узраста 4 године неће умети да наведу конкретна осећања, али ће их сигурно описати као лепа, или ружна. Током радионице усвојиће називе основних осећања.

Деца ће вероватно више показивати осећања него именовати. Водитељ/ка то треба да искористи у даљој дискусији, нпр. *Када изгледамо овако? Како називамо то осећање?*

Фокус радионице треба да буде на осећањима, а не на сукобу.

Последње три фотографије односе се на сложена осећања понижености, љубоморе и зависити и оне се могу искористити у раду са старијим узрастом.

2. ПОКАЖИ КАКО ИЗГЛЕДАМ

60 минута

Разумевање осећања, развијање емпатије.

За увод у ову активност може се искористити нека од игара са имитацијом, нпр. *Огледало*. Родитељи седе у кругу, а деца стоје унутар круга. Деца добијају задатак да покажу како њихови родитељи изгледају када су уморни. Родитељи посматрају.

Водитељ/ка пита децу: *Када су ваши родитељи уморни? Због чега? Како се онда осећају?* Тиме се деца уводе у размишљање о осећањима.

Затим се ситуација понавља са задатком да покажу како родитељи изгледају када су срећни, па када су тужни и сл. Након сваког показивања кратко се дискутује: *по чему знамо да је то срећа, да ли је то пријатно или непријатно осећање, шта изазива срећу и сл.*

Онда се мењају улоге. Родитељи су унутар круга. Водитељ/ка каже да покажу како деца изгледају када су љута, па уплашена, па љубоморна и сл. Дискутује се на сличан начин.

Водитељ/ка иницира кратку дискусију у великом кругу. У дискусији учествују и родитељи. Дискусију водити питањима:

- *Које осећање је пријатно?*
- *Које није пријатно?*
- *Шта можемо да урадимо када се неко не осећа лепо?*
- *Можемо ли му некако помоћи?*

- *Шта можете учинити када ваши родитељи дођу уморни с посла, па се не осећају лепо? Покажите нам.*

Деца и родитељи се подстичу да у паровима, унутар круга, одглуме ситуацију у којој се родитељ враћа с посла уморан. Деца се подстичу да у драматизацији покажу емпатију и понуде своју помоћ.

Може се драматизовати нека друга ситуација, нпр. дете се уплашило пса, родитељ је тужан јер је сазнао да су се пријатељи одселили и сл.

За крај, деца и родитељи могу покретом без гласа показати како су се осећали током радионице.

Са децом узраста 4 до 5 година обрађивати примарна осећања која су једноставна за приказивање (радост, туга, страх, бес). На старијем узрасту се могу обрађивати сложенија осећања, нпр. љубомора, завист, нежност и сл.

САРАДЊА

1. ИНФО – ТАБЛА ЗА РОДИТЕЉЕ

60 минута

Изградња сарадње и заједништва, праћење детета.

Материјал за пано, фотографије детета и родитеља, шарени папир, перле, вуница, фломастери, бојице, маказе, лепак.

Родитељ и дете праве пано, заједнички га украшавају, праве рам и сл. (од вунице, перли, папира у боји, креп папира и сл.). Потребно је да се пано изради од материјала на који се могу лепити и скидати цртежи, цедуљице и сл.

Материјал од којег се може направити пано (линолеум, стиропор, плута или обичан картон на који ће се налепити самолепљиви тапет). Искројити једнаке комаде за свако дете (нпр. 60x60 цм). Величину одредити према расположивом простору, јер сви панои треба да остану окачени на зиду.

Понедељак	Уторак	Среда	Четвртак	Петак
				

На пано лепе заједничку фотографију.

На пано се може залепити табела *Семафор осећања* у коју ће се бележити дани (у седмици или месецу) и у коју ће дете на крају боравка нацртати емотикон који треба да прикаже како се осећало током боравка у групи. Млађа деца могу да цртају било шта, то може бити и обично шкрабање, а дете нека одлучи коју боју ће користити. Важно је да водитељ/ка детету да инструкцију: *Нацртај овде како ти је било данас.*

Водитељ/ка са децом и родитељима качи паное на зид.

Пано детета треба да остане на зиду и да служи као инфо-табла за родитеља. На њу дете може лепити цртеже и друге продукте које жели да види родитељ када дође по њега, може водитељ/ка качити поруке родитељима итд.

Фотографије детета и родитеља могу се донети од куће или фотографисати за време рада. Уколико постоји ризик да неко дете нема такву фотографију код куће, водитељ/ка их може фотографисати и штампати фотографију.

Ова активност се може реализовати и са старијом групом.

2. ПИПАЈ И ПРИЧАЈ

60 минута

Унапређивање комуникацијских вештина, развијање сарадње, узајамно упознавање, уочавање карактеристика родитеља/детета.

Повез за очи, торба, непровидна кеса или врећа, тајни предмет (оловка, кашика, коцка, прстен, селотејп, кључ и сл.) за свако дете.

Детету се вежу очи. Добија торбу у којој се налази један тајни предмет. Деци узраста 4 до 5 година потребно је ставити једноставне предмете.

Дете има задатак да опипа предмет у врећи и да га опише родитељу, а родитељ погађа који предмет је у питању. Дете треба да описује предмет искључиво путем физичких карактеристика (топло, хладно, тешко, храпаво, дугачко, оштро и сл.). Није дозвољено да говори чему предмет служи, или где стоји и сл. Родитељ не сме да поставља питања. Водитељ/ка помаже детету у описима, уколико дете има тешкоћу (нпр. *да ли је то топло или хладно, да ли је мекано или тврдо, да ли је дугачко, округло и сл.*)

Ради један по један пар. Сваки пар има на располагању 1-2 минута. Ако родитељ не погоди, помаже цела група, а водитељ/ка помаже детету. Уколико ни група не погоди током једног минута, предмет се вади и показује. Предмети се стављају на средину круга, да би служили као подсетник током дискусије.

У великој групи се разговара како су се осећали, шта им је било тешко, а шта лако, шта их је збуњивало, шта би им помогло, шта је отежавало задатак и сл. Потребно је да и деца и родитељи одговарају на питања.

Током дискусије водитељ/ка може да постави питања родитељима са којима ће водити дискусију:

- *Да ли вам је то што нисте могли да говорите сметало или помогло да се више усмерите на дете и да га пажљивије слушате?*
- *На који начин слушате дете у другим животним ситуацијама?*
- *Да ли вам такво слушање помаже да уочите нешто код свог детета?*
- *Шта сте сада уочили? Које појмове ваше дете зна?*

Дете треба да добије торбу са тајним предметом тек када дође на ред. Прво му се вежу очи, а затим даје торба.

ПОДРШКА УЧЕЊУ

1. ПУТАЊА УЧЕЊА

60 минута

Унапређивање знања родитеља о учењу као процесу, разумевање темпа и начина учења, проналажење адекватне улоге у процесу подучавања детета.

Прилог 2. *Како сам научио/ла*, пано-папир или табла, маказе, чвршћи папир или картон, бојице, фломастери, шарени папир.

Активност за родитеље

Активност се може реализовати уколико постоји прилика да се деца и родитељи раздвоје у оквиру дела неке радионице. За то време деца могу изаћи у кратку игру са другим водитељем, или се играти у кружоцима, одмарати и сл.

Водитељ/ка замоли родитеље да за тренутак не размишљају о деци, него да се сете себе када су били деца, како су одрастали, ко је био са њима и сл. Затим родитељи индивидуално попуњавају упитник *Како сам учио-ла*.

Како сам научио-ла			
Активност	Када сам научио-ла	Како сам научио-ла	Ко ме је учио
Да возим бицикл			
Да користим мобилни телефон			
Да испечем јаја			
Да пливам			
Да платим рачун у пошти			
Да читам			
Да користим маказе			
Да вежем пертле			
Да гледам на сат			
Да прелазим улицу			

У оквиру велике групе анализирају се појединачно активности из табеле. Неко од родитеља каже своје одговоре за поједину активност, а остали допуне. Водитељ/ка на табли или на пано папиру нацрта табелу са колонама: узраст, начин и од кога и уписује родитељске одговоре, како би њихова разноврсност била очигледна.

Узраст	Начин	Од кога

Водитељ/ка резимира уз помоћ белешки у табели.

Узраст: Пита родитеље који узраст је оптималан, рецимо, за учење вожње бицикла? Зашто тако мисле? На основу чега то знају? Наглашава значај индивидуалног темпа: многе активности можемо учити на врло раном узрасту. Неко ће овладати брже, неко спорије, што зависи од темпа сазревања. Дете не може научити неку активност док не дође до сазревања нервних структура од којих зависи та активност. Због тога ће исту активност деца научити у различитим узрастима. Важно је не пожуривати децу, јер то може бити фрустрирајуће за обе стране.

Начини учења: Водитељ/ка тражи од родитеља да идентификују различите начине учења. Постоји више начина учења, а за нас је важно да деца неке активности уче уз инструкције одраслих, док ће неке учити посматрањем како то други раде, односно имитацијом. На пример, да би дете научило да гледа на сат обично је потребно објаснити. Са друге стране, у неким ситуацијама је објашњавање беспредметно, као на пример, код вожње бицикла. Неке активности се могу научити посматрањем. Већина деце, додуше на старијем узрасту, знаће да испече јаја ако је посматрало одрасле док то раде. Због тога не смемо заборавити да је свако заједничко провођење времена са дететом простор за учење. Родитељ је модел детету.

Од кода учимо: Неке активности деца уче самостално, неке ће дете научити у школи, неке од другова, а у неким је потребна помоћ родитеља. Деца могу много више научити једна од других него што то обично мислимо. Родитељ треба да пружи подршку онда када дете тражи помоћ али не треба да преузима на себе одговорност која није његова. Рецимо, учење читања и писања је задатак школе и родитељ треба да помаже у томе само у складу са инструкцијама учитеља.

Активност са децом

Радионица се може наставити са децом. Деца и родитељи имају задатак да заједнички направе обележивач за књиге. Али овом приликом се од родитеља захтева да његова улога буде искључиво у подршци, а дете треба само све да уради. Потребно је да дете искроји обележивач и украси га по жељи, напише име, неку поруку, налепи сличицу, фотографију...

Обележивач дете може касније користити за обележавање страница у уџбеницима где му је потребна родитељска помоћ.

7-13 ГОДИНА: АКТИВНОСТИ ЗА ДЕЦУ И РОДИТЕЉЕ

УПОЗНАВАЊЕ

1. КО ЈЕ ЧИЈИ

30 минута

Креирање позитивне атмосфере у групи, развијање социјалне перцепције.

Деца и родитељи седе у кругу. Потребно је да дете не седи поред свог родитеља. Да би се измешали може се искористити нека уводна игра, нпр. *Чвор*.

Сви се представљају тако што деца кажу своје име и име свог родитеља који је присутан (нпр. *Ја сам Марко, Перин син.*), а родитељи се представљају тако што кажу своје име и чији су родитељ (нпр. *Ја сам Верица, Јеленина мама*). Међутим, сваки следећи учесник који се представља треба да понови сва представљања која је чуо до тада и тек онда да дода своје, нпр. *Ово је Марко, Перин син, ово је Верица, Јеленина мама, ја сам Соња, Миланова мама*. Игра добија на динамици, јер сваки наредни учесник има све тежи задатак, све чешће ће се грешити и бркати имена (када неко погрешити остали могу помоћи). Међутим, пошто ће се до краја игре сва имена више пута поновити, сви учесници ће до краја знати сва имена и односе.

2. ТЕЛЕГРАМ ИЗ ДАЛЕКА

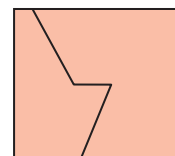
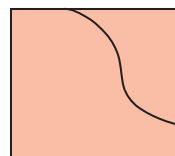
30 минута

Креирање позитивне атмосфере у групи, развијање вештине баратања информацијама и издвајања кључних речи.

За сваки пар по један картон пресечен на два дела неправилном линијом, као слагалица (по један део сваке слагалице одвојити у посебну кутију или кесу, како би један део слагалице извлачила деца, а други родитељи).

Учесници извлаче делове слагалице (водити рачуна да по један део од сваке слагалице извлаче деца, а други део исте слагалице извлачи родитељ, како би се, склапањем слагалице, формирали парови родитељ-дете).

Учесници се крећу кроз простор и траже одговарајући део своје слагалице и тиме проналазе особу са којом ће у следећој активности бити у пару.

Када се формирају парови, водитељ/ка каже:

Замислите да возом путујете у неку далеку земљу. У вози сте срели ову особу, сазнали да сте из истог места и желите да се упознате и што више сазнате једно о другом. Упознајте се брзо, за то имате само 5 минута, јер ће воз убрзо стати на станици на којој се морате растати.

Парови имају задатак да за 5 минута што више сазнају једно о другом. Питају једно друго и описују с ким живе, чиме се баве, шта воле, а шта не, шта их интересује, шта раде у слободно време и сл.

Онда водитељ/ка каже:

Допутовали сте у далеку земљу и сада желите да јавите својој породици с ким сте се упознали. Шаљете телеграм који не сме имати више од 10 речи. Како ћете у 10 речи представити особу коју сте упознали?

Сваки учесник има задатак да напише телеграм, нпр. *Упознао Миланову маму. Троје деце. Добро прави крофне. Воли филмове.*

Представљају свог пара читајући пред групом телеграм.

ПРИПАДАЊЕ

1. ПОРОДИЧНО СТАБЛО

60 минута

Развијање осећаја припадности и укорењености, развијање социјалне перцепције, развијање говорних вештина.

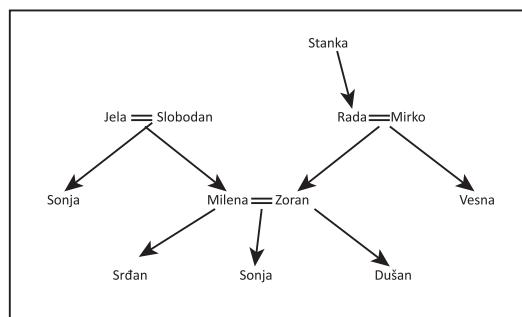
Папир А4, бојице, фломастери.

Водитељ/ка пита учеснике да ли знају шта је родослов, или породично стабло. Даје инструкцију о начину цртања породичног стабла и даје пример (као пример може користити своје породично стабло). Објашњава да, приликом цртања породичног стабла, треба кренути од себе, додати родитеље, а затим браћу и сестре. Затим се прелази на следећи ниво, уписују се родитељи својих родитеља, па онда сву њихову децу (тетке, ујаке и сл.). Водитељ/ка може претходно одштампати пример родослова који показује групи.

Деца и родитељи заједнички цртају породично стабло. Родитељ помаже дајући информације о прецима које дете не познаје. Заједно цртају, уписују, а могу и да украсе цртеж. Претке могу означавати сличицама и симболима. Труде се да унесу што више предака.

У великој групи деца кратко представљају породично стабло и добијају додатни задатак да изабере некога

ко им је посебно важан, наведу због чега и детаљније опишу ту особу.

Кратка дискусија: *Колико чланова свог породичног стабла сте имали прилику да упознате? Ко више није жив? Кога бисте волели да упознате? Зашто?* У дискусији могу учествовати и родитељи.

2. НИЈЕ МЕ ДОНЕЛА РОДА

60 минута

У наставку може следити активност *Није ме донела рода*, исто као и за млађи узраст, али је на старијем израсту ову активност могуће продубити дискусијом вођеном питањима: *да ли им је пријала прича о рођењу, да ли су сазнали нешто што нису знали, да ли им је нешто покренуло осећања, шта, која и сл.*

ЕМПАТИЈА

1. ЕМОТИКОНИ

45 минута

Разумевање осећања, развијање емпатије.

Папир А4, фломастери.

Група деце и група родитеља раде одвојено. Свака група треба да нацрта што више емотикона којима ће представити различита осећања. Нагласити да су сва осећања праћена одређеним изразом лица који зависи од десетине ситних мишића лица који производе карактеристичан израз (набрале обрве, отворене или затворене очи, напети или опуштени образи, стиснута вилица, отворена или стегнута уста и сл.).

На позадини папира на који су цртали треба да напишу осећање које су хтели да представе. Онда се излаже један по један емотикон. Друга група погађа које осећање је представљено. Након што погоди, анализира се по чему су знали да се тај емотикон односи на одређено осећање, тј. на који начин су представљена осећања (положај уста, очију, обрва и сл.).

После се разговара о томе на који начин препознајемо осећања код других. Осим гестова лица може се увести и говор тела. Тражити од учесника да покажу карактеристична положај тела при одређеним емоцијама (стегнуте песнице у бесу, склупчан положај тела у тузи, отворен у срећи и сл.)

2. ВАЈАЊЕ ОСЕЋАЊА

60 минута

Дубље разумевање појединих осећања, развијање емпатије.

Уводна игра: Деца треба покретом, без речи да кажу:

- *Овде нешто смрди.*
- *Победио сам!*
- *Бррр, што је хладно.*

Родитељ и дете раде у паровима. У првом делу родитељ представља глину, а дете вајара. Деца добијају задатак да од глине направе скулптуру родитеља када је уморан (водител/ка може изабрати и неко друго стање, нпр. када је љут, весео и сл.)

Прави се изложба скулптура. Деца ходају између скулптура и посматрају.

Водитељ/ка пита децу:

- По чему познајете да су ваши родитељи уморни?
- Да ли ваши родитељи слично изгледају када су уморни?
- Зашто су уморни?
- Шта ти онда радиш?
- Шта можеш да урадиш да се твој родитељ боље осећа када је уморан?

Водитељ/ка пита родитеље:

- Како се осећате у овој пози?
- Да ли заиста тако изгледате када сте уморни?
- Шта онда радите?
- На који начин тражите подршку од укућана?

Родитељи и деца мењају улоге. Сада је родитељ вајар који од детета - глине прави скулптуру детета кад је љуто.

Водитељ/ка пита децу:

- Да ли овако изгледате када сте љути?
- Због чега се најчешће љутите?
- Шта онда радите?
- Како на то реагују ваши родитељи?

Водитељ/ка пита родитеље:

- Због чега се ваше дете најчешће љути?
- Како се ви тада осећате?
- Како реагујете?
- Како можете помоћи детету да се боље осећа?

На сличан начин могу се обрадити и друга осећања.

Циљ ове радионице је да се дубље зађе у анализу појединог осећања, па је довољно анализирати 2 до 3 осећања, али кроз дубљу дискусију.

У ову радионицу је потребно увести и аспект узајамне подршке, па водитељ/ка треба, након саме анализе осећања, да инсистира на томе како чланови породице могу једни другима помоћи када се лоше осећају.

САРАДЊА

1. КОЛАЖ

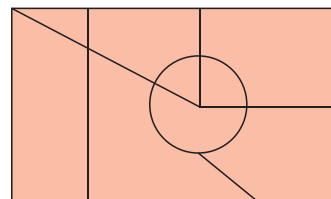
60 минута

Унапређивање комуникацијских вештина, развијање сарадње, узајамно упознавање, уочавање карактеристика родитеља/детета.

2 папира А4 у боји за сваки пар. Водитељ/ка претходно оба папира заједно исече на неправилне делове, како би били једнако исечени. Један лист споји лепљивом траком (као колаж), а други остави у деловима; лепљива трака, маказе.

Родитељ и дете раде у пару. Седе тако да су окренути леђима једно другом. Потребно је да буду довољно удаљени од другог пара, како не би једни друге ометали.

Родитељ добија спојени папир (колаж), а дете добија папир у деловима. Родитељ детету описује позицију појединих елемената, а дете треба да, на основу инструкција, склопи колаж. Потребно је ограничити време, тако да задатак не буде сасвим лак. Када заврше задатак, дати лепљиву траку да споје делове.

Дискусија у великој групи:

- *Шта је било тешко, а шта лако?*
- *Да ли вам је родитељ давао јасна упутства?*
- *Како сте сарађивали?*
- *Шта вас је збуњивало?*
- *Да ли сте само слушали родитеља или сте покушавали самостално да спојите делове?*
- *Како је у животу? У којим ситуацијама можете помоћи упутствима? У којим ситуацијама то не можете?*
- *На који начин вам родитељи могу помоћи око школског градива? Ако они не могу, ко може? Кома бисте се обратили за помоћ?*

Активност може да се користи и за старији и за млађи узраст, с тим што ће колаж бити различите тежине, у складу са узрастом.

2. ГАЛЕРИЈА

45 минута

Унапређивање комуникацијских вештина, развијање сарадње, уочавање карактеристика родитеља/детета.

Папир А4 са започетим цртежом (један круг, или једна линија, или један трапез и сл.) за сваки пар, оловка за сваког учесника.

Сваки пар родитељ - дете добија један папир са започетим цртежом. Задатак је да заједнички заврше цртеж тако што ће му додавати елементе. Треба да раде на следећи начин:

- Наизменично дете и родитељ додају по једну линију док не заврше цртеж (линија може бити дугачка, кратка, изувијана, тачкаста, права и сл.)
- Током рада не смеју да комуницирају.
- На крају се потпишу на цртеж.

Када парови заврше цртеже, прави се галерија на зиду или поду. Сваки пар кратко представља свој цртеж.

Дискусија у великој групи вођена питањима:

- *Како је текло заједничко цртање?*
- *Ко је водио?*
- *Да ли сте током рада мењали идеју?*
- *Да ли вам је била јасна идеја оног другог?*

- Да ли сте се сложили?
- Чија идеја је реализована?
- Да ли сте успели да се споразумете? Како?

ПОДРШКА УЧЕЊУ

1. УГАО ГЛЕДАЊА

60 минута

Разумевање личног угла гледања, разумевање туђе позиције.

Неки предмет за цртање (нпр. књига), папир А4, фломастери, оловке.

Деца и родитељи седе у кругу. У центар круга се стави неки једноставан предмет, нпр. књига. Сви добијају задатак да нацртају како предмет изгледа из њиховог угла гледања. Прави се галерија.

Кратка дискусија:

- По чему су цртежи слични?
- По чему се разликују?
- Шта се види на овој слици?
- Да ли је на некој слици наслов књиге изокренут наопако? Због чега?

Водитељ/ка резимира да наше виђење стварности зависи од угла гледања.

Деца се деле у групе од 3-4 члана. Родитељи се деле у групе од 3-4 члана. Групе добијају задатак.

Задатак за децу: Ви сте сада у улози родитеља. Замислите да сте били на родитељском састанку. Дошли сте кући и причате породици како је било на родитељском састанку. Како ће причати родитељ:

- чије дете има све петице и успешно је на такмичењима,
- чијем детету прети поправни испит,
- који је уморан дошао с посла на родитељски, а код куће га чека много других послова,
- који је пре неколико дана имао сукоб са одељењским старешином због цене екскурзије.

Ваш задатак је да осмислите мали сценски наступ и трајању до 3 минута у којем ћете приказати разговор у породици након родитељског састанка.

Задатак за родитеље: Ви сте сада у улози детета. Замислите да после школе долазите кући и причате родитељима како је било у школи. Како ћете причати ако сте:

- ученик који је тог дана добио две слабе оцене,
- ученик који је тог дана добио петицу из писменог из математике и наставница страног језика је посебно похвалила његов талент, труд и напредовање,
- ученик који углавном није пратио наставу, чекао је да звони како би се видео са симпатијом,
- ученик који је напорно учио да би поправио оцену из физике, али га наставник није питао.

Ваш задатак је да осмислите мали сценски наступ и трајању до 3 минута у којем ћете приказати разговор у породици након доласка из школе.

Групе показују сценски наступ. Након сваког, кратко се прокоментарише:

- Да ли можете да процените о каквом ученику/родитељу се ради?

- *Какав је његов проблем/ситуација?* (важно је да групе не знају задатак других група пре сценског наступа).

Након свих сценских наступа дискутује се у великој групи:

- *На основу чега сте процењивали у каквој позицији се налази родитељ или ученик?*
- *Каква су била њихова осећања?*
- *Како сте се ви осећали као родитељ/ученик?*
- *Да ли вам се нешто слично некада заиста догодило?*

Водитељ/ка резимира да наша лична позиција и осећања која то прате утичу на начин на који опажамо и процењујемо људе и ситуације. Ученик који није успешан вероватно неће школу доживљавати као пријатну, а вероватно ни његов родитељ. Важно је да увек имамо на уму да наша осећања искривљују реалност и да понекад морамо проверити како то виде други. За родитеља је веома важно да дететов однос према школи разуме у контексту његове успешности.

2. КРУЖОЦИ

60 минута

Увид у поступке који подстичу и ометају учење, разумевање потреба детета када је у питању учење, постављање граница одговорности за учење детета.

Прилог 3. *Цедуљице за разврставање*, пано-папир са насловом *Поступци родитеља који ме подстичу да учим*, пано-папир са насловом *Поступци родитеља који ме ометају у учењу*, пано-папир са насловом *Поступци којима подстичем дете на учење*, пано папир за лепљење, лепак, фломастери.

Деца се деле у две групе од 3 до 6 чланова.

Прва група добија папир са насловом *Поступци родитеља који ме подстичу да учим*. Задатак је да заједнички напишу што више одговора.

Друга група добија папир са насловом *Поступци родитеља који ме ометају у учењу*. Задатак је да напишу што више одговора.

Напомена: Уколико је број учесника велик, могу се поделити на 4 групе. У том случају по две групе ће имати исти задатак.

Родитељи се деле у две групе.

Прва група добија папир са насловом *Поступци којима подстичем дете на учење*. Задатак је да наведу што више поступака.

Друга група добија прилог 3 цедуљице са аспектима учења и пано - папир. Задатак је да разговарају о томе колико могу да утичу на одређени аспект учења и да разврстају цедуљице у три колоне, према могућности свог утицаја: *мало*, *средње* и *много*. Када разврстају, залепе цедуљице у одговарајућу колону.

Напомена: Водитељ/ка треба да подстиче и децу и родитеље да одговарају широко и да наводе сасвим конкретне поступке, нпр. "Смета ми када укључе телевизор док учим" и сл.

Групе једна по једна презентују свој рад.

Када деца презентују своје паное, водитељ/ка резимира издвајајући карактеристичне одговоре. Пита да ли су током рада установили да их подстичу/ометају сличне ствари. Тражи да се упореде панои и провери да ли постоје неки поступци родитеља који се налазе на оба паноя, тј. да исти поступак неком смета, а неког подстиче.

Када родитељи представе први пано, анализира се да ли се одговори родитеља налазе и на неком од дечјих паноя и на којем.

Када друга група родитеља представи начин на који је разврстала цедуљице, дискутује се о одговорностима родитеља за дечје школовање. Водитељ/ка подстиче родитеље да објасне своје мишљење. Пита децу шта они мисле о томе.

Дискусија треба да се развија у правцу постављања граница одговорности, где родитељи треба да уоче да је њихова одговорност првенствено у обезбеђивању услова за учење (уџбеници, радни сто, исхрана и сл.), док је сам процес учења одговорност детета и делимично наставника. Посебно треба нагласити да подстицање детета на учење не треба да обухвати поступке којима родитељ преузима на себе одговорност детета (нпр. припрема радног простора за учење, благовремена израда домаћих задатака и сл.)

ПРИЛОЗИ

Прилози које ће водитељи делити учесницима током реализације програма су распоређени у оквиру четири посебне радне свеске намењене водитељима, које чине интегрални део овог водича. Радне свеске ће бити прослеђене организацијама Црвеног крста у градовима и општинама у електронској верзији као и на ЦД у оквиру овог приручника ради лакшег умножавања појединачних прилога.

Радне свеске:

1. Материјал за реализацију активности са децом предшколског узраста
2. Материјал за реализацију активности са децом млађег основношколског узраста
3. Материјал за реализацију активности са децом старијег основношколског узраста
4. Материјал за реализацију активности са родитељима и децом из осетљивих група

ЛИТЕРАТУРА

1. *A package of learning materials for building capacity of Afghan Red Crescent Society staff and youth volunteers in exploring humanitarian principles and values, international humanitarian law, and psycho-social support*, Dr. Tony Morris, Ms. Zara Sejbeg, Afghan Red Cross Society, Danish Red Cross
2. *A Manual for WASH Activities in Elementary School Clubs*, Live & Learn Environmental Education, UNICEF, Government of Japan, UK Department for International Development, 2010
3. *Бити хуман је лако када знаш како: Приручник за волонтере Црвеног крста*, Лидија Риц-Рихтер, Јелена Стојановић, Јелена Б. Беркловић; Црвени крст Војводине, 2012
4. *Весела болница - приручник за волонтере*, Јулија Котал Јеврић, Црвени крст Србије, 2017
5. *Дечије игре некада и сад*, Љубица Сикимић, Креативни Центар 2008
6. *Заједнички програм за инклузију ромске и маргинализоване деце у образовање: Приручник за стандардизацију активности*, Црвени крст Србије, 2011
7. *Implementation and facilitator guide for the healthy lifestyle: noncommunicable diseases (NCDs) prevention and control module*, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies, 2014.
8. *Истраживање хуманитарног права: Приручник за наставнике*, Међународни комитет Црвеног крста, Београд, 2008.
9. *IFRC Strategy 2020, Saving lives, changing minds*, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies, Geneva, 2010.
10. *IFRC Strategic Framework on Gender and Diversity Issues 2013-2020*, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies
11. *Minimum standard commitments to gender and diversity in emergency programming*, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies
12. *Mini Exploring Humanitarian Law – the essence of humanitarian law*, International Committee of the Red Cross, Geneva, 2012.
13. *Promotion of Humanitarian Values and Principles*, Myanmar Red Cross Society, Danish Red Cross, Yangon, 2016.
14. *Промоција хуманих вредности – приручник за едукаторе*, Славица Мусић, Весна Крнајић – Митровић, Биљана Шобић, Гордана Мијалковић – Стојиљковић, Маја Бубања, Радмила Вујић-Бојовић, Татјана Вороњец – Цијан, Зорана Бањац, Црвени крст Србије 2007
15. *Подршка образовању деце из сиромашних породица*, Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и УНИЦЕФ

16. Приручник за волонтере Црвеног крста: мотивација грађана за добровољно давање крви, Јосип Бошњаковић, Софија Јовановић, Јелена Милић Шућур, Марија Чукић, Милан Лупшић, Београд 2017
17. Приручник за рад волонтера Црвеног крста у програму Помоћ и подршка деци и особама са сметњама у развоју, Црвени крст Стари град, Београд 2015.
18. Приручник за прилагођавање приступа образовању ученика из осетљивих група са примерима добре праксе (Буквар инклузивног образовања), Милена Јеротијевић и Сњежана Мрше, Београд 2015
19. Приручник за обуку волонтера, за рад са децом и младима са сметњама у развоју: Смернице за пружаоце услуга социјалне заштите, Републички завод за социјалну заштиту; Београд 2013
20. Програм подршка у учењу: Приручник за волонтере – практиканте, Црвени крст Палилула, 2014
21. *Safe Water School Training Manual, 2nd edition*, Fabian Suter, SODIS and the Antenna Technologies Foundation, 2014
22. *Свакодневни хероји природе и окружења - радна свеска*, Ранко Демировић, Ђула Лошонц, Бранка Капетановић, Јелена Вукосављевић, Даница Клипа, Љуба Вукадиновић, Нина Марковић, Црвени крст Србије, 2017
23. *Situation Analysis of Children in Serbia*, Unicef 2014
24. *Toolkit on the Principles and Values of the Red Cross and the Red Crescent*, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies North African Regional Office, Tunisia 2012.
25. *То може да се деси, буди спреман: Приручник за предавача*, Црвени крст Србије, 2016
26. *То може да се деси, буди спреман: Радна свеска за ученике*, Црвени крст Србије, 2016
27. *Трговина људима – Превентивни пакет*, Проф. др Миодраг Старчевић, Проф. др Милан Жарковић, Снежана Петровић, Јелена Анђелић, Катарина Стојановић, Јелена Илић, Милан Митић, Милан Арсенов, Рената Блау, Маша Давидовић, Црвени крст Србије, 2010
28. *У корак са развојем - Како расту деца од 4 до 14 година: Приручник за родитеље и наставнике*, Чип Вуд, Креативни Центар, 2008
29. *Community based health and first aid in action (CBHFA): Volunteer Manual*, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies, 2009.
30. *Youth as Agents of Behavioural Change: YABC toolkit*, International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies, 2013.
31. *Y Challenge 1 Mentors Manual with material for participants*, Australian Red Cross, 2008
32. *Y Challenge 2 Mentors Manual with material for participants*, Australian Red Cross, 2008
33. *250 најлепших игара за сваку прилику*, Хорхе Батлори, Силвија Фонтан, Елена Лозано, Креативни Центар, 2008

Интернет извори:

ADA American Dental Assotiation: <http://www.mouthhealthykids.org> (приступљено 26.6.2017)

Education Place: <https://www.eduplace.com/act/eatrigh.html> (приступљено 26.6.2017)

Healthy Active Kids, Food and Nutrition: <https://www.healthylivekids.com.au/> (приступљено 26.6.2017)

Healthy Foods Versus Unhealthy Foods Lesson Plan: <https://www.thoughtco.com/healthy-vs-unhealthy-foods-lesson-plan-2081802> (приступљено 26.6.2017)

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.035:316.614-056.26/.36-053.2(035)
614.885(497.11)

ВОДИЧ за организације Црвеног крста Србије у пружању подршке социјалној укључености деци и породицама из осетљивих група / [аутори Снежана Илић ... [и др.] ; Каталог активности сакупиле, прилагодиле, осмислиле и уредиле Снежана Илић ... и др.]. - Београд : Црвени крст Србије, 2018 (Београд : Црвени крст Вождовац). - 162 стр. : илустр. ; 30 см

Подаци о ауторкама преузети из колофона. - Тираж 500. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 161-162.

ISBN 978-86-80205-65-6

1. Илић, Снежана, 1977- [аутор]

а) Црвени крст Србије - Образовна улога б) Социјална интеграција - Деца са посебним потребама - Едукативне радионице - Приручници

COBISS.SR-ID 260118284

Izradu i štampanje priručnika podržala:

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

**Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC**